

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Grafik Anasanat Dalı

**TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN ELE ALINMASINA YÖNELİK BİR ÇOCUK
KİTABI TASARIMI**

Rukiye Derdiyok

Sanatta Yeterlik Tezi

Ankara, 2025

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Grafik Anasanat Dalı

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN ELE ALINMASINA YÖNELİK BİR ÇOCUK KİTABI
TASARIMI

Rukiye Derdiyok

Sanatta Yeterlik Tezi

Ankara, 2025

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN ELE ALINMASINA YÖNELİK BİR

ÇOCUK KİTABI TASARIMI

Danışman: Doç. Müge Burcu CODUR

Yazar: Rukiye DERDİYOK

ÖZ

Toplumsal cinsiyet rollerinin erken yaşta öğrenilip kalıplaşması, bu döneme yönelik çalışmaların önemini artırmaktadır. Bu nedenle çalışma, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği çocukluk dönemi olan 3-6 yaş, yani okul öncesi çağı döneme denk gelen çocuk kitapları ile sınırlandırılmıştır.

Birinci bölümde, toplumsal cinsiyet başlığı altında; toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi kavramlar açıklanmış, toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerine değinilmiştir. Bu alanda çalışmalar yürüten kurum ve çalışmalara örnek verilerek bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci bölümde, kalıplaşmış cinsiyetçi yaklaşımlar incelenmiş; çocukların erken yaşta edindikleri bu rollerin, yaşamın farklı alanlarında nasıl karşılıklarına çıktığı değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, çocuk kitaplarının türleri ve yaş gruplarına göre sınıflandırılması yapılmış; kitapların iç ve dış yapı özellikleri ile kullanılan görsel ve anlatı teknikleri tasarım açısından irdelenmiştir. Farklı ülkelerden seçilen okul öncesi resimli çocuk kitapları toplumsal cinsiyet rolleri ve tasarım açısından analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise uygulama sürecine yer verilmiştir. Kuramsal altyapı doğrultusunda, toplumsal cinsiyet eşitliği temasını merkeze alan, günümüz teknolojik olanaklarından yararlanılarak tasarlanmış özgün bir çocuk kitabı ortaya konmuştur. Bu kitap aracılığıyla konuyla ilgili farkındalık oluşturmak ve hedef yaş grubuna yönelik alternatif bir yaklaşım sunmak amaçlanmıştır.

Tezin genelinde, toplumsal cinsiyet rollerinin hâlen eşitlikten uzak bir biçimde sürdüğü ortaya konmuş; bu rollerin erken çocuklukta nasıl dönüştürülebileceğine

ilişkin önerilere yer verilmiştir. Eşitlikçi ve sağlıklı bireylerin yetişebilmesi adına, erken yaşta öğretilen toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden ele alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma, hem kuramsal hem uygulamalı yönüyle literatüre katkı sağlamayı hedeflemiş ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında çocuk edebiyatı ve tasarım ilişkisini bütüncül bir yaklaşımla incelemiştir.

Anahtar sözcükler: Toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet eşitliği, okul öncesi çocuk kitapları, resimli çocuk kitapları.

DESIGNING A CHILDREN'S BOOK ON ADDRESSING GENDER ROLES

Supervisor: Assoc. Prof. Müge Burcu CODUR

Author: Rukiye DERDİYOK

ABSTRACT

The fact that gender roles are learned and solidified at an early age increases the significance of studies focusing on this stage of development. For this reason, the study focuses on children's books targeting the preschool period (ages 3–6), when gender roles begin taking shape.

In the first chapter, key concepts such as gender roles and gender equality are discussed under the broader theme of gender. The negative impacts of these roles on individuals are examined, and institutions and initiatives working in this field are briefly introduced.

The second chapter explores stereotypical gendered approaches and evaluates how children encounter gender roles in various areas of life from an early age.

The third chapter classifies children's books according to type and age group. Structural features, visual elements, and narrative techniques are analyzed from a design perspective. Selected picture books from various countries are examined in terms of gender representation and design.

The fourth chapter presents the practical component of the study. Based on the theoretical framework, an original children's book focused on gender equality has been designed using current digital tools. The aim is to raise awareness and offer an alternative, inclusive approach suitable for young readers.

Overall, the study demonstrates that gender roles continue to be shaped by unequal norms and emphasizes the need for early intervention. By addressing these roles through children's literature and design, the research contributes to the development of more egalitarian and conscious individuals, while offering a theoretical and practical contribution to the field.

Keywords: Gender roles, gender equality, preschool children's books, picture books.

TEŞEKKÜR

Tüm süreç boyunca desteğini hiç esirgemeyen, akademik yolculuğum boyunca bana yol gösterici olup çok Şey katan, değerli danışmanım Sayın Doç. MÜge Burcu CODUR'a; tez izleme süreçleri boyunca önerileriyle tezime değer katan kıymetli tez izleme komitesi üyeleri hocalarım Sayın Prof. Özden Pektaş TURGUT ve Sayın Prof. Dr. Özge MAZLUM'a; savunma sınavımda yorumlarıyla değerli katkılarda bulunan hocalarım Sayın Doç. Halime TÜRKKAN ve Sayın Doç. Zülfikar SAYIN'a; destekleri için Dr. Öğr. Üyesi Güliz BOYRAZ, Merve SORAN ve Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre AVCU'ya, bana ilham verdiği için Kimmy SCHMIDT'e; son olarak da canım aileme çok teşekkür ederim.

Büyümüş ve büyümekte olan tüm Deniz ve Güneş'lere.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İTHAF	vi
GÖRSELLER DİZİNİ.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET	3
1.1. CİNSİYET	3
1.1.1. Atanmış Cinsiyet	3
1.1.2. Cinsiyet Kimliği.....	3
1.1.3. LGBTIQA+	4
1.1.4. Cinsiyet Rolü.....	8
1.2. FEMİNİZM VE CİNSİYETÇİLİK	9
1.3. TOPLUMSAL CİNSİYET	11
1.3.1.Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Teoriler.....	12
1.4. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ	19
1.5. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ.....	23
1.5.1.Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Çalışmalar ve Kurumlar	25
2. BÖLÜM: ÇOCUKLAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ	38
2.1. Stereotip Haline Gelen Dört Temel Unsur	38
2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Çocukların Karşısına Çıktığı Alanlar	39
2.2.1. Sosyal Çevre	39
2.2.2. Medya	47
3. BÖLÜM: ÇOCUK KİTAPLARI.....	61
3.1. Türlerine Göre Çocuk Kitapları	63

3.2. Yaş Gruplarına Göre Çocuk Kitapları	64
3.2.1. Okul Öncesi Çağı (3-6)	65
3.3. Çocuk Kitaplarında Yapı Özellikleri.....	73
3.3.1. Dış Yapı Özellikleri.....	74
3.2.2. İç Yapı Özellikleri	77
3.3.3. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Eğitim İlkeleri.....	80
3.4. Çocuk Kitaplarının Resimlenmesinde Kullanılan Resimleme Teknikleri ..	81
3.4.1. Resimlemelerde Kullanılan Boya Türleri	81
3.4.2. Resimlemelerde Kullanılan Malzeme ve Teknikler.....	83
3.4.3. Tasarım Öge ve İlkeleri.....	87
3.5. Resimli Okul Öncesi Çocuk Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Ele Alınışı	88
3.5.1. Okul Öncesi Resimli Örnek Kitapların İncelenmesi.....	89
4. BÖLÜM: UYGULAMA	116
4.1. Konu	116
4.2. Karakter Tasarımları	117
4.3. Sayfa Tasarımları	124
SONUÇ	142
KAYNAKÇA.....	145
EK-1: MAKALE KABUL BELGESİ	160
EK-2 UYGULAMA İLE İLGİLİ UZMAN GÖRÜŞÜ	161
YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	166
ETİK BEYANI	167
YÜKSEK LİSANS/SANATTA YETERLİK/DOKTORA TEZİ/SANAT ÇALIŞMASI RAPORU ORJİNALLİK RAPORU.....	168
PROFICIENCY IN ART / MASTER'S THESIS /ART WORK REPORT ORIGINALITY REPORT	169

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Gilbert Baker, Orijinal Gökkuşluğu Bayrağı (1979-günümüz).....	5
Görsel 2. New York Times – What Does Pride Mean Now?.....	6
Görsel 3. Cinsiyet Rollerini.....	19
Görsel 4. Hiragana Times - Toplumsal Cinsiyet Rollerini.....	21
Görsel 5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için çalışmalar yürüten Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar.....	26
Görsel 6. Karanlığı Aydınlat Projesi.....	27
Görsel 7. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için çalışmalar yürüten Ulusal Kurum ve Kuruluşlar.....	32
Görsel 8. Oyuncaklarda Cinsiyet.....	39
Görsel 9. Gender in the Classroom.....	41
Görsel 10. Mesleklerde Cinsiyet.....	42
Görsel 11. Jr. Doctor Li'l Nurse Oyuncak.....	45
Görsel 12. Cinsiyet ve oyuncaklar.....	46
Görsel 13. Şövalye ve Prenses oyuncak.....	47
Görsel 14. Renault Reklamı.....	50
Görsel 15. Mutfak Reklamlarında Cinsiyetçilik.....	51
Görsel 16. Super Mario.....	52
Görsel 17. Lara Croft karakter gelişimi.....	53
Görsel 18. Disney Prensesleri.....	54

Görsel 19. Karlar Ülkesi.....	55
Görsel 20. Wreck it Ralph.....	55
Görsel 21. The Super Mario Bros. Movie.....	56
Görsel 22. Prenses Peach ve Toad.....	57
Görsel 23. Mavi Kırlangıç Dergisi.....	59
Görsel 24. Resimli Çocuk Kitapları.....	66
Görsel 25. ABC Kitapları.....	68
Görsel 26. Keçe Kitap.....	68
Görsel 27. Banyo kitabı	69
Görsel 28. Tünel kitabı örneği.....	70
Görsel 29. Pop-up kitap örneği.....	70
Görsel 30. Pop-up kitap örneği 2.....	71
Görsel 31. Peppa Pig elektronik kitap okuyucu.....	73
Görsel 32. Kobo kitap okuyucu.....	73
Görsel 33. Resimlemede kuruboya kullanımı.....	84
Görsel 34. Resimlemede oyun hamuru/ plastin kullanımı.....	84
Görsel 35. Resimlemede baskı teknikleri kullanımı.....	86
Görsel 36. Resimlemede kâğıt/ kolaj kullanımı.....	86
Görsel 37. Resimlemede karışık teknik kullanımı.....	87
Görsel 38. Sophie Gourion ve Isabelle Maroger, Kızlar da Yapar! Erkekler de Yapar!,.....	93

Görsel 39. Christine Baldacchino ve Isabelle Malenfant, Morris Micklewhite ve Turuncu Elbise.....	95
Görsel 40. Anna Kemp ve Sara Ogilvie, Prensesler Uslu Durmaz	96
Görsel 41. Craig Pomranz ve Margaret Chamberlain, Made by Raffi.....	98
Görsel 42. Robb Pearlman ve Eda Kaban, Pink is for Boys.....	99
Görsel 43. Jeanne Willis ve Stephanie Laberis, Frockodile.....	101
Görsel 44. Afsaneh Moradian ve Maria Bogade, Jamie is Jamie.....	103
Görsel 45. Caryl Hart ve Sarah Warburton, Prenses ve Ayakkabı.....	105
Görsel 46. Michael Hall, Red - A Crayon's Story.....	106
Görsel 47. Ayşen Oy, Farklılıkların Farkındayım.....	107
Görsel 48. Matsuko Jyonouchi ve Iku Ohata, Shigeru'nun Havalı Annesi.....	109
Görsel 49. Kazumi Shiraishi ve Chika Taniyama, Büyük El Kako-chan	110
Görsel 50. Masashi Ishizu, Ben Bir Dansçuyum.....	111
Görsel 51. Satoshin Nishimura Toshio, Ben, Kırmızı Kedi.....	113
Görsel 52. Kenji Yamashita ve Ikumi Nakata, Yamata-kun Konuşmuyor.....	114
Görsel 53. Güneş'in ilk karakter tasarım eskizleri.....	117
Görsel 54. Güneş'in karakter tasarımı.....	118
Görsel 55. Güneş'in annesi Damla'nın tasarımı.....	119
Görsel 56. Güneş'in babası Efe'nin tasarımı.....	120
Görsel 57. Deniz'in ilk karakter tasarım eskizleri.....	121
Görsel 58. Deniz'in karakter tasarımı.....	121
Görsel 59. Deniz'in annesi Defne'nin tasarımı.....	122

Görsel 60. Deniz'in babası Derya'nın tasarımı.....	123
Görsel 61. Öğretmen ve diğer çocukların tasarımı.....	124
Görsel 62. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, ilk sayfa eskizleri.....	125
Görsel 63. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, açıklamalı sayfa eskizleri.....	125
Görsel 64. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, dijital ve lekesel sayfa eskizleri.....	126
Görsel 65. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa eskizleri 1-2....	127
Görsel 66. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 1-2.....	128
Görsel 67. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa eskizleri 3-4...	129
Görsel 68. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 3-4.....	129
Görsel 69. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa eskizleri 5-6....	130
Görsel 70. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 5-6.....	130
Görsel 71. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 7-8.....	131
Görsel 72. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 9-10.....	132
Görsel 73. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa eskiz aşamaları 11-12	133
Görsel 74. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 11-12.....	133
Görsel 75. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 13-14.....	134
Görsel 76. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 15-16.....	135
Görsel 77. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 17-18.....	136
Görsel 78. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 19-20.....	136
Görsel 79. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 21-22.....	137

Görsel 80. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 23-24.....	138
Görsel 81. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, ön ve arka kapak tasarımı.....	139
Görsel 82. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, iç sayfa.....	140
Görsel 83. Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, iç kapak.....	141

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

CEDAW: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women

CEİD: Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği

CEİM: Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezi

ÇEZE: Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlendirmelerle Mücadele

KADAV: Kadınlarla Dayanışma Vakfı

KA-DER: Kadın Adayları Destekleme Derneği

KEDV: Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı

KİH: Kadının İnsan Hakları Derneği

KSGM: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

LGBT: Lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NES: Nintendo Entertainment System

SKD: Sürdürülebilir Kalkınma Derneği

STEM: Science (Fen), Technology (Teknoloji), Engineering (Mühendislik) ve Mathematics (Matematik)

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet, genellikle erkeklerin kadınlardan daha fazla yararlanmalarını sağlayan çevresel kısıtlamalar ve fırsatlar yaratmak için bireysel, interaktif ve yapısal yollarla inşa edilir. Bununla birlikte cinsiyet, ailelerin hayatlarını etkilemez. Daha fazla araştırma, cinsiyetin; ırk, etnik köken, cinsel yönelim ve sosyal sınıf gibi diğer özelliklerle farklı aile deneyimlerini etkileme biçimini araştırmaya başlamaktadır (Blackstone, 2003).

Adichie'ye göre (2019, s. 110-111); çocuklar yetiştirilirken onlara büyük zararlar verilir. Erkeklik kavramı sert, küçük bir kafes olarak nitelendirilmekte ve çocuklar bu kafeslere konulmaktadır. Çocuklara korku, zayıflık ve savunmasız olmaktan korkmaları gerektiği ve gerçek benliklerini maskelemeleri öğretilir. Erkeklerle karşı yapılan en kötü şey, sert görünmek zorunda oldukları hissettirilerek, çok kırılğan egolara sahip olmalarının sağlanmasıdır. Kızlara verilen çok daha büyük zarar ise, erkeklerin kırılğan egolarına hitap edecek şekilde yetiştirilmeleridir.

Toplumsal Cinsiyet rolleri kadınlara olduğu gibi erkeklere de zarar vermektedir. Bu durum, cinsiyet rollerinin çocuk yaşta öğrenilmesiyle başlar. Çocuklar belki de kendilerini tam anlamıyla tanıma fırsatı yakalayamadan toplumsal cinsiyet rollerine hapsolurlar.

Erkekler erkeksiliklerini hayatları boyunca sonsuz bir performans, tören ve ritüeller aracılığıyla sürekli olarak kanıtlamak zorundadır. Bir kadının da işi hiç bitmez, sürekli kendini ve başkalarını yeterince kadınsı olduğuna ikna etmek zorundadır. Bu çabaların başarılı olması da kesin değildir. Özellikle erkekler, erkeksilikle ilgili iddialarının boş çıkmasından ödleri koparak yaşarlar. Tarih boyunca erkekler, insanların "tam bir erkek!" demesi için hayatlarını riske atarak hatta feda ederek erkeksiliklerini kanıtlamaya çalışmışlardır (Harari, 2015, s. 156).

Bu nedenle çocukluk döneminde kabul edilen bu rollerin nasıl aktarıldığı ve öğretildiği çok önemlidir. Cinsiyete dayalı model ve davranışları kendisine örnek kabul eden çocuk, aile, çevre ve televizyon, kitap gibi çeşitli medyalar aracılığıyla gördüklerini benimser ve kendi toplumsal cinsiyet rolüne uyacak davranışlarda bulunmaya başlar.

Gloria Steinem'in (1993) dediği gibi: "Kızlarımızı, daha fazla oğlan çocuklarımız gibi yetiştirmeye başlamamızdan memnunum. Ancak bu, oğlan çocuklarımızı da kız çocuklarımız gibi yetiştirene kadar işe yaramayacaktır." Sağlıklı bireyler ve toplumlar yetiştirmek için eşitlikçi bir ortam ve sisteme ihtiyacımız vardır.

Bu bağlamda konu hakkındaki sorunlar ve olası ozmler için öncelikle toplumsal cinsiyetin ve cinsiyet rollerinin ne olduğunu incelenmelidir.

1. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal cinsiyet konusuna girmeden önce cinsiyet ve cinsiyet ile ilgili terimlerin açıklamalarının yapılması konuya açıklık getirmesi açısından faydalı olacaktır.

1.1. Cinsiyet

Tarih boyunca toplumlar, farklı hiyerarşiler benimsemiştir. Bunlardan cinsiyet hiyerarşisi önemli yere sahip olanlardandır. İnsanlar her yerde kendilerini erkekler ve kadınlar olarak ayırmışlardır ve Tarım Devrimi'nden bu yana neredeyse her yerde erkekler kadınlardan daha iyi durumda olmuştur (Harari, 2015, s. 150). Cinsiyet, kromozomlar, hormonlar, birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerindeki farklılığı anlatır. Cinsiyet kavramı biyolojiye atıfta bulunur ancak; cinsiyet biyolojik özellikler ve farklılıklardan ibaret değildir.

Cinsiyeti ve cinsiyete bağlı ortaya çıkmış olan diğer kavramların daha iyi anlaşılması için bu kavramların bazılarının alt başlıklar halinde incelenmesi daha faydalı olacaktır.

1.1.1. Atanmış Cinsiyet

Çocuklar doğar doğmaz onlara bir cinsiyet atanır. Bazı kaynaklara göre bedensel veya biyolojik cinsiyet kavramı kullanılmaktadır ancak bu kavramlar anlamını tam olarak yansıtmamaktadır. Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği'ne göre; kişinin cinsiyet kimliği beyanı olmaksızın, cinsiyet kimliği ve atanmış cinsiyeti uyumuna bakılmaksızın hem sağlık otoriteleri hem de başkalarınınca atandığı için "atanmış cinsiyet" kavramını kullanmak daha doğrudur. Kesler ve McKenna'ya göre; cinsiyet ataması, kişinin doğuştan atanan üreme organıyla ilişkili cinsiyetine verilen addır ve kişinin cinsiyetine yönelik ilk cinsiyet atfıdır (Akt. Elçi, 2016, s. 31).

1.1.2. Cinsiyet Kimliği

Doğumda kendisine atanan cinsiyetle uyumlu olsun ya da olmasın, kişinin derinden hissettiği bireysel ve içsel cinsiyet deneyimidir. Cinsiyet kimliği, bir kişinin toplumda kendini nasıl temsil ettiğini gösterir. Cinsiyet kimliği; kişinin kendi benliğini ve bedenini belirli bir cinsiyet tanımı içinde algılaması ve kabul etmesidir.

Cinsiyet kimliği, bireyin erkek, kadın, her ikisi de olma veya herhangi bir cinsiyete ait olmama duygusudur. Cinsiyet kimlikleri iki gruba ayrılabilir:

Cisgender: Cinsel kimliği biyolojik cinsiyetiyle eŖleşen bireyleri tanımlar.

Transgender: Bedensel cinsiyeti ve cinsel kimliği uyuşmayan bireylere verilen addır. Transgender, transseksüellik ve travesti tanımlamalarını da kapsamaktadır.

Trans bireylerin çoğu kendini erkek veya kadın olarak tanımlamaktadır. Hem erkek hem de kadın, cinsiyetten bağımsız veya bu kategorilere girmeyen başka herhangi bir cinsiyet olarak tanımlanan trans bireyler de vardır. Cisgender bireyler ve trans bireyler herhangi bir cinsel yönelime sahip olabilir (Uplifters, 2020).

Cinsiyet kimlik gelişimi, biyolojik, çevresel ve psikolojik faktörler arasındaki karmaşık etkileşimin bir sonucudur. Bu faktörlerden herhangi birinin belirsizliği veya birbirleriyle uyumsuzluğu varsa cinsiyet gelişim bozukluğuunda veya cinsel disforide¹ olduğu gibi, süreç daha farklı olabilir (Fettahoğu, 2016). Kişinin cinsel kimliğini kabul etme algısı biyolojik cinsiyetiyle uyumlu olabileceği gibi uyumsuz da olabilir. Cinsel kimliğin oluşumu erken yaştta başlar.

1.1.3. LGBTQA+

Tarihsel süreçte yaşanan gelişmelerle birlikte kimlik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tanımları ve yapılanmaları kendilerini yeniden tanımlama, anlamlarını genişletme ve yeniden üretme sürecinden geçmek zorunda kalmıştır. Modern kapitalizmle gelen eşcinselliğin inşası; endüstriyel kapitalizmin eşcinselliğe düşmanlığı, cinselliği bastırma ve kapatma girişimleri ve uygulamalarının yanında çok farklı ve özgün bir yere sahiptir (Demiral, 2017, s. 29). 1979 yılından beri kullanılmakta olan gökkuşadı bayrağı 6 renklidir (bakınız Görsel 1).

---

¹ Cinsel Disfori (CD): Kişinin anatomik cinsiyeti ile cinsel kimliği arasındaki uyumsuzluktan kaynaklı hissettiği memnuniyetsizlik hissidir. Cinsiyet hoşnutsuzluğu olarak da tanımlanmaktadır.

Görsel 1: Gilbert Baker, Orijinal Gökkuşığı Bayrağı (1979-günümüz). Erişim tarihi: 20.08.2022.

<https://l24.im/e1aE>

Cinsiyet kimliklerine verilen farklı isimler vardır ve bunlar kısaca LGBT çatısı altında toplanmaktadır. LGBT ya da GLBT kısaca; lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender kelimelerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır.

Bu kimlikleri temsil eden ve LGBTQA+ sembolü haline gelen gökkuşığı bayrağı, 1978 yılında Gilbert Baker tarafından tasarlanmıştır. Bayrak "gay pride"i simgeleyen gurur bayrağı olarak geçmektedir. Üzerindeki her bir renk farklı bir anlamı temsil etmektedir. Baker'in ifade ettiğine göre; pembe cinsiyeti, kırmızı yaşamı, turuncu iyiliği, sarı güneş ışığını, yeşil doğayı, turkuaz sanatı, mavi ahengi ve mor ise canlılığı temsil etmektedir. Daha sonra renk sayısı pembe önce 7'ye sonra da 6'ya düşürülmüştür. Her tanımın kendine ait farklı bayrakları da bulunmaktadır. Gay pride'ı simgelemek için New York Times haberinde kullanılan illüstrasyonda farklı bayraklar görülebilir (bkz. Görsel 2).

Görsel 2: New York Times – What Does Pride Mean Now? Erişim tarihi: 18.11.2022.
<https://l24.im/vRVtK>

LGBT içerisinde bulunan bazı tanımlar ve açıklamaları aşağıdaki gibidir.

Lezbiyen: Fiziksel, romantik ve/ veya duygusal çekiciliği diğer kadınlara karşı olan kadınlardır. Bazı lezbiyenler kendilerini gey veya gey kadın olarak tanımlamayı tercih edebilmektedir.

Gey: Fiziksel, romantik ve/ veya duygusal çekicilikleri aynı cinsiyetten olan kişileri tanımlamak için kullanılır. Çoğunlukla erkekler için kullanılsa da bazen lezbiyen kadınlar için de tercih edilen terimdir.

Biseksüel: Hem aynı cinsiyetten hem de başka bir cinsiyetten bireylere karşı fiziksel, romantik ve/ veya duygusal çekimler oluşturma kapasitesine sahip kişilere denir. İnsanlar bu çekiciliği yaşamları boyunca farklı şekillerde ve derecelerde deneyimleyebilirler. Biseksüel kişilerin biseksüel olmaları için belirli cinsel deneyimlere sahip olmaları gerekmez; aslında kendilerini biseksüel olarak tanımlamak için herhangi bir cinsel deneyime sahip olmaları gerekmez.

Transgender: Cinsiyet kimliği doğumda kendilerine atanan cinsiyetle tipik olarak ilişkilendirilen cinsiyetten farklı olan kişiler için bir şemsiye terimdir. Transgender şemsiyesi altındaki insanlar, transgender dahil olmak üzere çok çeşitli terimlerden bir veya daha fazlasını kullanarak kendilerini tanımlayabilirler. Birçok trans kişiye, vücutlarını cinsiyet kimlikleriyle uyumlu hale getirmek için doktorları tarafından hormonlar reçete edilir. Bazıları da ameliyat olmaktadır. Her trans birey bu adımlardan geçmez ve trans kimlik fiziksel görünümüne veya tıbbi prosedürlere bağlı değildir.

Queer/ Kuir: Cinsel yönelimi yalnızca heteroseksüel olmayan bazı kişiler tarafından kullanılan bir sözcüktür. Kendilerini kuir olarak tanımlayanlar için lezbiyen, gey ve biseksüel terimleri çok sınırlayıcı ve kendileri için geçerli olmadığını düşündükleri kültürel çağrışımlarla dolu olarak algılanabilir. Kuir genelde LGBT eşcinsel hakları mücadelesinde çatı kelime olarak kullanılmaktadır.

Kuir teorisi, kendini kimlikler altında adlandırıp bu kimliklere ait normları yeniden üretmeye dair bir eleştiridir (Sidar, 2011). Kuir teorisinin/ hareketinin sunmaya çalıştığı en önemli silah, iktidardan gelen tüm etiketleri reddederek toplumsal cinsiyet normatiflerinin belirlediği tüm kavramlardan kurtulmaktır. Bu kopuş, yalnızca heteronormatif durumdan kurtulmak değil, aynı zamanda her türlü dışlanmaya neden olan her şeyden kurtulmak demektir (Demiral, 2017, s. 49).

Bir zamanlar aşağılayıcı bir terim olarak kabul edilen kuir, bazı LGBT bireyleri tarafından kendilerini tanımlamak için yeniden kullanılsa da LGBT topluluğu içinde bile evrensel olarak kabul edilen bir terim değildir. Kuir kuramının temel varsayımı, toplumsal cinsiyet gibi cinsellik kiplerinin de çoğul ve belirlenemez olduğudur. Bu şekilde çift katlı bir keyfîlik, olumsuzluk olasılığı dillendirmiş olur. Çünkü cinsellik de biçim bulmamış bedenleri işaretlemenin, onları türlü söylemlerin içerisinde şekillendirmenin olanaklarını sunar. Bu nedenle bedenleri inşa eden söylemleri bozmanın, yeniden tanımlamanın ya da onları görünür kılmamanın kendisi de farklı cinselliklerin ve cinsiyetlerin açığa çıkmasına yardımcı olur (Taburoğlu, 2013, s.12).

2010 yılında Boğaziçi Üniversitesi Eleştiri ve Kültür Araştırmaları Yüksek Lisans Programı'nın ikincisini düzenlediği "Queer", Türkiye ve Kimlik" konferansı

“transgender” teması ile gerçekleştirilmiştir. Sidar’ın (2011) bu konferansta sanatçı Ümit Ilgın Yiğit’in konuşması hakkındaki yorumu şu şekildedir:

Tüm kimliklerin, kendilerini sorgulamaksızın toplumsal cinsiyet normlarını yeniden üretmesine karşı gelişen kuir kavramı, şu anki LGBT hareketinde gey ve lezbiyenler için yeni bir kimlik haline geldi. Temelde kimliksizleşmeyi savunan ve her türlü normun altüst edilmesini amaçlayan kavram, kişilerin onu kimlik olarak üstlenmesiyle yeni bir trend olarak anlamsızlaşıyor. Eşcinseller ve transgender bireyler dışında sistem tarafından ötekileştirilen diğer bütün grupların kuir aktivizminin bir parçası olması bizi şemsiye kavram yanılığısına düşürüyor. Fakat buradaki en temel nokta, kuir kavramının sistemin kendisine dair bir karşı duruş olması. Bu yüzden –kuir kavramını anladığım kadarıyla- barlara partner bulmak için giden ve gündüz işyerinde heteroseksüel taklidi yapan geyler mesela, kuiri kimlik olarak üstlendiklerinde kavram trend haline geliyor, içi boşalıyor, anlamsızlaşıyor.

Barker’a (2018, s. 11) göre ise: Kuir sıkça “karşı” heteroseksüel ya da cisgender olmayanları anlatmakta kullanılmaktadır. Bu ifade, alfabe çorbasına dönüşen ve sürekli uzayan LGBTTTQQA’dan çok daha kapsayıcı ve şık bir sözcüktür.

1.1.4. Cinsiyet Rolü

Kültür, bireylerin düşünce biçimlerini, dil kullanımını ve davranışlarını derinden etkileyen temel bir faktördür. Bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre, tutumlarını, duygusal tepkilerini ve çevresel algılarını biçimlendirir. Bu etki, toplumsal cinsiyete bağlı olarak bireylere atfedilen roller bağlamında da geçerlidir. Nitekim cinsiyet rollerine ilişkin kültürel farklılıklar ve cinsel ayrılığın etik boyutları, pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır (Neculaesei, 2021, s.31). Kadınlarla erkekler arasındaki bazı kültürel, yasal ve politik farklılıkların, cinsler arasındaki biyolojik farklılardan kaynaklandığı çok bellidir. Çocuk doğurmak her zaman kadınların görevi olmuştur çünkü erkeklerin rahimleri yoktur. Bu evrensel gerçekten yola çıkarak her toplum biyolojiyle ilgisi olmayan kültürel fikirleri ve normları katmanlar halinde yavaş yavaş biriktirdiler. Toplumlar erkeksilik ve kadınsılığa, genellikle ciddi biyolojik temeli olmayan çeşitli özellikler atfetmişlerdir (Harari, 2015, s. 155).

Toplumda cinsiyet rollerine ilişkin birçok sorun ve zorluk bulunmaktadır. Bunlar arasında en belirgin olanı, katı cinsiyet normları ve rollerinin olumsuz etkilerinden en fazla kız çocukları ve kadınların etkilenmesidir. Kadınlar, özgürlükleri ve hareket alanları üzerinde çeşitli kısıtlamalarla karşılaşma olasılığı en yüksek grubu oluşturur. Dünya genelinde yaygın biçimde şiddet ve tacize maruz kalmakta; yaşamlarını nasıl sürdürecekleri konusunda daha sınırlı fırsatlara sahip olmaktadır (Baran, 2021, s. 255).

Cinsiyet rolü bir çocuğun anlayışını, akranları ve yetişkinlerle etkileşimini etkileyen toplumun ortak inançları tarafından şekillendirilir. Aynı zamanda bir cinsiyetten beklenen uygun davranışlar kümesidir. Çocuğun aktivite seçimlerini, ilgi alanlarını, becerileri, kıyafetini vb. içerir.

Çocukların toplumsallaşma süreci, cinsiyete dayalı farklı yaklaşımlarla biçimlenmektedir. Erkek çocuklara daha geniş hareket alanı tanınmakta ve hedefe yönelik davranışlar kazandırılmaya çalışılırken, kız çocuklara duygularını ifade etmeleri öğretilmekte ve davranışları daha çok sınırlandırılmaktadır. Bu farklı tutumlar, toplumsal cinsiyet rollerinin erken yaşta içselleştirilmesine neden olmaktadır. Ebeveynler, bu farklı uygulamalara yönelik eleştiriler karşısında, cinsiyetler arasındaki davranışsal ayrılıkların biyolojik temelli olduğuna inandıklarını ifade etmektedirler (Wienclaw, R. A., 2011, s. 35).

Cinsiyet rolü davranışı, kültürel bir tanımdır ve beklentilerle şekillenen cinsiyet davranışlarıdır. Kadınsı veya erkeksi olmak ile ilgilidir. Önemli ölçüde çocuğun sosyalleşmesi ile belirlenir ve toplum tarafından bireye yüklenir (Fettahoğlu, 2016). Cinsiyet kimliklerinden çok daha fazla cinsiyet rolü vardır.

Toplumsal cinsiyet konusuna geçmeden önce feminizm ve cinsiyetçilik konularına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

1.2. Feminizm ve Cinsiyetçilik

Hooks'a göre (2016, s. 9): "Feminizm: cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir."

"Feminist Theory: From Margin to Center adlı kitabımda önerdiğim bu tanıma seviyorum; çünkü hareketin erkek karşıtı olmakla alakası olmadığını çok net bir biçimde belirtmektedir. Sorunun cinsiyetçilik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır ve bu açıklık bir gerçeği unutmamamıza yardımcı olur: İster kadın olalım ister erkek, hepimiz, doğduğumuz andan itibaren toplumsallaşma vasıtasıyla cinsiyetçi düşünce ve eylemleri kabul etmeye yönlendirilmekteyiz. Bunun bir sonucu olarak, kadınlar da erkekler kadar cinsiyetçi olabiliyor".

Feminist kuramlar temelde cinsiyetçilik ve ataerkiyi sorgularken farklı yaklaşımlar sergilerler. Dolayısıyla farklı çıkarımlarda bulunur ve farklı çözümler üretirler. Bu farklı stratejiler feminist kuramların çeşitlilik göstermesini sağlar. Günümüzde feminizmin çok çeşitli tanımlarına rastlayabiliriz. Feminizmin güttüğü davalarda sabit olduğunu söyleyebileceğimiz şey; kadınlara karşı toplumsal, politik, ekonomik ve

sembolik bir değersizleştirme politikasının güdümesidir. Feminizm bu davaların birleşimidir (Derdiyok, 2019, s. 19). Feminist bakış açısı, toplumsal cinsiyet rollerinin sadece erkekler ve kadınlar için uygun davranış fikri olmadığına, aynı zamanda erkeklerin ve erkeklerin toplumda sahip oldukları farklı güç seviyeleri ile bağlantılı olduğuna işaret eder. (Blackstone, 2003, s. 337).

Cinsiyetçilik (Seksizm) TDK'ye göre, eğitim veya iş hayatında bireye erkek veya kadın olduğu için negatif ayrımcılık yapılması anlamına gelmektedir. Buna göre cinsiyetler arasında ciddi bir ayrımcılık politikası güdülmektedir. Cinsiyetçilik yapanlar genelde erkeklerin üstün varlıklar olduğunu düşünüp, toplumun her biriminde kadın ve erkeğe farklı statüler yüklerler. Kadını değersiz varlık olarak algırlar ve bu algı davranış biçimlerine de yansır. Böyle bir inanç bilinçli veya bilinçsiz olabilir.

Cinsiyetçilikte, ırkçılıkta olduğu gibi, iki (veya daha fazla) grup arasındaki farklılıklar, bir grubun üstün veya aşağı olduğunun göstergeleri olarak görülür. Kız çocuklarına ve kadınlara yönelik cinsiyetçi ayrımcılık, erkek egemenliğini ve gücünü korumanın bir yoludur. Baskı ve ayrımcılık ekonomik, politik, sosyal veya kültürel olabilir.

Yani cinsiyetçilik, bir grubu (genellikle erkek) diğerinden (genellikle kadın) haklı olarak üstün tutan ve diğer grubun üyelerine cinsiyetleri veya toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde baskı yapılmasını haklı kılan inançlar, teoriler ve fikirler de dâhil olmak üzere tutumları ve ideolojileri kapsar (Napikoski, 2021).

Cinsiyetçilik bir kişinin cinsiyeti ya da cinsel yönelimi nedeniyle baskı ve dışlanmaya maruz kalmasıdır. Cinsiyetçi bakış açısı toplumdaki cins rollerine ilişkin geleneksel kalıp yargılar ve bunun sonucunda oluşan davranış biçimleriyle beslenir. Cinsiyetçilik, farklı cinslerin medyada hatalı temsilinden ücret eşitsizliğine kadar pek çok alanda kendini gösterebilir. Özellikle ataerkil toplumlarda cinsiyetçilik kadınlara ve eşcinsellere karşı baskıyı meşrulaştırmıştır ve bu gruplara dâhil olanların potansiyellerinin ortaya çıkmasını engellemektedir (Darroch, 2007; Aktaran: Arsan & Ünalın & Türkoğlu, 2009, s. 386).

Young (2009, s. 39); Toril Moi, "Kadın Nedir?" başlıklı makalesinde son dönem feminist ve kuir kuramların bizi yapısal bir toplumsal cinsiyet anlayışının sonuna getirdiğini savunmaktadır. 1970'lerin feminist teorisi cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımı hem teori hem de pratik için özgürleştirici bulurken, daha sonraki feminist ve kuir eleştirmenler bu ayrımı sorgulamışlardır. Moi, feminist ve kuir kuramının bir toplumsal cinsiyet kavramının yararlılığını, belki de yapısökümcü eleştirilerden daha derinden sorguladığını düşünmektedir.

Moi'nin feminist ve kuir teoriye ilişkin yakın tarihli açıklaması göz önüne alındığında, öznellik ve kimlikten çok toplumsal yapıyla ilgili olan bu yönlerin oldukça ihmal edildiği görülmektedir. Moi'nin yaşanan beden kavramını yeniden yapılandırma önerisi, özneleri ve deneyimlerini tanımlamaya yardımcı olur; ancak, sistemik süreçleri ve sosyal yapıları tanımlamak için toplumsal cinsiyet kavramının yeniden inşa edilmesi gerekmektedir (Young, 2009, s. 42). Bunun gibi cinsiyetçilik sorunlarına çözüm bulmak için odaklanılması gereken farklı bakış açılarına ihtiyaç vardır.

Erkeklik hegemonyasının nasıl ve ne şekilde kurulduğunun çok da tartışma konusu olmaması, yaklaşık otuz yıl önce, feminist bakışa sahip insanların ataerkil yapı çevresinde konumlanmasına sebep olmuşsa da kadının, toplum içerisindeki yeri ve toplumsal cinsiyet içerisindeki tartışmaları çok verimli ve yararlı sonuçlarla harmanlanmıştır. Son zamanlarda sorulmaya başlanan erkekliğin inşası ve sorgusu bu konuda daha da aydınlatıcı etkiler yaratılacağına kanıtıdır. Bu sorunların tartışılmasında bu denli geç kalınmasının sebebi ise, daha önce bahsedilen biyolojik mitlele desteklenen "erkeğin doğası" algısıdır. Bunu yıkan ise feminist görüşlerin açtığı yeni tartışma alanlarıdır (Demiral, 2017, s.25).

Cinsiyetçiliğe bağlı olarak bireylere karşı kalıp yargılar oluşmaktadır. Bunlar toplumsal beklentilerden ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır.

1.3. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, bireylerin doğdukları biyolojik kategoriye atanan rollerdir. Kişinin içinde yaşadığı toplum ve kültürün biyolojik cinsiyetine bağlı olarak toplumun kişiden beklediği davranışlardır. Toplumsal cinsiyetin algılanma biçimi özellikle ataerkil toplumlarda bireyler arasında ayrımcılığa ve eşitsizliğe yol açmaktadır.

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bu ayrımın kendisi sorgulanmalıdır. Bu sorgulama, doğa ile kültür arasındaki ayrıma olan tüm güvene veya öznelerin sabit bir toplumsal cinsiyet fikrine tekabül eden iç yaşamları olduğu kavrayışına meydan okumalıdır. Toplumsal cinsiyet, toplumsal bir performanstan başka bir şey değildir. Normatif heteroseksüelliğin söylemsel kuralları, öznelerin yinelediği ve alıntılandığı toplumsal cinsiyetlendirilmiş performansları üretir; bedenlerin cinsiyetlendirilmesi bu tür performanslardan kaynaklanır. Toplumsal cinsiyet performanslarının yinelenmesi sürecinde bazıları heteroseksüel ikiliğin dışında, tiksiniç olarak kurulur. O halde radikal siyaset, toplumsal cinsiyet ikiliklerini rahatsız edip, toplumsal cinsiyet alıntılarıyla oynamak olacaktır (Young, 2009, s. 42).

Beauvoir'a göre (1993, s. 45); Cinsiyet/ toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ilk önce kendi siyasi amaçları için benimseyen feministler biyolojik determinizme karşı sağlam bir savunma aramışlar ve birçok durumda cinsiyet/ toplumsal cinsiyet ayrımı tam da bunu sağlamıştır. Kadının erkekten daha aşağı olduğunu gösteren tek bir kanıt yoktur. Beden yapısında birtakım ayrılıklar vardır elbette, ama bunların hiçbiri erkeğe ayrıcalık sağlamaz.

Aynı şekilde kadın da erkekten üstün değildir ve toplumsal cinsiyetten kaynaklanan sorunlar sadece kadınlar ile ilgili değildir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramı erkekler ve erkeklik ile ilgili de büyük sorunlar oluşturmaktadır.

Erkeğin yüceltilmesiyle gelen ve ataerkil bir yapının parçası olmaya zorlanan erkek, doğasında bunun olduğuna inandırılmış, kandırılmış ve kısıtılmıştır. Güç istenci içerisinde kendini kaybeden erkeklik kendisini bu konumdan indirmemek için elinden geleni yapar. Biyolojik mitler dışında temellendirilebilecek bir gerçeklik içerisinde olmayan erkeklik ve kadınlık arasındaki dengesiz ilişki görüntüsü üretilmiş, dağıtılmış ve kurgulanmış gerçeklikten öteye geçememiştir. İktidar, kurumlar ve toplum örf/ adet ve normlar bu algıyı koruyup pekiştirerek kalıcılığını sağlar (Demiral, 2017, s. 25).

Literatürde kadın ve erkek eşitsizliğine yönelik birçok teorik yaklaşım ortaya atılmış ve kadınların sosyal bağlamda erkeklere göre ikinci planda olmasının nedenleri incelenmiştir. Bu nedenlerin anlaşılması üzerine toplumsal cinsiyet alanında tartışılan teorilere daha yakından bakmak gerekmektedir.

1.3.1. Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Teoriler

Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıklar hakkında pek çok teori bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kadınları eksik veya kusurlu olarak tanımlamaya dayanırken, diğerleri ise erkeklerin ve kadınların birbirini tamamlayan karşıtlar olduğu görüşüne dayanan teorilerdir. Kadınları “eksik” olarak tanımlayan görüşün savunucuları arasında Sigmund Freud, Thomas Aquinas ve Aristoteles gibi Batılı filozoflar, teologlar ve bilim insanları yer alır.

Lips'e göre (2021, s. 47); tamamlayıcı karşıtlık görüşünün savunucuları arasında ise kadın ve erkek üreme organlarını “tersyüz” olmak dışında aynı olarak gören erken dönem tıp araştırmacıları, iki tamamlayıcı enerji olan “yin” (kadınlık, soğukluk, karanlık) ve “yang” (erkeklik, sıcaklık, dengeli) olarak düşünen ve bunların her bir insanda dengeli bir biçimde bulunması gerektiğini öğütleyen Çinli felsefeciler yer almaktadır. Carl Jung da dahil olmak üzere günümüz psikologlarından, Androjeni kavramını (erkek ve kadın niteliklerinin tek bir bireyde birleşmesi) açıklamış olan çeşitli teorisyenler de tamamlayıcı karşıtlık görüşünü savunmaktadırlar.

Akademisyenler ve bilim insanları toplumsal cinsiyet teorilerinden hangilerinin doğru olduğu konusunda sürekli olarak fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Toplumsal cinsiyet gelişimi üzerine çalışan bilim insanlarının, biyolojinin davranışsal cinsiyet farklılıkları üzerindeki rolünün kapsamı ve biçimi hakkında tartışmalara girecekleri tahmin

edilebilir. Feminist akademisyenler, liberal feminist teorinin, ulus ötesi feminist teorinin veya feminist sosyal inşa teorisinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamada ve düzeltmede daha yararlı olup olmadığı konusunda hemfikir olmayabilirler. Bazıları için bir teori, karşı olgusal bulgulara veya mantıksal argümanlara duyarlı olmayan bir ideoloji veya öğreti haline gelebilir. Teoriler üzerindeki anlaşmazlıklar, aynı sorunları çözmeye çalışan başkaları tarafından aşağılanma veya reddedilme için bir temel oluşturabilir, ancak bu konuda diyalog kurmak daha yararlı olacaktır (Lips, 2021, s. 66).

Cinsiyet rollerini açıklayan teorilerden bazıları şunlardır; Psikanalitik teori, Biyolojik teori, Bilişsel Gelişim teorisi, Sosyal Öğrenme teorisi, Toplumsal Cinsiyet Şemasıyla Bilgi İşleme teorisi, Sosyal Rol teorisi, Toplumsal Cinsiyet Şeması teorisi, Çok faktörlü Toplumsal cinsiyet kimliği teorisi, Sembolik etkileşimcilik teorisi ve Benlik Sunuş teorisidir. Bu teoriler birbirlerini çürütmezler sadece cinsiyet kazanımının değişik yönlerini anlamlandırmaya çalışırlar (Dökmen, 2010, s. 41). Toplumsal cinsiyet teorilerini daha iyi anlamak açısından aşağıdaki genelleyici alt başlıklardan faydalanılabilir.

- Psikanalitik Teoriler
- Sosyo Biyolojik (Evrimsel) Teoriler
- Sosyalizasyon Teoriler
- Sosyo-Kültürel Teoriler

Psikanalitik Teoriler

Psikanalitik teorilerin hepsi genel olarak cinsel gelişimin nedeni olarak erken ebeveyn-çocuk ilişkilerine ve bilinçdışı süreçlere işaret eder.

Psikanalitik teori, Sigmund Freud tarafından geliştirilmiştir ve genellikle Freud'un tartışmalı "anatomi kaderdir" fikriyle ilişkilendirilir (Lips, 2021, s. 47). Bu teoriye göre erkek çocuklar, babalarının onları rakip olarak görüp hadım edeceğinden korktukları için annelerine olan erken ilgilerini bastırırlar ve babalarıyla özdeşleşirler. Kızlar ise teslimiyetçi ve içine kapanık bir taktik olarak anneleriyle özdeşleşirler. Freud çocuklarda toplumsal cinsiyet kavramının oluşumunu üç döneme ayırır. Bunlar:

cinsiyetler arasındaki ayrımların farkına varmadıkları dönem, ayrımları anlamaya başladıkları dönem ve ödipal dönemdir (Menekşe, 2019, s. 17).

Freud'un, kız çocuklarının anatomileri nedeniyle kendilerini otomatik olarak aşağı hissettikleri fikrini sorunlu bulanlar arasında popüler olmayan teorisi, daha sonraki bir teorisyen tarafından değiştirilmiştir. Örneğin, onun bir zamanlar öğrencisi olan Karen Horney (1926), anatomik kıskançlık deneyimleyenlerin kız çocukları değil erkek çocukları olduğunun önermesini yaptı. Horney'e göre, erkekler kadın rahmini kıskanıyor ve bu eksikliği farklı türden yaratıcılık biçimlerine bağlanarak telafi etmeye çalışıyorlardı. Daha sonra, psikolog Ellyn Kaschak (1992), ataerkil ailelerin içinde hem erkek hem de kız çocuklarının erkeklerin merkezi kadınların ise periferik olduklarına dair bilinçdışı hissiyatlar geliştirdiklerini ve her ikisinin de yetişkin ilişkiler geliştirebilmeleri için bunları çözmeleri ve ötesine geçmeleri gerektiğini öne sürdü. Sosyolog Nancy Chodorow (1978) da aile ilişkilerini ve bunların toplumsal cinsiyet gelişimi üzerindeki etkilerini analiz etmek için psikanalitik bir yaklaşım kullandı (Lips, 2021, s. 47-48). Chodorow'a göre özdeşleşme, çocuğun çevresindeki ebeveynlerinin becerilerini, özelliklerini ve güçlü yanlarını görerek kendisine uyum sağlamasıdır. Çocuğun doğru veya yanlış davranışlarının kaynağı sadece rol model olan ebeveynleri değildir. Özdeşleşme ile doğruyu yanlıştan ayırt etme yeteneği çocuğun kendisinin bir parçası haline gelir ve çocuğun içsel eğilimleri vardır (Şıvgın, 2015, s. 13).

Özetle Psikanalitik teori, özdeşleşme ve içselleştirme gibi bilinçaltı süreçlerden yola çıkar ve çocuklar erken yaşlardan itibaren cinsiyetlerini ebeveynleri ile özdeşleştirerek toplumsal cinsiyete uygun davranışlar sergilerler. Bu teoriye göre çocuk, ebeveyni ile özdeşleşerek erkeksi ya da kadınsı özellikleri öğrenir.

Sosyo Biyolojik (Evrimsel) Teoriler

Bilim insanları, özellikle bazı biyologlar ve doktorlar, tarih boyunca kadın ve erkek arasındaki bazı farklılıklara ilginç açıklamalar getirmişlerdir. Biyolojik teori; cinsiyet farklılıklarının nedeni olarak hormonları, beyin yapısını ve işlevini açıklarken, sosyobiyolojik teori cinsiyetler arasındaki farkı açıklamak için milyonlarca yıllık evrime ve genetik değişime dayanmaktadır. Evrimsel psikolojiye dayalı cinsiyet

teorileri de tartışmalıdır. Bu teorinin Charles Darwin'den aldığı en önemli kavram doğal seleksiyondur.

Darwin tarafından başlatılan bu tür teoriler, insanlar da dâhil olmak üzere tüm türlerin nesilden nesile aktarılan genetik değişiklikler nedeniyle zaman içinde değiştiğini savunur. Hayatta kalmayı artıran özelliklerin aktarılma olasılığı daha yüksektir çünkü bunlara sahip bireylerin olgunlaşması, bir eş bulması ve üremesi daha olasıdır. Bu teoriye göre erkekler seçici olmadan, kadınlar ise seçici olarak evrimleşmiştir (Lips, 2021, s. 48-49).

Erkeklerin kadınlar için rekabet ettiği ve rastgele çiftleştiğini, kadınların ise daha seçici olmak üzere evrimleştiği şeklindeki geleneksel anlayışa uymayan gözlemlere karşı çıkmış ve bu teoriler genişletilmiştir. Örneğin, Primatolog Sarah Blaffer Hrdy, yavruların hayatta kalma şansını artırmak için birden fazla partnerle çiftleşen çok sayıda dişi primat örneği hakkında yazmıştır.

Biyolog Bruce Begemihl, geleneksel evrim teorisinin eşcinsel çekiciliği, ilişkileri veya cinsel çeşitlilik biçimlerini açıklamadığına ve hatta kapsamadığına dikkat çekmektedir. Bioflouris'in iddia ettiği geniş kapsamlı ve karmaşık cinsel ve cinsiyetsel ifadelerin, hayvanlar âlemindeki tüm evrimin rekabet tarafından yönlendirildiği ve bireylerin üreme gibi dar amaçlara doğru sürüldüğü fikrine tam olarak uymadığına dair çok sayıda kanıt sunmuştur.

Sosyobiyolojik kuramda, tüm sosyal davranışların biyolojik temellerinin olduğu savunulmaktadır. Bu kuramın, Darwin'den aldığı en önemli kavram doğal seleksiyon dur. Kavram, içerilen bireysel farklılıklarda, genlerin çevre kadar önemli bir rol oynadığı varsayımıyla; diğerlerine karşı çevrenin bazı organizmaların varlıklarını sürdürmeleri ve başarılı üremelerini sağladığı düşüncesini ortaya koymaktadır (Wilson, Barash ve Dawkins, s. 263-264). Kuramda, insan türünün evrimin bir ürünü olduğu ve bu süreç içinde nesiller arası bilgi aktarımının çok büyük oranının, genler tarafından gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. İlâveten, öğrenmenin de insan davranışlarında çok önemli bir yere sahip olduğunu kabul etmektedirler (Burcu, 1998 s.182).

Geleneksel yaklaşımlar, kadın ve erkekler arasındaki doğal farklılıklar hakkındaki kültürel varsayımlardan etkilenirken, daha sonraki yaklaşımlar, evrimsel baskıların etkisinin, sadece erkeklerin seçici olmadığı, kadınların da seçici olduğu şeklindeki basit fikir ile özetlenemeyeceğini açıkça göstermektedir. Evrimsel teorilerin tüm varyantları ise, hayatta kalma avantajları sağlayan özelliklerin birçok nesil boyunca aktarılmak üzere "seçilme" olasılığının daha yüksek olduğu anlayışına dayanmaktadır.

Sosyalizasyon Teorileri

Toplumsal cinsiyet gelişimi teorilerinin bir kategorisi de sosyalleşmeyi içermektedir. Sosyalizasyon teorileri, çocukların kendilerini bir erkek ya da kadın olarak tanımlamayı ve eril ya da dişil şekillerde davranmayı kendi kültürlerinden öğrendiklerini vurgulamaktadır. Bandura'ya (1986) göre bu teoriler; kadınsı veya erkeksi olma beklentilerine uymanın, bireylerin uyum sağlama ve sosyal açıdan becerikli olma arzusu tarafından yönlendirildiğini varsayar. Sosyal-bilişsel teori, çocukların cinsiyet rollerini önce dışsal ödüller ve cezalar aracılığıyla öğrendiklerini, ancak daha sonra içsel ödüller ve cezalar yoluyla kendi davranışlarını düzenlemeyi öğrendiklerini varsayar.

Toplumsal cinsiyetin gelişiminde, üç tür sosyo-bilişsel etkiden bahsedilmektedir: Model alma, doğrudan yaşantı ve öğretim. Bu çerçevede oluşturulan öğrenme modeli ile sosyo-bilişsel kuram, bir kimsenin farklı bilgiye maruz kalmak yoluyla öğrendiğini ileri sürmektedir (Ratten, 2010, s. 5; Dökmen, 2010, s. 64). Kuram, bireylerin nasıl davranış geliştirdikleri ve bunları nasıl korudukları ya da değiştirdikleri konularının üzerinde durmaktadır. Kuram, düşünce ve eylemin çok yönlü belirleyenlerini ve içinde ilişkilendikleri düzenleyici mekanizmaları açıklamaktadır (Bussey ve Bandura, 1992, s. 1237; akt. Gürsözlü, 2012, s. 42).

Başka bir yaklaşım olan toplumsal cinsiyet gelişimine bilişsel teori, çocukların bir cinsiyet kategorisiyle özdeşleşmeleri ve bu kategoriye uygun davranışlar hakkında fikirler geliştirmeleri sonucunda cinsiyet rollerini benimsediklerini öne sürmektedir (Martin, Ruble ve Szkrybalo, 2002; akt. Lips, 2021, s. 50). Kohlberg'in bilişsel cinsiyet teorisine göre, insanlar kendileri ve dünya hakkında tutarlı bir görüş sürdürmek için bilişsel tutarlılığa ihtiyaç duyarlar.

Bilişsel gelişim kuramına göre cinsiyet rollerinin kazanılması çocuğun bilişsel süreçlerinde ifade edilir. Bu kurama göre çocuklar toplumsal süreçlere katılarak toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmekle yükümlüdürler (Franzoi, 2006, s. 42; Değirmenci, 2018, s. 26-27).

Bilişsel teorisyenler, kızların neden daha sosyal ve erkeklerin neden daha bireyci olduğu sorusuna çocuğun yaşına göre cevap verirler. Cinsel kimlik edinimi çocuğun yaşamının temelidir. Altı yaşından sonra çocuk dünyayı cinsiyetçi terimlerle algılar.

Cinsel kimliğini edinme süreci üç, dört yaşında olduğu için çocuk geri dönemez. Kadınlar veya erkekler için sosyal olarak uygun olarak etiketlenen toplumsal cinsiyet rolü performansları, doğru filtreyi seçecek olan çocuk tarafından kolayca kazanılır (Kimmel, 2000).

Okul öncesi çocukların cinsel etiketleri vardır, ancak bu etiketlerin sabit ve kalıcı olduğunu anladıkları yaş yedidir. Yedi yaşından itibaren çocuklar, cinsiyete uygun faaliyetlerde bulunmaya ve bireysellik ve sosyallik gibi davranışlarda bulunmaya hazırdır (Basow, 1986; akt. Şıvgın, 2015, s. 18). Sandra Lipsitz Bem tarafından 1981 yılında geliştirilen toplumsal cinsiyet şeması teorisi, bireylerin erken çocukluktan itibaren cinsiyete dayalı zihinsel temsiller veya şemalar geliştirdiklerini ve bu şemaları kendi düşünce ve davranışlarını düzenlemek için kullandıklarını öne sürer. Çocuk yetiştirmede toplumsal cinsiyet ikiliğine ne kadar çok vurgu yapılırsa, çocuklar da toplumsal cinsiyet şemalarını o kadar çok yapar ve uygular. Tüm bu teorik yaklaşımlar, bir çocuğun yetiştirilme tarzının ve sosyal çevresinin toplumsal cinsiyet gelişimini şekillendirdiğini vurgulamaktadır (Lips, 2021, s. 50-51).

Toplumsal cinsiyet şeması kuramcıları, cinsiyet gelişimine başka bir bakış açısı ve kavram kazandırmıştır. Öğrenme kuramında olduğu gibi bireylerin çevrelerine değil çevrelerindeki bilgileri yeniden yorumlama ve düzenlemeleri için oluşturdukları yollara dikkat etmişlerdir. Her türlü cinsiyet kavramını ve toplumsal yargıların etkilerini araştırmışlardır. Aynı zamanda var olan kalıp yargıların yanlış olmasına rağmen neden değişiklik göstermediğine cevap bulmuşlardır (Martin, 2000).

Cinsiyet şema kuramına göre çocuklar, cinsiyetlerine uygun tercih ve davranışı çevrelerindeki kişilerden öğrenerek benimsemektedir. Bu kuramında nesne ve olayları temsil eden şemalar günlük bütün eylemlerimizi de organize eder. Cinsiyet şemaları ise, bilgileri sınıflandırmamıza yardımcı olur. Bem, cinsiyet kuramında bilişsel kuramı ve öğrenmeyi birleştirmiştir. Cinsiyet şemasını desteklemek için "Bem cinsiyet Rollerini Envanterini" oluşturmuştur. Cinsel tiplere sahip bireyler olmayanlara göre toplum açısından kendileriyle ve çevredekilerle çok daha fazla bilgiyi işlemektedir (Nielsen, 1990; akt. Menekşe, 2019, s. 20).

Toplumsal cinsiyet şeması teorisine göre, çocuklar öğrenme süreci boyunca cinsiyete özgü özelliklerini tanımlayan bir cinsiyet şeması geliştirirler. Aynı zamanda

toplumsal cinsiyet şemaları, erkek ve kadın özelliklerinin tanınması ve bilgi işlenmesi için temel oluşturur. Çocukların cinsiyet kimliği kazanabilmeleri için kendilerini ve başkalarını kadın ve erkek olarak tanımlayabilmeleri gerekmektedir (Altun, 2019, s. 17). Kadın ve erkeğe karşı ayrımcılık yapılan kültürlerde büyüyen çocuklar, bu algılanan cinsiyet atamasına göre kendileri ve karşı cins hakkında, nesnelere ve olaylar hakkında bilgi edinirler.

Sosyo-Kültürel Teoriler

Son olarak, erkek ve kadın davranışlarının, gücün daha geniş bir kültürde dağıtılma biçimiyle nasıl şekillendiğine odaklanan sosyokültürel teoriler vardır. Bu teoriler, pek çok kültürün erkeklere yüksek statü ve güç atfetmesi nedeniyle, erkeklikle ilişkilendirilen davranışların güçlü, kadınlıkla ilişkilendirilen davranışların ise zayıf davranışlar olma eğiliminde olduğunu ileri sürmektedir.

Bu tür yaklaşımlar, toplumsal cinsiyet gelişimini açıklamak için anatomi, biyoloji veya çocukluğa odaklanmak yerine, sosyo-kültürel çevrenin erkek ve kadın davranışları üzerindeki doğrudan etkisine odaklanır. Kadınlara daha az güçlü roller verildiği için, kadınlar daha itaatkâr, boyun eğici ve yardımsever davranışlar geliştirme eğilimindedir. Diğer yandan erkekler daha baskın, yönlendirici ve kontrol edicidir.

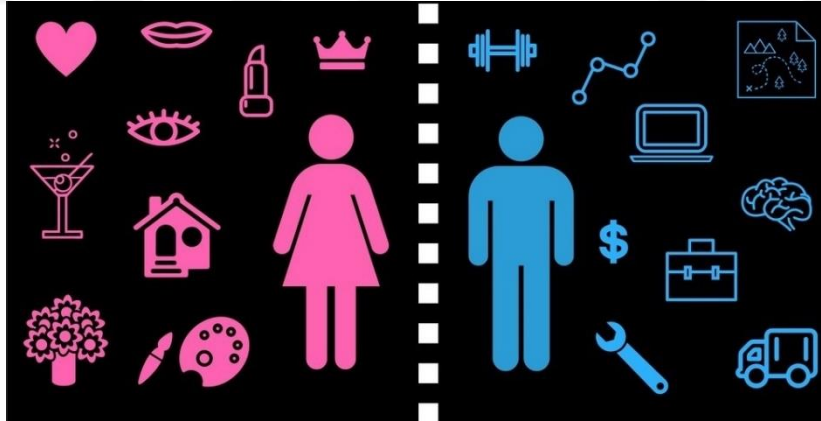
Bu teoriler, toplumsal cinsiyet davranışındaki farklılıkların bağlamsal kültürel farklılıklardan kaynaklandığını ve muhtemelen erkek egemenliği ile hiyerarşik örgütlenmeyi vurgulayan toplumlarda çok fazla olacağını öne sürmektedir. Bandura'nın yaklaşımı, bilişsel teorinin cinsiyetçi yaklaşımına sosyokültürel ve motivasyonel unsurlar eklemiştir. Bussey ve Bandura'ya göre (1999); toplumsal cinsiyet davranışı, "sosyal etkilerin, davranışı etkilemek için psikolojik mekanizmalar aracılığıyla hareket ettiği bütünleşik bir bakış açısı" aracılığıyla anlaşılabilir. Aile yapılarının çeşitlenmesi ile çocukların dikkate alması gereken toplumsal cinsiyet rolleri de değişmektedir. Cinsiyet ve cinsiyet eşitsizliği üzerine çalışan çoğu insan, birçok farklı teorik yaklaşımda doğru görünen şeyler bularak insanların bu konudaki fikirlerini değiştirebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerini analiz etmenin en kullanışlı yöntemi, incelenen belirli konunun tarihsel ve kültürel bağlamına ve onu analiz eden kişilerin benzersiz ve işbirlikçi iç görüşlerine bağlıdır. Karmaşık sorunları anlamak, farklı bakış açılarını

benimsemeyi gerektirmektedir (Lips, 2021, s. 51, 67). Toplumsal cinsiyet ve bu konuyla ilgili tartışılan teorilerden sonra toplum tarafından dayatılan cinsiyet rollerinin sebepleri ve yarattıkları sorunlar da büyük önem taşımaktadır.

1.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Toplumların, erkeklerden ve kadınlardan nasıl giyinmelerini, davranmalarını ve kendilerini ne şekilde göstermeleri konusunda beklentileri vardır. Bu beklentiler toplumsal cinsiyet rollerini doğurur. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rolü farklı kavramlardır. Cinsiyet, bireylerin birincil cinsiyet özellikleri tarafından belirlenen biyolojik bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet ise, insanların farklı cinsiyetlere yüklediği anlamlar, değerler ve özellikleri ifade eder. Toplumsal cinsiyet, insanların birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşimleri yoluyla toplumsal olarak ürettikleri ancak kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklara dayanan bir kavramdır (Planned Parenthood, 2016). Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğin cinsiyetlerine göre üstlenmeleri beklenen rollerdir. Uygun toplumsal cinsiyet rolleri, bir toplumun cinsiyetler arasındaki farklılıklar hakkındaki inançlarıyla tanımlanır. Cinsiyet rolleri ve cinsiyetlere göre beklentiler sembollerle Görsel 5'te görülebilir.

Görsel 3: Cinsiyet Rollerini. Erişim tarihi: 09.07.2024. <https://l24.im/A1ym>

Toplumsal cinsiyet rollerinin özellikleri incelendiğinde biyolojik bir gerekliliğe dayanmadığı, toplumsal olarak belirlendiği, güç ve iktidar ilişkileri ile şekillendiği, topluma ve zamana göre değiştiği ve sosyalleşme sürecinde öğrenildiği söylenebilir (Acar Erdol, 2017, s. 15).

Blackstone (2003)'a göre: Tarih boyunca kadın-erkek ilişkilerindeki tarihsel değişimler nedeniyle toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının içeriği değişmiştir. Bununla birlikte, cinsiyetler arasında hiyerarşik – eşit olmayan bir ilişki sürdürme işlevini yerine getirirler. Bu gerçek, cinsiyet rollerinin değişmesine rağmen cinsiyet ayrımcılığının devam etmesinin kısmi bir açıklaması olabilir.

Kadın ve erkeğin rollerini, haklarını ve görevlerini biyolojiden çok mitler belirlediğinden, "erkeklik" ve "dişilik" kavramları bir toplumdan diğerine büyük farklılıklar gösterir. Tüm bu karışıklığı hafifletmek için, akademisyenler biyolojik kategori "cinsiyet" ile kültürel kategori olan "toplumsal cinsiyet" arasında ayırım yapmaktadırlar (Harari, 2015, s. 155).

Toplumsal cinsiyet rollerine sosyolojik bir bakış açısı, eril ve dişil rollerin öğreildiğini, eril ve dişil cinsiyet rollerinin mutlaka erkek ve kadınların biyolojik özelliklerine bağlı olmadığını ileri sürer. Toplumsal cinsiyet rolü sosyal bir roldür. Toplumsal cinsiyet rolleri hâkim kültürel normlar tarafından belirlenen, bir kişinin cinsiyetine göre öğrendiğı davranışlardır. Bu roller erkeklerin ve kadınların toplum bağlamında nasıl düşünmeleri, konuşmaları, giyinmeleri ve etkileşim kurlmaları gerektiğini belirler. Çocukluk döneminde kabul edilip yetişkinliğe kadar devam ederler. Bu roller, toplumsal cinsiyet stereotipleriyle pekiştirilir. Stereotipler, kadınlara ve erkeklere dair genelleştirilmiş ve çoğu zaman yanıltıcı olan sosyal yargılar olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürdürülmesinde önemli bir rol oynar (Baran, 2021, s. 255).

Chimamanda Ngozi Adichie, toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler üzerindeki etkisini vurgulayarak, bu rollerin kadınlar ve erkekler arasındaki algılanan farklılıkları pekiştirdiğini belirtir. Adichie'ye göre (akt. Ikegwu, 2017); toplumsal yapı cinsiyetler arası eşitsizliği meşrulaştırmak amacıyla bu farklılıkları bir araç olarak kullanmaktadır. Erkekler, sağlayıcı, otoriter ve tavizsiz bireyler olarak konumlandırılırken; kadınlar, itaatkâr ve pasif bir biçimde yetiştirilmekte, erkeklerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir rol üstlenmeye teşvik edilmektedir. Bu durum, erkeklerin ekonomik sorumluluğu üstlenmesi gerektiğı yönündeki beklentileri güçlendirirken, kadınların ise evlilik yoluyla toplumsal statülerini doğrulamak zorunda hissetmelerine yol açmaktadır (Ikegwu, 2017).

Feminist bakış açısı, toplumsal cinsiyet rollerinin yalnızca erkekler ve kadınlar için uygun bir davranış kavramı olmadığına, aynı zamanda toplumdaki erkek ve erkeklerin farklı güç düzeyleriyle de ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir. Toplumdaki cinsiyet rolleri, kişinin cinsiyetine göre nasıl davranması, konuşması, giyinmesi, yürümesi ve hareket etmesi gerektiğini belirler. Cinsiyet klişeleri, bir kişinin cinsiyeti nedeniyle eşitsiz ve adaletsiz muamele görmesine neden olabilir.

Nash'e göre (2015): "Toplumsal Cinsiyet sosyal ve psikolojik iken, cinsiyet anatomiktir. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rolleri, toplumdaki herkese uygulanabilecek kesin kes kategoriler değildir. Bu, insanların, belirlenmiş toplumsal cinsiyet rollerine düzgün şekilde uymayanların bir şekilde kusurlu olabileceğine ve ayrımcılık veya kötü muamele gibi sorunlara yol açabileceğine inanmalarına yol açabilir. Bunun yerine, cinsiyet, var olan çok çeşitli davranışlar ve kişisel kimlikler olarak düşünülmelidir."

Erkekler ve kadınlar arasındaki bazı kültürel, yasal ve politik farklılıkların, cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıklardan kaynaklandığı açıkça görülmektedir. Çocuk doğurmak her zaman kadınların görevi olmuştur çünkü erkeklerin rahimleri yoktur. Bu evrensel gerçekten yola çıkarak her toplum biyolojiyle ilgisi olmayan kültürel fikirleri ve normları katmanlar halinde kademeli olarak biriktirmiştir. Toplumlar, çoğu zaman ciddi bir biyolojik temeli olmayan erkeklik ve kadınlığa çeşitli özellikler yüklemiştir (Harari, 2015, s. 155). Altta yer alan görsel, bu durumu güzel bir şekilde ifade etmektedir. Kadın ev işleri ile uğraşır çocuğa bakarken, erkek masa başında çalışmaktadır. Görsel 4'te de görüleceği üzere kadından beklenti; evde yemek yapmak, çamaşır yıkamak ve bebeğe bakmak iken, erkeğin ev dışında çalışması beklenmektedir.

Görsel 4: Hiragana Times - Toplumsal Cinsiyet Rollerini. Erişim tarihi: 20.11.2022.

<https://i24.im/s53NFHj>

Evde, insanların karar verme, çocuk yetiştirme uygulamaları, mali sorumluluklar vb. konular hakkında belirli varsayımları vardır. İşyerinde varsayımlar konum, emek, güç ve örgütsel yapılar ile ilgilidir. Kadınların vatandaşlığına ilişkin klişeler, özellikle profesyonel alanlarda, kadınların işlere erişimleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Kadın ve erkeğe dayatılan toplumsal roller, küreselleşme ve kentleşme gibi güçlerin etkisiyle hızla değişmektedir. Bu değişim, ev ve iş hayatında rol değişimlerini ve uyarlamaları da beraberinde getirmektedir. Kadınların para kazanma işlevine katılmasıyla geleneksel aile düzeni ayrılmış, kadın ve erkek rollerinin yerini paylaşım dayalı toplumsal cinsiyet rolleri anlayışı almıştır. Kadının, toplumda bir birey olmanın yanı sıra; evde eş, ev hanımı, anne olmak gibi sorumluluk gerektiren çok zor görevleri vardır. Öte yandan toplumdaki cinsiyet rol dağılımı kadınlara da benzer rol ve sorumluluklar yüklemektedir (Günay & Bener, 2011, s. 159-167).

Toplumsal cinsiyeti inşa eden “kültür” böyle bir yasa ya da yasalar dizisi üzerinden anlaşıldığında, geçmişte “biyoloji kaderdir” formülasyonunda olduğu gibi toplumsal cinsiyet belirlenmiş ve sabitlenmiş olur. Bu kez kader biyoloji değil, kültürdür. (Butler, 2018, s. 53). Kültürümüzü şekillendiren toplumsal cinsiyet rolleri, yalnızca kadınsı rolleri tanımlamaz, aynı zamanda erkeklığe ilişkin rasyonel ve heteroseksüel gibi tanımlayıcı özellikler de taşır. Bu durum, küçük çocukların “kız gibi ağlamak” veya “kız gibi top atmak” kelimelerinden korktukları bir kültür yaratır. Kıyafetlerine ilgi gösteren erkek çocuklar ve yetişkin erkeklere hakaret anlamında eşcinsel denir ve bu söyleme maruz kalanlar bu şekilde etiketlenmek istemezler. Erkekler ancak mitsel anlatının kendileri üzerindeki sınırlayıcı ve olumsuz etkilerine karşı harekete geçmeye başladıklarında, aynı mitsel anlatıya karşı koymaya çalışan kadınların çabalarına değer verirler (Hayes, 2012, s. 91-92).

Toplumun sosyo-kültürel yapısı gelişip dönüşmeye devam ettikçe, toplumsal cinsiyet rolleri de yeni toplumsal cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimlerin görünürlük kazanmasıyla birlikte yeniden tanımlanmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasında tarihsel olarak oluşturulmuş rollerin katı biçimde ayrıştırılmasına neden olan toplumsal normların ortadan kaldırılması, yalnızca bireysel çabalarla değil, toplumu oluşturan tüm yapıların ortak ve uzun soluklu bir gayretiyle mümkün olabilecektir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, özellikle erkeklik olgusunun erkeklerin -ve zaman

zaman kadınların- riskli davranış örüntüleri üzerindeki etkisini sorgulamakta; toplumsal cinsiyet normlarının, kadınlar ve erkekler açısından sağlıkla ilişkili sonuçları nasıl farklılaştırdığını incelemektedir. Bu bağlamda, toplumsal eşitliğin sağlanabilmesi için mevcut yapısal eşitsizliklerin sorgulanması ve cinsiyet temelli sınırlamaların ortadan kaldırılması önemlidir. Toplumsal ilerlemenin ancak tüm bireylerin eşit koşullarda varlık gösterebildiği bir ortamda sürdürülebilir olduğu unutulmamalıdır (Baran, 2021, s. 257).

Bireysel düzeyde cinsiyet ayrımcılığını durdurmak, kişisel çaba ve değişme kararlılığını gerektirir. Dünyayı cinsiyet açısından daha eşit hale getirmek için toplumsal düzeyde yapılabilecek çok daha fazla şey vardır.

1.5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda kadınlar, sosyal yaşamın pek çok alanında ve toplumsal kurumlarda eşitsizlikle karşılaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeklerin yanı sıra kız ve erkek çocukların da eşit sorumluluklara, haklara ve fırsatlara sahip olmalarını ifade etmektedir. Bir insan hakları sorunu olduğu kadar sürdürülebilir insan merkezli kalkınmanın da ön koşulu ve göstergesi olarak görülmektedir. Bu yüzden kadınları olduğu kadar erkekleri de ilgilendiren ve dâhil etmesi gereken bir meseledir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, devletlerin antlaşmalar ve sözleşmeler yoluyla yasal uygulamalarla uzlaştırıldığı günümüzde kadın ve toplumsal cinsiyet söyleminde temel bir kavramdır. Kurumsallaşmış toplumsal cinsiyet eşitliğinin tarihi, kadın hareketinin ve ikinci dalga feminizmin köklerine kadar uzanır. Tarih ve kadın hakları, devrim döneminin hem öncesinde hem de sonrasında var olsa da devrim içindeki bazı hareketlere özellikle "feminist" hareketler veya "dalgalar" adı verilir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimi bu hareketlerin yaklaşımlarıyla şekillenmiştir (Baba, 2019, s. 17).

UNESCO (2000, s. 5)'nin yaptığı tanım şu şekildedir: Toplumsal cinsiyet eşitliği, tüm insanların kadın ve erkek arasında özgürce seçim yapmasını ve bireysel yeteneklerini basmakalıplardan, katı toplumsal cinsiyet rollerinden ve önyargılardan etkilenmeden geliştirmesini gerektirir. Bu, kadın ve erkeğin aynı olması gerektiği

anlamına gelmez. Hakların, yükümlülüklerin ve fırsatların kullanılmasının erkek veya kadın doğumundan bağımsız olduğu anlamına gelir (Acar-Erdol, 2017, s. 29).

Veur ve diğerleri (2014) cinsiyet eşitliğinin yerleşmesi için bazı önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler;

- Stratejiler ve politikalar: Toplumsal cinsiyet eşitliğini korumak adına kurumsal olarak nasıl önlemler alacağı üzerine bir plan hazırlama işlemidir.
- Farkındalık artırmak: Kampanyalar, projeler, eğitici dersler, gösteriler, özel komiteler ve diğer araçları kullanma işlemidir.
- Cinsiyet kotaları: Siyaset dâhil birçok alanda ve iş yerlerinde %50 erkek %50 kadın mecburiyeti getirme işlemidir.
- Dâhil etme: Kurulmuş tüm komitelere eşitlik fikrini dâhil etme işlemidir (Kurtuluş, 2019, s. 13-14).

Dünyada ve Türkiye’de kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi yönünde çalışmalar düzenlenmektedir.

Uluslararası kadın hakları yasası olarak kabul edilen Türkiye’nin de taraf olduğu Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)’nde sözleşmeye taraf olan ülkelerde kadın haklarının güvence altına alınmasını ve geliştirilmesini hedefleyen en verimli araçlardan biri olmaktadır. CEDAW’ın birinci maddesi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerinin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını kapsamaktadır (CEDAW, 2004). Kadınların bu haklarının varlığı konusunda bilinçlenmeleri gerekmektedir (Karaçil, 2020, s. 13).

Ülkemizde bu alanda aktif olarak faaliyet gösteren kurumlardan biri Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)’dür. KSGM, ülkemizde kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitliğini ve istihdamı sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya ve kadının güçlendirilmesine yönelik politika ve stratejiler geliştirmek misyonuyla faaliyet göstermektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan kurum, görevi kapsamında çeşitli konferanslar ve eğitimler düzenlemekte, çeşitli projeler yürütmekte ve kamu hizmetlerinde yapılanları artırmak için çeşitli yayınlar yapmaktadır (Yolcu, 2021, s. 22).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yerine getirilmesi gereken belli başlı ilkeler vardır.

Gender Equality Bureau Cabinet Office’e göre (2018) Toplumsal Cinsiyet Eşit Toplumunun Oluşumunda Beş (5) Sütun şunlardır:

- Kadın ve erkeklerin insan haklarına saygı duymak
- Toplum sistemleri veya uygulamalarının göz önünde bulundurulması
- Politikaları planlama ve karar vermede müşterek katılım.

- Aile yaşamındaki faaliyetlerin ve diğer faaliyetlerin uygunluğu
- Uluslararası işbirliği

Çocuk yaşta öğrenilen toplumsal cinsiyet rollerine karşı, cinsiyet eşitliği çalışmaları artar ve başarılı olursa daha sağlıklı bireyler yetişecektir. Cinsiyet eşitsizliğini devam ettiren herhangi bir politika, program veya faaliyet, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ilişkileri pekiştirir. Eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için kadınları geride tutan normların değiştirilmesi gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygın bir biçimde sağlanabilmesi için toplumun şiddet karşıtı çalışmalara ve kurumlara ihtiyacı vardır.

1.5.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Çalışmalar ve Faaliyet Gösteren Kurumlar

Dünyada ve Türkiye'de kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesine yönelik çalışmalar düzenlenmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği için çalışan kurum ve çalışmalar uluslararası ve ulusal olarak ayrılmak üzere iki alt başlıkta incelenebilir.

Uluslararası Kurum ve Çalışmalar

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları ile ilgili çalışmalara yürüten pek çok uluslararası kurum bulunmaktadır. Örnek olarak bu kurumlar sayılabilir: UN Women, CEDAW (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women), He For She, Equality Now, Center for Reproductive Rights, Men Engage Alliance, GenderNet, Association for Women's Rights in Development, Womankind Worldwide, Women for Women International, Plan International, Women's Environment and Development Organization. Bahsi geçen kurum ve çalışmaların logoları Görsel 5'te görülebilir.

Görsel 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için çalışmalar yürüten Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar

UN Women

UN Women, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine adanmış bir BM kuruluşudur. UN Women Birleşmiş Milletler Üye Devletlerini toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik küresel standartlar belirleme konusunda desteklemekte, kadın ve kız çocuklarına fayda sağlayacak olan bu standartları etkili bir şekilde uygulamak için hükümetler ve sivil toplumla birlikte çalışmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri vizyonunu kadınlar ve kız çocukları için gerçeğe dönüştürmek için küresel olarak çalışan UN Women bunu yaparken beş öncelikli alana odaklanarak kadınların hayatın her alanına eşit katılımını sağlamaktadır. Bahsedilen beş alan şunlardır: kadınların liderliğini ve katılımını artırmak; kadına yönelik şiddetin sona erdirilmesi, kadınları barış ve güvenlik süreçlerinin her yönüne dâhil etmek; kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini ulusal kalkınma planlaması ve bütçelemenin merkezine yerleştirmek (Un Women, n.d.).

Un Women'ın Türkiye'de yapmış olduğu pek çok projeye, toplumsal cinsiyete dayalı siber şiddete farkındalık kazandırmak amacıyla gerçekleştirilen Fireflies (Ateş

Böcekleri) kampanyası örnek gösterilebilir. "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete Karşı 16 Günlük Aktivizm" Birleşmiş Milletler (BM) tarafından her yıl düzenlenen ve 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü'nde başlayıp 10 Aralık İnsan Hakları Günü'ne kadar devam eden uluslararası bir kampanyadır. Kampanya "Karanlığı Aydınlat" sloganıyla ses getirmiştir (Bakınız Görsel 6).

Görsel 6: Karanlığı Aydınlat Projesi. Erişim tarihi: 15.10.2022. <https://l24.im/pv3Zz>

Sivil toplum ve kadın hakları aktivistleri tarafından 1991 yılında başlatılan kampanya, bugün dünyanın dört bir yanındaki bireyler ve kuruluşlar tarafından kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin önlenmesi ve ortadan kaldırılması çağrısında bulunmak için bir örgütlenme stratejisi ve platform olarak kullanılmaktadır. Bu sivil toplum girişimini desteklemek üzere BM Genel Sekreteri'nin liderliğinde yürütülen kampanya, bireyleri ve kuruluşları kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet konusunda farkındalığı artırmak ve savunuculuk çabalarını harekete geçirmek üzere harekete geçmeye çağırılmaktadır. Kampanyada ışık ve umudu simgelediği için turuncu renk kullanılmaktadır.

CEDAW (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)

Açılımı Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi anlamına gelen CEDAW; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve taraf Devletleri kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaya mecbur eden uluslararası bir anlaşmadır. BM Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilen CEDAW, 1981 yılında yürürlüğe girmiş ve 1985 yılında Türkiye tarafından imzalanmıştır.

Uluslararası bir kadın hakları yasası olarak kabul edilen CEDAW, Sözleşmeye Taraf Devletlerde kadın haklarının güvence altına alınması ve teşvik edilmesi için en yararlı araçlardan biridir. Gerçek eşitliği hedefleyen CEDAW, üye devletlerin kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı önlemeyi, kadınların sosyal statüsünü iyileştirmeyi ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve toplumsal cinsiyet kalıplarını değiştirmeyi taahhüt etmelerini sağlar (CEDAW, n.d.).

HeForShe

HeForShe, Birleşmiş Milletler tarafından başlatılan toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerlemesini amaçlayan bir dayanışma hareketidir. Cinsiyet eşitsizliğinin sosyal, politik ve ekonomik olarak tüm insanları etkileyen bir sorun olduğu fikrinden yola çıkan HeForShe, olumsuz cinsiyet kalıp yargılarına ve davranışlarına karşı harekete geçerek erkekleri ve erkek çocuklarını eşitliğe ulaşmaya dahil etmeyi amaçlayan küresel bir çabadır. HeForShe, erkekleri ve her cinsiyetten insanı, cinsiyet eşitliği için cesur, görünür ve birleşik bir güç yaratmak üzere kadınlarla güçlerini birleştirmeye çağırmaktadır. Bu bağlamda erkek üyeler iş kurmak, aile kurmak ve topluluklarına geri vermek için kadınlarla ve birbirleriyle çalışmaktadırlar. HeForShe logosu hem kadın hem de erkek sembollerinin özelliklerini birleştirerek toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için birlikte çalışan kadın ve erkeklerin birliğini temsil etmektedir.

Ülkemizde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konulardaki duyarlılığı ile bilinen oyuncu Kerem Bürsin, 2021 yılı itibariyle HeForShe hareketinin ilk resmi Türkiye sözcüsü olmuştur. Fenerbahçe Spor Kulübü ile “Sporda ve Sporla Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” projesi kapsamında HeForShe ile iş birliği vardır. Başka bir proje, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine ilham verici konuşmalar ve tartışmalarla dolu HeForShe Türkiye X GQ Türkiye podcast serisidir (HeForShe, n.d.).

Equality Now

Equality Now, kadın ve kız çocuklarının insan haklarını korumak ve geliştirmek için 1992 yılında kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Örgüt, yerel ortaklıklar, topluluk seferberliği ve yasal savunuculuğun birleşimi yoluyla, dünya çapındaki hükümetleri kadınları ve kız çocuklarını koruyan ve destekleyen yasaları çıkarmaya, iyileştirmeye ve uygulamaya teşvik etmektedir.

Equality Now'ın dört ana odak alanı; cinsel şiddeti sona erdirmek, çocuk yaşta evlilikler ve kadın sünneti gibi zararlı uygulamaların önüne geçmek, insan ticareti de dâhil olmak üzere kadın ve kız çocuklarına yönelik cinsel sömürüyü ve hukukta ayrımcılık yasalarını sona erdirmektir. 2019 yılı itibariyle örgütün New York, ABD, Beyrut, Nairobi, Londra, İngiltere, Kenya ve Lübnan'da ofisleri bulunmaktadır.

Equality Now'ın zararlı uygulamaları sona erdirme çalışmalarından biri Kenya'da kadın sünneti karşıtı yasaların korunmasıdır. Mart 2021'de Kenya'daki Yüksek Mahkeme, 2011 Kadın Sünneti Yasağı Yasasının anayasaya uygunluğunu onaylamıştır. İlk ilgili taraf olan Equality Now, yasayı desteklemek için hem devlet içi hem de devlet dışı tüm ilgili tarafları bir araya getirip koordine etmiştir. Kadın sünneti karşıtı yasanın desteklenmesi ve uygulanması, bu insan hakları ihlali riski taşıyan kadın ve kız çocuklarının yasal korumaya sahip olmasını sağlamaktadır (Equality Now, n.d.).

The Center for Reproductive Rights

The Center of Reproductive Rights avukat ve savunuculardan oluşup, her insanın eşitliği, esenliği, onuru ve sağlığı için temel insan hakları olarak üreme haklarının yasayla korunmasını sağlayan küresel bir insan hakları örgütüdür.

Örgüt, 1992'de kurulduğundan bu yana dava, yasal politika ve savunuculuk çalışmaları, üreme haklarının mahkemeler, hükümetler ve insan hakları organları tarafından nasıl anlaşıldığını değiştirmiştir. Beş kıtadaki çalışmaları sayesinde, hayat kurtaran obstetrik bakım, doğum kontrolü, anne sağlığı ve güvenli erişim de dahil olmak üzere üreme hakları konularında ulusal mahkemeler, Birleşmiş Milletler Komiteleri ve bölgesel insan hakları kuruluşları nezdinde yasal zaferler elde etmede kritik bir rol oynamışlar ve kürtaj hizmetlerinin yanı sıra zorla kısırlaştırma ve çocuk evliliğinin önlenmesi konusunda çalışmalarda bulunmuşlardır (Center of Reproductive Rights, n.d.).

Men Engage Alliance

MenEngage Alliance, üyelerin, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin önündeki yapısal engelleri toplu olarak ortadan kaldırmak için toplumsal cinsiyet adaletsizlikleri ve ataerkil sistemler tarafından en çok hedef alınanlarla dayanışma

içinde bir araya geldiği bir alandır. Küresel bir ağ olarak, toplumsal cinsiyet adaletinin ve insan haklarının tanındığı, teşvik edildiği ve korunduğu, tüm insanların eşit olduğu, ayrımcılık ve baskıdan uzak olduğu ortak bir dünya vizyonuna sahip kişi ve kuruluşları bir araya getirmektedirler.

MenEngage Alliance'ın misyonu, aşağıdakileri yaparak eşit olmayan güç ilişkilerini dönüştürmek ve ataerkil sistemleri ortadan kaldırmaktır:

- Ataerkil erkeklikleri ve 'erkek olmak' etrafındaki katı, zararlı normları dönüştürmek.
- Kesişimsel feminist yaklaşımlar yoluyla toplumsal cinsiyet adaleti konusunda erkek ve erkek çocuklarla çalışmak.
- Yerelden bölgesel ve küresel düzeylere kadar kapsayıcı iş birlikleri oluşturmak.
- Kadın hakları, toplumsal cinsiyet ve diğer sosyal adalet hareketleriyle ortaklık ve hesap verebilirlik içinde ortak eylemler geliştirmek.

Erkekler ve erkek çocuklarla olan çalışmaları, kadın hakları ve LGBTQI hareketlerinin öncü çalışmalarından ve süregelen liderliğinden kaynaklanmaktadır. Dünya anlayışlarını feminist teoriye ve ataerkinin kadınların ve LGBTQI kişilerin insan hakları ihlallerinin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin merkezindeki bir sistem olduğu anlayışına dayandırmaktadırlar (MenEngage Alliance, n.d.).

GenderNet (Cultural Gender Practices Network)

Platform, çeşitli feminist direniş pratiklerinin ve teknolojilerinin görünürlüğüne katkıda bulunacak aktivist, entelektüel, sanatsal ve kültürel üretimin gerçekleştirilebileceği özgür ve güvenli bir alan ihtiyacından doğar. Bölgesel kadın, feminist ve queer festivalleri, medya web siteleri ve inisiyatifleri, nEXt YU bölgesindeki feminist pratiklerin sürekliliğine aittir. Bu platform aynı zamanda yeni eylem alanları açar ve farklı özel ve kamusal geçmişlere sahip yeni nesil feministlere ses olmaktadır. Platformun üyeleri farklı projelerde iş birliği yapmaktadır. Bunlardan güncel olan ana projeleri WoW – Women on Women projesidir.

Women on Women (WoW), feminist bakış açısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanmakta ve kadınların mirasının izini, aynı zamanda farklı sosyal ve kültürel çevrelerden gelen kadınların günümüzdeki konumlarından da almaktadır. Kadın terimi, kadınları, transseksüelleri ve interseksleri ifade etmektedir.

Proje, farklı sosyal, ekonomik, kültürel, etnik, ırksal ve kuşaksal kökenden, göçmen ve dezavantajlı geçmişe sahip yirmi kadını içerecektir. Bu kadınlar, proje etkinliklerinin ve sanatsal programların hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde yer alacaklardır (GenderNet, n.d.).

Ulusal Kurum ve Çalışmalar

Uluslararası olduğu kadar, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları için aktif çalışma ve projeler yürüten pek çok ulusal kuruluş ve organizasyon da bulunmaktadır. Örnek gösterilebilecek bu kurum ve kuruluşlar şunlardır: CEİD (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği), Pembe Hayat, Eşit Adımlar (İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği), Mor Çatı, Kaos GL, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı (AĞ-DA), İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, KA-DER (Kadın Adayları Destekleme Derneği), KEDV (Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı), KADAV (Kadınlarla Dayanışma Vakfı), KSGM (Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü). Bu kurum ve çalışmaların logoları Görsel 7'de incelenebilir.

Görsel 7: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için çalışmalar yürüten Ulusal Kurum ve Kuruluşlar

CEİD (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği)

CEİD, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin kamu politikası oluşturma ve uygulama süreçlerini ve sonuçlarını etkili, sistematik ve sürekli olarak izlemek için gerekli kamu ve sivil toplum kapasitelerini güçlendirmek üzere çalışan bir örgüttür. CEİD, toplumsal cinsiyet eşitliğini bilimsel olarak izlemek, bağımsız izleme deneyimini paylaşmak ve toplanan bilgiyi adil bir şekilde paylaşmak için iletişim fırsatları yaratmak için gerekli uzmanlığı toplamak için çalışmaktadır. CEİD, Türkiye'de cinsiyet eşitsizliğini önlemeyi ve etkin bir şekilde izlemeyi amaçlayan Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezi'ni (CEİM) kurarak bu hedefe ulaşmayı amaçlamaktadır.

Tamamlanan bazı projeleri şunlardır:

- Türkiye'de Hak Temelli İzleme: Sivil İzleme İnisiyatiflerinin Haritalanması ve İzlemede Toplumsal Cinsiyet Perspektifinin Güçlendirilmesi Projesi
- Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizması: Geliştirici İzleme Projesi
- CEİD-İzler

- Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlendirmelerle Mücadele (ÇEZE) Projesi
- Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Gelişimi ve Cinsiyet Eşitliği Performansının UNDP Cinsiyet Endekslerine Göre Boylamsal Analizi (2000-2020) (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, n.d.).

CEİD-İzler projesi toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanan sivil toplum kuruluşlarının gösterge temelli izleme kapasitesini ve farkındalığını artırmayı; hakların izlenmesinde yer alan kuruluşların izleme faaliyetlerine toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini dâhil etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Proje Süresi: 36 Ay (2 Ocak 2020-31 Aralık 2022) olarak belirlenmiştir. Proje İlleri: Adana, Ankara, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Trabzon, Eskişehir, Mersin ve Samsun'dur. Bu Proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, n.d.).

Pembe Hayat

30 Haziran 2006'da Ankara'da LGBT dayanışma grubu Pembe Hayat kuruldu. Türkiye'de trans hakları için ilk kuruluştur. Dernek, adını Alan Berliner'in erkek vücudunda doğan bir kızın hikâyesini anlatan "The Pink Life" (Ma vie en Rose, 1997) adlı filminden almaktadır.

Ayrımcılık, nefret suçları, şiddet ve sosyal dışlanma gibi konularda projeler geliştiren ve doğrudan destek hizmeti veren Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, çalışmalarını ulusal ve uluslararası düzeyde sürdürmektedir. Örgüt, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime ilişkin dilin anayasaya dâhil edilmesi ve ayrımcılığa son verilmesi, gerekli materyallerin Türk milletvekillerine ulaşmasını sağlamak için hem parlamentoda hem de uluslararası alanda lobi faaliyetleri yürütmektedir.

Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği çevresinde bir araya gelen sanatçılardan oluşan Pembe Sanat Ekibi, LGBTİ hakları mücadelesini sanat aracılığıyla ifade edecek bir alan yaratmayı amaçlamaktadır.

Pembe Hayat Eryaman'da çete kavgası sırasında çeteciler tarafından öldürülen Dilek İnce adına Dilek İnce Giyim Bankası'nı kurmuştur. Türkiye'deki transların sorunlarını tartışmak ve sorunlarına çözüm bulmak için bir araya gelinen "trans kampları" düzenlemektedirler. Türkiye'nin ilk LGBTİ film festivali olan Pink Life Kuirfest'e de ev sahipliği yapan Pembe Hayat, festival sayesinde LGBTİ'lere yönelik

ayrımcılığa ve şiddete dikkat çekerken, Türkiye'de kuir teori ve sanatı tartışma fırsatı da yaratmaktadır (Pembe Hayat, n.d.).

Eşit Adımlar (SKD)

Eşit Adımlar bir İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD Türkiye) projesidir. İş hayatında cinsiyet eşitliğinin önemini vurgulayan, ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadınların ekonomide eşit olarak temsil edilmesi ve karar alma mekanizmalarında temsil edilmesi için yol haritası ve en iyi uygulamaları sunan bir platformdur.

Kadının aile içi bakım yükümlülükleri ve kadına yönelik şiddet, kadının toplumsal yaşama, karar alma mekanizmalarına ve işgücü piyasasına katılımının önündeki en önemli engellerden biridir. Eşit Adımlar, kadın istihdamının önemini artırmak, hali hazırda iyi uygulamaları olan şirketlere eşit işler yaratmak için ilham vermek, bir platform ve dijital referans noktası kaynağı olarak hizmet etmek ve yetenekleri harekete geçirmek için oluşturulmuştur. Dijital bir rehber olan Eşit Adımlar, fırsat eşitliğiyle ilgili en son gelişmeleri ve en iyi iş uygulamalarının yanı sıra ölçüm araçlarını, araştırmaları, raporları, yasaları ve düzenlemeleri paylaşmaktadır (Eşit Adımlar, n.d.).

Mor Çatı

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1990 yılında feministler tarafından kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla kurulmuştur. Mor Çatı, erkek şiddetiyle mücadele kapsamında feminist yöntemleri temel alır ve kadınların cinsiyetçilikten ve erkek şiddetinden uzak, özgür ve eşit koşullarda yaşamasını amaçlar. Erkek şiddetinin toplumdaki kadın-erkek eşitsizliğinden kaynaklandığına ve eşitsizliğin kadın dayanışmasını güçlendirerek ele alınması gerektiğine inanılmaktadır. Ayrıca dayanışma merkezlerinde ve kadın konukevlerinde kadınların güçlenmesi için sosyal çalışmalar yapılmaktadır.

Kadınlarla birebir dayanışmanın yanı sıra, ulusal ve uluslararası sözleşmelerin, yasa ve yönetmeliklerin uygulanması izlenerek raporlanmakta, şiddetle mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için alınması gereken politika tedbirleri karar vericilere önerilerde bulunmaktadır. Şiddet alanında çalışan kadın örgütleri,

sivil toplum kuruluşları, barolar ve yerel yönetimlerle bu alanda bilgi ve deneyim paylaşımı için çalıştaylar düzenlenmektedir. Ulusal ve uluslararası kadın örgütleriyle yürütülen kampanyalar ve dayanışma eylemleri, kadınların özgür ve bağımsız yaşamlar kurabilmeleri için ataerkillikle mücadele etmektedir.

Danışmanlık amacıyla Mor Çatı'ya başvuran kadınlarla önce telefonla görüşülür. Kadınlar internet üzerinden Mor Çatı telefonuna kolayca ulaşabilir ve bilinmeyen numaralar hattından da aranabilmektedir. Mor Çatı'nın adresine internet, sosyal medya, arkadaş, broşür ya da basın yoluyla ulaşan kadınlar telefona gerek duymadan da merkeze gelebilmektedir. Kişisel bir görüşmeden sonra seçenekler birlikte araştırılır. Gerekirse, kadınlar sığınma evlerine yönlendirilebilir ve Dayanışma Merkezlerinden psikolojik, sosyal ve hukuki destek almaya devam edebilirler (Mor Çatı, 2022). Mor Çatı; sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve farklı alanlarda çalışan çeşitli kurumların talebi üzerine, ihtiyaçlarına göre çalıştaylar düzenlenmektedir.

Kaos GL

Kaos GL, eşcinsellerin özgürlüğü heteroseksüelleri de özgürleştirir mottosuyla Türkiye'de LGBTQ+ bireylerin maruz kaldığı ayrımcılıkla mücadele etmek amacıyla Eylül 1994'te Ankara'da kurulmuş bir LGBTQ+ derneğidir.

Kaos GL'nin kendi anlatımıyla; Toplumsal cinsiyet hem analitik bir kategoridir - kimliklerin nasıl oluşturulduğuna ilişkin bir düşünme yöntemi sunar- hem de toplumda gücün dağılımına değinen politik bir fikirdir.

Bu nedenle, toplumsal cinsiyete duyarlı çalışma sadece “kadınları dâhil etmekten” ibaret değildir ve farklı cinsel yönelimleri, cinsiyet kimliklerini, ifadelerini ve özelliklerini dikkate alması ve bunlara yönelik ayrımcı tutumları göz önünde bulundurması esastır. Kaos GL Derneği, toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmalarını “kadın” ve “erkek” ikiliği üstünden ele almayı reddeder. İkili cinsiyet anlayışının dışında, tüm cinsiyet kimliklerini veya cinsiyetsiz ifadeleri kapsayan bir strateji işletmeyi hedefler (Kaos GL).

2006 yılından beri “Kadın Kadına” hikâye yarışması ve “Aşkın L* Hali” kitapları, “kadınlardan kadınlara, kadınlardan kadınlar için” kaleme alınan öyküleri daha çok duyurmak ve kadın kadına aşkı görünür kılmak adına önemli bir rol oynamaktadır.

Kaos GL, sergileriyle LGBTİ+ savunucuları ile farklı alanlardan kişi ve kurumları bir araya getirerek alternatif mekânlar yaratmaktadır. Kaos GL'nin bu alandaki bir diğer çalışması Ankara Queer Sanat Programı'dır.

2017 yılından bu yana yürüttükleri Kuir Karikatür Atölyesi ile cinsiyetçi karikatürlere, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren ve LGBTİ+'lara yönelik ayrımcı içerikler üreten mizaha karşı kuir mizah üretmeyi amaçlamaktadır. Yaklaşık 15 yıldır LGBTİ+'ların hikâyelerini anlatan İnternet gazetesi KaosGL.org hakemli akademik dergi KaosQueer+ ile yayıncılık faaliyetlerini artırmaktadır (Kaos GL Derneği, n.d.).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı (AĞ-DA)

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Dayanışma Ağı (AĞ-DA), toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele eden akademisyenler ile sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren bir dayanışma ağıdır. 2020 yılında kurulan AĞ-DA, olağanüstü hal ve sonrasında otoriterleşmenin yol açtığı sivil alanların daralması, demokratik hakların erozyona uğraması ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tedbirlerle başa çıkmanın yeni ve demokratik bir yoludur.

Avrupa Birliği tarafından desteklenen AĞ-DA'nın yürütücülüğünü BİRARADA ve ADA (Ankara Dayanışma Akademisi) dernekleri üstlenmektedir. AĞ-DA aynı zamanda “Dayanışma Akademileri Ağı Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirme” projesinin bir parçası olarak faaliyet göstermektedir. “Dayanışma Akademileri Ağı Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirme” projesi S.S. ADA Eğitim Kooperatifi (Ankara Dayanışma Akademisi) ile BİRARADA Bilim, Sanat, Eğitim, Araştırma ve Dayanışma Derneği'nin işbirliğinde ve Avrupa Birliği finansal desteği ile yürütülmektedir. KAOS-GL ve İHOP, projenin danışman örgütleridir (AĞ-DA Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı, n.d.).

İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu

İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 11 Mayıs

2011 tarihinde imzaya açılan, kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddete karşı bir Avrupa Konseyi insan hakları anlaşmasıdır. Sözleşme; şiddetin önlenmesini, mağdurların korunmasını ve failerin cezasız kalmasına son verilmesini amaçlamaktadır. Sözleşme 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2021 yılında Türkiye, 20 Mart 2021'de feshederek sözleşmeden çekilen ilk ve tek ülke olmuştur. Sözleşme, feshedilmesinin ardından 1 Temmuz 2021'de Türkiye'de yürürlükten kalkmıştır.

İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, sözleşmenin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için kamu kurum ve kuruluşları üzerinde baskı oluşturmak ve sözleşmenin toplumsallaşmasını sağlamak amacıyla bağımsız kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin katılımıyla 12 Aralık 2014'te kuruldu. Türkiye'nin farklı illerinden hak temelli çalışan 100'e yakın kadın ve LGBTİ+ örgütlenmesi platformun üyesidir.

Bu sözleşmenin en önemli özelliklerinden biri, bir denetim mekanizması getirmesidir (KİH Kadının İnsan Hakları Derneği, n.d).

2. BÖLÜM: ÇOCUKLAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Küçük yaşlarda kazanılan alışkanlıklar bireyin hayatı boyunca etkili olabilmekte ve çocukluktan ortaya çıkan kazanımlarla çocuğun gelişmesiyle birlikte davranış kalıplarına dönüşmektedir (Koç, 2020, s. 14). Kadınların ve erkeklerin eğitimleri, oyuncak seçimleri, mesleki tercihleri ve sosyal çevreleri belirli kalıp yargıların oluşmasıyla bireyleri şekillendirmektedir. Bu bağlamda cinsiyet rolleri ile ilgili önyargılar, olumsuz olarak geliştirilmiş çeşitli kalıp yargılardan (stereotip) oluşur.

2.1. Stereotip Haline Gelen Dört Temel Unsur

Küçük yaşlardan itibaren öğrendiğimiz toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, erkeklere ve kadınlara karşı sahip olduğumuz önyargıların bir parçasıdır. Çocuklukta oluşan bu önyargılar güçlüdür ve değiştirilmesi zordur. Bu nedenle bu ayrımcılıklar karşımıza sıkça çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinde kalıp yargı haline gelen dört temel tür vardır:

- Kişilik özellikleri: Kadınların duygusal ve uyumlu olmaları beklenirken, erkeklerin kendinden emin ve atılgan olmaları beklenmektedir.
- Ev içi davranışlar: Kadınların ev işleri ile ilgilenmesi, evi temizleyip yemek pişirmesi, erkeklerin ise finans, araba ile ilgilenip evde onarım ve tamir gibi işleri yapması beklenmektedir.
- Meslekler: Öğretmen, hemşire ve sekreterlerin kadınlardan oluşması beklenirken; pilot, doktor ve mühendislerin erkek olması gerektiği varsayılmaktadır.
- Fiziksel görünüş: Erkeklerin uzun ve kaslı olması beklenirken, kadınların ince ve zarif olması beklenir (Planned Parenthood, 2016).

Bu kalıplaşmış roller zararlı olabilir çünkü insanları geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uymayanlar üzerinde baskı yapmaya ve onları kınamaya iterler.

2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Çocukların Karşısına Çıktığı Alanlar

Çocukların toplumsallaşma sürecine aile üyeleri, akran grupları, akrabalar, okul ve öğretmenler katılır ve bu süreçte büyük rol oynarlar. Toplumsal cinsiyet rolleri erken yaşta öğrenilir. Çocuk, henüz doğmadan önce kendisine atfedilen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla şekillenen bir ortamda, kadın ve erkeğin farklı biçimlerde algılandığı bir toplumda varlık gösterir ve zamanla bu toplumsal yapı içinde bir birey olarak çoğunluğa uyum sağlama sürecine girer (Gürkan, 2017, s. 512). Toplumsal cinsiyet rollerinin çocukların karşısına çıktığı belli alanlar vardır. Bu alanlar aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir.

2.2.1. Sosyal Çevre

Çocuklar aynı cinsiyetten çocuklarla oynamayı tercih eder, böylece "cinsiyete uygun" oyunlar öğrenirler. Geçmişten beri erkekler teneffüste koşma veya top atma gibi oyunlar oynama eğilimindeyken; kızlar öğretmene yakın durma eğiliminde olup, ip atlama ve seksek gibi oyunlar oynamışlardır. Günümüzde oyun ve tercih edilen oyuncaklar değişmiş olsa hala cinsiyet ayrımı gözlenebilmektedir. Çocuklar bilişsel gelişimleri nedeniyle, kendilerini özdeşleştirebilecekleri kendi cinsiyetlerinden potansiyel modellerin de daha fazla farkındadırlar (Berns, 2009). Oyuncaklarda cinsiyet ve sınırlılıkları Görsel 8.

Görsel 8: Oyuncaklarda Cinsiyet. Erişim tarihi: 06.12.2022. <https://i24.im/OXUKD3>

Potansiyel rol modellere odaklanırken toplumsal cinsiyet rolleri ile de karşılaşılır. Bu roller çocukların ev ve mesleki hayat dışında en çok sosyal çevrelerde karşılıklarına çıkmaktadır. Bu sosyal çevreler alt başlıklarda detaylı bir şekilde incelenebilir.

Aile

Toplumsal cinsiyet rolleri, gelenek ve kültürün etkisi altında aktarılır. Bu roller erken yaşta ve çocuğun bulunduğu ilk sosyal ortam olan ailede öğrenilmeye başlanır. Aileler, çocuklarını toplumun beklentilerine göre yetiştirmek gibi bir misyona sahiptir. Çocukların davranış biçimleri evde anne ve babasına hatta varsa aile büyüklerine bakarak şekillenir. Aile ilişkilerinin biçimi, çocuğun insanlara bakış açısını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir (Topal, 2012, s. 21).

Çocuklar kendilerini ve aile bireylerini cinsiyetlerine göre tanımladıktan sonra, anne babalarının evdeki çeşitli görevleri ve davranış kalıpları, çocuğun kişiliği ve cinsiyetine göre davranış kalıpları için bir model haline gelir. Çocuklarda bu yaş okul öncesi dönem olan 3-6 yaşlarına tekabül etmektedir. Kendi cinsiyetinin farkına varmaya başlayan çocuk ev içinde hemcinsi olan ebeveyn ile bağ kurmakta, kendini onunla özdeşleştirmekte ve ev içinde gördüğü örnek davranışları benimsemektedir. Bu açıdan evdeki bireylerin cinsiyet rolleri konusunda sergiledikleri davranışlar büyük önem taşımaktadır.

Çocuk evde gördüğü davranış biçimlerini girdiği her sosyal ortama taşımakta ve yanlış öğrenilen her davranış biçiminin değiştirilmesi yaş ilerledikçe zorlaşmaktadır. Bu konuda elbette toplumsal cinsiyet rollerinin çocukların karşısına çıktığı diğer alanlardaki yansımaları ve arada kurulan bağlantılar da büyük önem taşımaktadır.

Okul

Okul öncesi dönem çocuklar için deneyim kazanabilecekleri bir oyun ortamı sağladığı için çok önemlidir. Okul öncesi dönem çocuklara yeni bir arkadaş çevresi kazandırır. Çocuklar sosyal temas yoluyla diğer insanları keşfederler ve bazı sosyal kuralların farkına varırlar. Bu dönemde edindikleri beceriler, sonraki sosyal ilişkilerinin temelini oluşturur (Menekşe, 2019, s. 5). Evde başlayan rol dağılımı okul eğitimi ile pekiştirilir. Çocuklar okula başladıklarında cinsiyetle ilgili düşünce ve davranışlar geliştirmiş olurlar. Bu süreç okul hayatında da devam eder. Okulların

toplumsal cinsiyet rol ayrımı ve kodlaması üzerinde güçlü ve sınırlı bir etkisi vardır (Esen, 2013, s. 282). Müfredat, ders kitapları ve öğretmenlerin geleneksel değerlere yönelik genel tutumu bu yönde belirleyici etkiye sahiptir. Okullarda, toplumsal cinsiyet rolü klişeleri çocuklara açık veya örtülü mesajlarla iletilir. Bu mesajlar aracılığıyla çocuklar cinsiyet rollerine uygun davranışlara yönlendirilir (Kuzgun ve Sevim, 2004, s. 16).

Görsel 9: Gender in the Classroom. Erişim tarihi: 15.12.2022. <https://i24.im/HGtTsUR>

Birey olarak kendini ve çevresini keşfeden çocuk farklı uygulamalar ve yansımalar ile karşılaşır. Bu açıdan okuldaki çevrenin, öğretmen ve arkadaşlarının arasında toplumsal cinsiyet rollerine ait davranışlara rastlanılır ve bu davranışlar kıyaslanır. Okulda erkek ve kadınların, aynı şekilde kız ve erkek öğrencilerin birbirleriyle ilişkileri çocuğun toplumsal cinsiyet rollerine karşı tutum ve davranışlarının belirlenmesinde büyük rol oynar. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutumları, çocuklar arasında eşitlikçi davranışların geliştirilmesinde önemlidir. Okullar, öğrencilere toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına meydan okuyan öğrenme ve sosyalleşme fırsatları sağlamalıdır.

Bir başka sosyal çevre mahalle / sitedir. Çocuğun burada mahalle / site sakinleri arasındaki ilişkilerde göreceği toplumsal cinsiyet rolleri, bu rolleri kavrama ve benimsemesi konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

Profesyonel/ Mesleki Hayat

Toplumsal cinsiyet rollerinin çocukların karşısına çıktığı alanlardan biri de profesyonel/ mesleki hayattır. Meslek seçimi yapacak olan çocuk henüz erken yaşlarda ne iş yapmak istediğine karar vermeye çalışır ve hem ailede hem de toplumda gördüğü örnekler bu açıdan önemlidir. Meslek seçimleri genelde kadın ve erkeklere atfedilen rollerin etkisiyle belirlenir. Kadınların çocuk bakımından sorumlu tutulması geçmişte onların çalışma hayatında daha az aktif olmasına sebep olmuştur. Günümüzde kadınların çalışma hayatına aktif katılımı, geleneksel sosyal normları büyük ölçüde değiştirmiştir. Buna rağmen bazı meslekler toplum tarafından 'Kadın Meslekleri' ve bazı meslekler de 'Erkek Meslekleri' olarak nitelendirilmektedirler (Koç, 2020, s. 15). Eğitim, bakım ve yardım ile ilgili meslekler kadınlara atfedilirken, teknoloji, mühendislik ve kas gücü gerektiren meslekler erkeklere atfedilmektedir. Bu cinsiyet kalıpları, bireyleri meslek seçimi konusunda kısıtlayabilir. Bireyler, toplumsal beklentileri içselleştirerek bu beklentilere uygun hedefler geliştirme eğilimindedir. Kadınlar genellikle insan ilişkileri ve bakım verme gibi topluluk odaklı hedeflere yönelirken, erkekler güç, başarı ve bağımsızlık gibi bireysel odaklı hedefleri benimsemektedir. Her iki cinsiyet de her iki tür hedefi benimseyebilse de bunları benimseme dereceleri farklılık göstermektedir (Frye, 2022).

Görsel 10: Mesleklerde Cinsiyet. Erişim tarihi: 12.12.2022. <https://l24.im/K2U1>

Bayındır'a göre (2019, s. 19) Örneğin; erkekler mühendislik, inşaat, elektronik gibi alanlarda çalışma eğilimindeyken, kadınlar sekreterlik, danışmanlık ve bankacılık

işlerinde çalışma eğilimindedir. Ayrıca sekreterlik ve hemşirelik işleri kadın işi iken, inşaat mühendisliği ve şoförlük işleri erkek işi olarak kabul edilmektedir. Toplumda cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın yanı sıra, aynı işyerinde kadın ve erkeklerin farklı yönetici pozisyonlarında yer alması, "cam tavan" olarak bilinen ve genellikle tartışılmayan bir ayrımcılık biçimidir. Kadınların işgücüne katılım oranlarındaki artış, yüksek prestijli ve yüksek ücretli işlere erişimlerini artırmamıştır; ayrıca beyaz yakalı veya profesyonel kadınlar arasında da daha yüksek yönetici pozisyonlarına terfi etme olasılıkları düşük görünmektedir (Özkaplan, 2013, s. 7).

Günümüzde bu meslek dalları hem kadın hem erkeğin yapabileceği biçimde düzenlenebilmektedir. Belirli kriterler oluşturulduğunda erkeğin kol gücüne dayanan birçok mesleğin de kadınlar tarafından yapıldığı görülmektedir. Ancak hikâye kitaplarında hikâyenin kahramanına göre (kadın/erkek), meslek seçimleri toplumsal cinsiyet kalıpları bakımından şekillendirilmiştir (Çatalcalı Soyer, A., 2009, s. 23).

Belli mesleklerde erkeklerin çoğunlukta olduğunu gören ve bu konuda şartlandırılan bir kız çocuğu kendini bu alanlara yönelmek konusunda yetersiz görebilir. Çocuk, toplumun ve çevrenin bu konudaki beklentisine uymak zorunda hissedebilir ve bu yüzden potansiyelini başarılı olacağı bir alanda göstermeyebilir. Bu durum, çocuğun kendisini mutlu etmeyeceği ve potansiyelini ortaya koyamayacağı bir mesleğe yönelmesine sebep olabilir.

Kong ve diğerlerinin (2023, s.263) yaptığı bir araştırma ergenlerin toplumsal cinsiyet kalıplarına maruz kalmalarının meslek rolleri hakkındaki tutum ve algılarını etkilediğini ortaya koymuştur. Katılımcılar, polis gibi mesleklerin erkek egemen olduğunu ve erkeklerin fen bilimleri daha iyi öğrenebileceğini düşünmektedir. Ayrıca, kadınların bilimsel alanlarda daha düşük performans sergilediği ve erkeklerin bu derslerde başarılı olmasının normal kabul edildiği gözlemlenmiştir. Erkekler bu kalıpları ilkokulda, kadınlar ise ortaokulda daha fazla içselleştirmektedir. Cinsiyetlerinden dolayı 50%'den fazla katılımcı, yeteneklerinin sorgulandığını belirtmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, diğer ülkelerdeki benzer araştırmalarla uyumludur. Toplumsal cinsiyet kalıplarını azaltmak için erken yaşlardan itibaren çocuklara farklı meslekleri gösteren eğitimler ve öğretmen adaylarına toplumsal cinsiyet eşitliği dersi verilmesi önerilmektedir. Kwatra, T. & Gautam, S.K. (2024, s.278) yaptıkları çalışma, cinsiyet stereotiplerinin kariyer tercihleri ve iş tatmini üzerindeki etkisini incelemektedir. Sonuçlar, bu stereotiplerin mesleki seçimler üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu, ancak iş tatmini üzerindeki etkisinin daha dolaylı

ve bağlamsal faktörlere bağlı olduğunu göstermektedir. Şirketler, daha kapsayıcı ve destekleyici iş ortamları oluşturarak çalışanların mutluluğunu ve motivasyonunu artırabilir. Cinsiyet kalıpyargılarını ele almak ve çeşitliliği teşvik etmek, çalışanlar için daha tatmin edici ve anlamlı iş deneyimleri sunma potansiyeline sahiptir.

McGuire, L. ve diğerlerinin konu ile ilgili yaptığı bir araştırma ise (2020); STEM (Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) alanındaki cinsiyet stereotiplerine yönelik tutumların yaşla birlikte nasıl değiştiğini incelemiştir. Sonuçlar, erken çocukluktan ergenliğe doğru giderek daha eşitlikçi yanıtların verildiğini göstermektedir. Erken çocukluk döneminde, bireylerin kendi cinsiyet gruplarını diğerlerinden üstün gördüğü bir iç grup yanlılığı gözlemlenmiştir. Erkek katılımcılar STEM alanında erkeklerin daha başarılı olması gerektiğine dair bir eğilim gösterirken, kadın katılımcılarda benzer bir yanlılık görülmemiştir. Ayrıca, eğitimcinin varlığı ya da cinsiyetinin bu yanıtlar üzerinde belirgin bir etkisi bulunmamıştır. Genel olarak, çalışma yaş ilerledikçe STEM alanındaki cinsiyet stereotiplerinin azaldığını ortaya koymaktadır.

Fiziksel güç gerektirmeyen günümüz iş kollarında zihinsel beceriler ön plana çıkarken, araştırmalar kadın ve erkekler arasında entelektüel kapasite farkı olmadığını göstermektedir. Kadınlar iş yaşamında eşitlik elde ettikçe, ev içi sorumlulukların paylaşımında da eşitlik talep etmeye başlamış; bu durum, ev içi iş bölümünde toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır. Kadınların artan iş gücüne katılımı ve iş yaşamının değişen doğası, ev içi sorumlulukların geleneksel iş bölümünü sorgulanabilir hâle getirmiştir. Bu dönüşüm, bireysel çabaların yanı sıra, toplumsal normların da yeniden yapılanmasını gerektirmektedir (Wienclaw, R.A., 2011, s. 79-83).

Oyun ve Oyuncaklar

Bilgisayar oyunları, top oyunları, satranç, saklambaç ve diğer oyunlar, ebeveynlerin çocuklarıyla tercih ettikleri oyunlar arasındadır. Ebeveynlere göre, bu oyunlar sadece çocukların mutluluğunu artırmak ile kalmaz, aynı zamanda aile bağlarını güçlendirir, özgüvenlerini artırır ve sosyalleşmelerine katkıda bulunur (Dağışan, 2023, s. 156). Oyunlar çocuğun psikososyal gelişimini, toplumun diğer üyeleriyle ilişki kurmasını, iletişim ve etkileşim süreçlerini olumlu yönde etkiler ve çocuğun

toplumsal değerleri anlamasına yardımcı olur (Budak, 2009, s. 20). Görsel 9'da görülebileceği gibi oyuncak seçiminde yönlendirme hâkimdir. Mavi kutuda tasarlanıp üzerinde erkek ocuk bulunan oyuncak doktor ibaresi iğerirken, pembe olup üzerinde kız ocuk bulunan oyuncak hemşire ibaresi içermektedir.

Görsel 11: Jr. Doctor Li'l Nurse Oyuncak. Erişim tarihi: 11.12.2022. <https://i24.im/UpGv9>

Oyun ve oyuncakların sosyal evre kategorisinde yer almasının sebebi bu yaştaki çocukların akranlarıyla çokça oyun oynamaları ve oyuncak seçimlerinde de cinsiyetçi stereotiplerle karşılaşmalarıdır. Ev dışında yeni sosyal alanlar tanımaya başlayan çocuklar öncelikle komşu, mahalle ve sitede aile yakınları ile ilişki kurarlar. Bu mekânlara eğlence alanları ve parklar da dâhil edilebilir. Sosyal rolleri ilk olarak aile ile evde gören ocuk akranları ile oynadığında da bu rollere uygun oyunlar kurgular. Çocuklardan biri anne olup evde bebeğe bakarken, baba rolünü üstlenen ocuk işe gider. Her ne kadar masum bir oyun olarak görünse de "evcilik" oyunları cinsiyet rolleri ve kalıplarının pekiştirilmesi konusunda azımsanmayacak bir öneme sahiptir.

Görsel 12: Cinsiyet ve oyuncaklar. Erişim tarihi: 08.12.2022. <https://i24.im/TOnFUxL>

Kimi oyuncaklar, belki toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilmiş özelliklere sahip gibi görünmese de günlük yaşamda alttan alta bir mesaj iletebilirler. Örneğin, kız çocuklarına yavru bir kedi veya tavşan önerilmesi, erkek çocuklar için aslan veya kaplan gibi hayvanların daha uygun olduğu düşüncesini iletebilir (Giddens, 2000). Bu konuda Emeksiz ve Bay (2022, s. 29) yaptıkları araştırma sonucunda şu sonuca varmışlardır:

“Çocukların oyunlarda; oyun kuralları ve rol/karakter tercihlerinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına sahip olmadıkları; ancak oyuncak/materyal tercihlerinde kalıp yargılarına sahip oldukları belirlenmiştir. Oyuncak tercihi yönünden bakıldığında; kız çocuklarının en fazla bebeklerle oynamayı, erkek çocuklarının ise kamyon gibi araba türünde oyuncaklarla oynamayı tercih ettiklerinin gözlenmiş olması nedeniyle toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına sahip oldukları görülmüştür. Oyunlardaki rol tercihlerinde bakıldığında ise; erkek çocuklarının bulaşık yıkama rolünü en fazla tercih etmiş olması; meslek seçiminde ise kız çocuklarının polislik mesleğini en fazla tercih etmiş olması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının dışında belirlenmiştir.”

Kız ve erkek çocukların hangi oyuncaklarla oynayabileceğine aileler karar veriyor gibi düşünülse de bu kararda cinsiyet değerleri ve yargıları en önemli etkenlerden biridir. Menekşe ve Asan'ın (2019, s. 829) yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre; ebeveynlerin cinsiyet algıları, çocuklarının hangi oyuncaklarla oynadığına bağlı olarak değişmemektedir. Başka bir deyişle, çocukların oyuncak seçimi ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet algılarına göre değişmemektedir.

Görsel 13: Şövalye ve Prenses oyuncak. Erişim tarihi: 15.12.2022. <https://124.im/9BhkXs>

Çelebi Öncü ve Ünlüer'in (2012, s. 5927) yaptıkları bir araştırmanın sonucuna göre; genel olarak kız ve erkek çocukların cinsiyete uygun oyunlar oynamaları gerektiğini düşündükleri bulunmuştur. Ayrıca, daha küçük çocuklar (4 yaş), nötr oyuncakları tercih etmeyi tercih ederken çoğu çocuğun cinsiyete uygun oyuncakları tercih ettiği gözlenmiştir. Bu sonuçların nedeni, ebeveynlerin çocuklarının cinsiyet rollerine ve oyun tercihlerine yönelik tutumlarıdır.

2.2.2. Medya

Medya; internet, televizyon, radyo, gazete, vs. gibi basılı ve görsel kitle iletişim araçlarını tanımlar. Teknolojinin ilerlemesiyle bu araçların etkisi artmıştır. Herhangi bir medya kuruluşunun belki de en büyük eleştirisi, kadınların cinsel anlamda nesneleştirilmesidir. Kitle iletişim araçlarının bireyler ve toplum üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, bu araçların yayınlarının toplumsal sorumluluk anlayışı ile tutarlı bir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir (Mora, 2005, s. 6). Son yıllarda hayatımıza bu kadar nüfuz eden ve kadın bedenine bu kadar odaklanan internet ortamında cinsellik ile çarpıcı bir şekilde karşılaşmaktadır. Kadınlar pazarlama aracı olarak görülmekte ve kullanılmaktadır (Kırık ve Korkmaz, 2014, s. 12). Durodola (2019), medyanın toplumsal cinsiyet ve çeşitliliğe yönelik toplumsal algı ve tutumların şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Medya, toplumumuzda neyin 'normal' ya da 'kabul edilebilir' olarak görüldüğü konusunda bizi bilgilendirir ve kalıp yargıları pekiştirme ya da bunlara meydan okuma gücüne

sahiptir. Ana akım medya yıllardır toplumsal cinsiyet rollerini basmakalıp ve çoğu zaman önyargılı bir şekilde temsil ettiği için eleştirilmektedir. Kadınlar genellikle itaatkar, duygusal ya da güzellik ve ev işleriyle ilgilenen kişiler olarak temsil edilirken, erkekler güçlü, rasyonel ve kariyer odaklı olarak gösterilmiştir.

Kitle iletişim araçlarında, erkekler ve kadınlar sosyal normlara göre tasvir edilir ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen araçlar olarak hizmet eder. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesinde ve bunların topluma tanıtılmasında medyanın rolü büyüktür. Medya bunu; dizi, film, oyun, haber, dergi, kitap ve dijital platformlarda yapmaktadır.

Medya, çocuklara "rol model" göstererek çocukların sosyalleşmesi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Çocuklar, sosyalleşme sürecinde kimlik gelişimlerini destekleyen rol modellerle düzenli olarak karşılaştıklarında, aile ve diğer sosyalleşme araçları aracılığıyla edindikleri değer ve inançları daha kolay içselleştirirler. Bu durum, mevcut inanç ve değerlerin kişiliklerinin bir parçası hâline gelmesini sağlar. İzledikleri karakterlerin davranışlarını hatırlayan çocuklar, bu karakterleri gelecekteki tutum ve davranışları için rol model olarak benimserler (Sabuncuoğlu, 2006, s. 119).

Televizyon programları, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini aşmak için çeşitli ve güçlü karakterler sunarak daha kapsayıcı anlatılar oluşturmuştur. Ancak, kadınlar hâlâ fiziksel görünüme odaklanan dar rollerde, erkekler ise toksik erkekliği sürdüren kalıplarda temsil edilebilmektedir. Medyada toplumsal cinsiyetin ırk, etnisite ve cinsel yönelimle kesişimi yeterince ele alınmamaktadır. Bu temsiller, toplumsal normları etkileyerek eşitsizlikleri pekiştirebilir. İçerik üreticilerinin daha kapsayıcı ve eşitlikçi temsiller oluşturma sorumluluğu vardır. Medya endüstrisi, çeşitliliği ve kapsayıcılığı teşvik ederek toplumsal cinsiyet algılarının dönüşümüne katkıda bulunabilir (Shamim, 2024).

Toplumsal cinsiyet ve medya arasındaki ilişki karmaşık bir yapıdadır. Bu ilişki, çeşitli unsurların bir araya gelerek oluşturduğu ve iktidar konfigürasyonlarının iç içe geçtiği bir alanda şekillenmektedir. Yaklaşık yarım yüzyıldır toplumsal cinsiyet ve medya akademik çalışmaların odağında yer almakta olup, kimi zaman belirgin bir feminist motivasyonla, kimi zaman ise bundan bağımsız bir şekilde ele alınmıştır. Feminist

perspektife dayalı çalışmalar, toplumsal cinsiyetin nasıl biçimlendiğini kuramsallaştırmaya odaklanırken, diğer yaklaşımlar toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri görünür kılmada önemli bir rol oynamıştır. Dijitalleşme ve küreselleşme, toplumsal cinsiyet ve medya alanındaki akademik çalışmalara yeni zorluklar getirmiştir; bir yandan farklı bakış açılarına alan açarak bu çalışmaları zenginleştirirken, diğer yandan kuramsal yaklaşımların sınırlılıklarını daha belirgin hâle getirmiştir (Krijnen, 2020, s.7).

Dijital Medya

Dijital medya, dağıtım için elektronik cihazları kullanan herhangi bir medya biçimidir. Bu medya biçimi elektronik cihazlar aracılığıyla oluşturulabilir, görüntülenebilir, değiştirilebilir ve dağıtılabılır. Dijital medya yaygın olarak yazılım, video oyunları, videolar, web siteleri, sosyal medya ve çevrimiçi reklamcılıkta kullanılır.

TV ve Reklamlar

Günümüzde televizyonların yerini telefon ve tabletler almış olsa da çocuklar evlerinde televizyon ile hala karşılaşmaktadırlar. Televizyonda çocukların izledikleri program ve çizgi filmlerin yanı sıra en çok maruz kaldıkları şey reklamlardır. Reklam, toplumsal cinsiyeti ifade eden etkinliklerde toplumsal cinsiyet rollerini kullanmak için bir araçtır.

Reklam, kimin ne yaptığına bağlı olarak rol hâkimiyeti hakkında sembolik yargılarda bulunur. Kadınlar çocuklarına bakan anneler olarak tasvir edilirken, erkeklerin profesyonel ortamlardaki tasviri en temel örneklerden biridir. Erkeklerin daha yüksek sosyal rollerinin tasviri, reklamlarda kadın ve erkeklerin duruşları ve erkekler otururken ayakta duran kadınlar, sözsüz iletişimde baskın karakterlerin altını çizer ve bu bağlamda sosyal statüyü vurgular (Özsoy, 2015, s. 58). Görsel 14'te görülebileceği üzere, Renault tarafından 2015 yılında yayınlanan reklamın sloganında cinsiyetçi bir dil kullanılmıştır.

Görsel 14: Renault Reklamı. Erişim tarihi: 10.12.2024. <https://l24.im/veHJ5u>

Toplumsal cinsiyet rolleri kalıp yargıları çocuklara reklam yoluyla aktarılır. Çocuklar, reklamlarda sunulan klişelerden ve görsellerden kolayca etkilenirler. Reklamlarda kadın ve erkek rolleri özgürleştirici değil, ataerkil kurumların yeniden üretimini sağlayan temsillerdir. Kadınlar ev işçisi ve erkeklerin ilham kaynağı olarak konumlandırılmaktadır. Öte yandan erkekler, sermayeyi ve doğrudan birikimi elinde tutan kişi konumunda sunulur. Kamusal alanın ürünü olarak tanımlanan ve egemen olarak resmedilen erkekler, ataerkil ideoloji çerçevesinde kadınları geri plana atmaktadırlar. Akıl ve bilgi gerektiren ürünlerde erkekler başrolü üstlenirken, akıl dışı gösterilerde ve ev işlerinde kadınlar başrolde yer almaktadır. Böylece reklamlar, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde, kadınların hangi alanlarda ve ne şekilde varlık göstermesi gerektiğine dair kalıpları içselleştirir ve yeniden üretir (Pira ve Elgün, 2004, s. 536). Reklamda kadın ve erkek cinsiyetinin kullanımı farklıdır ve toplumda zaten var olan cinsiyet eşitsizliği reklam yoluyla yeniden üretilir. Görsel 15'te sağ tarafta kadınların yerinin mutfakta olduğu mesajını ileten reklama soldaki görsel aracılığıyla mizahi bir üslupla karşılık verildiği görülebilir.

Görsel 15: Mutfak Reklamlarında Cinsiyetçilik. Erişim tarihi: 16.07.2024. <https://124.im/ycP3S>

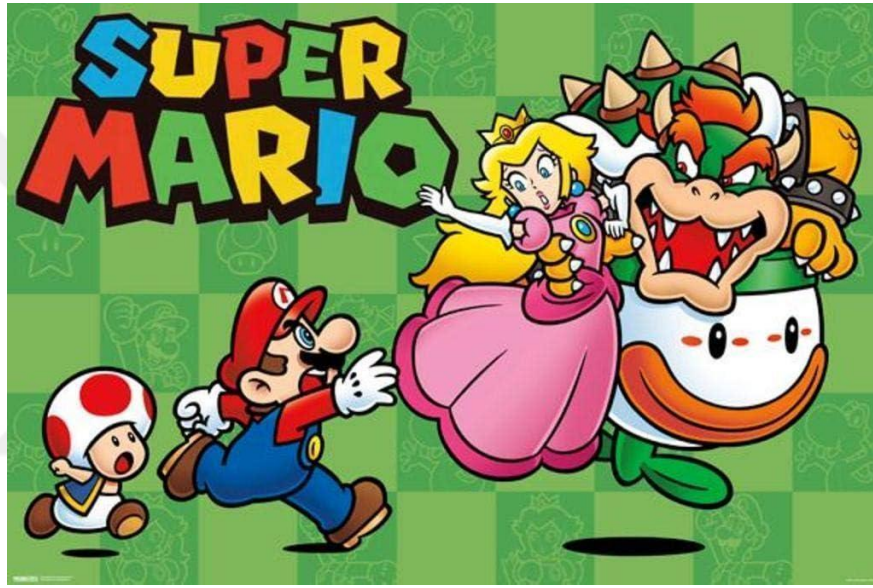
Dijital medya olarak televizyon ve reklam sayılabildiği gibi hayatımızda büyük yer kaplayan; film, dizi ve oyunlarıyla karşımıza çıkan dijital platformlar da sayılabilir. Netflix, BluTV, Amazon Prime, EXXEN vb platformların içeriklerinde de toplumsal cinsiyet rollerine haliyle rastlamak mümkündür.

Dijital Oyunlar

Fiziksel oyun ve oyuncak konusuna sosyal çevre kapsamında değinilmiş olsa da medya içerisinde bu konu dijital oyunlar, mobil oyunlar ve konsol oyunları açısından ele alınabilir. Bu kategorideki oyunlara kısaca dijital oyunlar diyebiliriz. Oyun endüstrisinde cinsiyetçi davranışların neden bu kadar yaygın olduğu sorulduğunda araştırmacılar, oyun oynamanın uzun zamandır bir erkek aktivitesi olarak kalıplaşmış olduğunu belirtmişlerdir. 1980'lerde sektörde yaşanan ekonomik gerilemeden bu yana, oyun şirketleri erkekleri birincil müşterileri olarak tanımlamış ve popüler oyunları tasarlarken onları hedef almıştır (SWE, 2024). Endüstrinin erkek egemenliği ve erkek müşterilere odaklanması, her ne kadar bu durumun değişmeye başladığına dair bazı kanıtlar olsa da az sayıda kadın karakter içeren video oyunlarının üretilmesine ve var olanların da aşırı cinselleştirilmesine yol açmıştır (Lynch vd., 2016, s. 4).

Popüler oyunlarda var olan kadın karakterler genelde zor bir durumdan kurtarılıp ödül olarak betimlenirler. Super Mario Bros oyunlarında bu duruma sıkça rastlanır.

Super Mario Bros ilk olarak, 1985 yılında Nintendo Entertainment System (NES) için yayımlanan bir platform video oyunudur. 1983 yapımı Mario Bros. Arcade oyununun devamı niteliğinde olan bu oyun, aynı zamanda Super Mario serisinin ilk halkasını oluşturmaktadır (Muldoon, n.d.). Yıllar içinde farklı modellerdeki konsollar için farklı oyunları üretilen ve teknolojik gelişmelerle birlikte dönemin ilgi ve ihtiyaçlarına göre sürekli gelişim gösteren Super Mario oyunları popülerliklerini hep korumuştur. Oyunlarda kadın karakter olarak akla ilk gelen Prenses Peach'tir. Görsel 16'da görülebileceği üzere Prenses Peach hemen hemen her oyunda Bowser tarafından kaçırlır ve Mario'nun onu kurtarmaya gelmesini bekler.

Görsel 16: Super Mario. Erişim tarihi: 20.12.2024. <https://124.im/nKCdF>

Yaklaşık yirmi yıl boyunca genç kız ve kahraman rolleri arasında gidip geldikten sonra güncel konsollarda Prenses Peach sadece Mario oyunlarındaki bir karakter olmaktan çıkmış ve kendi oyunu Super Princess Peach'in ana kahramanı olmuştur. Nintendo DS için 2005 yılında piyasaya sürülen Super Princess Peach oyunu klasik Mario formülünün tersine çevrilmiş bir versiyonudur. Bu kez Bowser, Mario ve Luigi'yi kaçırmış olup, onları kurtarma görevi Prenses Peach'e düşmektedir (Goodall, 2022).

Kadın karakterler kişilikleri açısından zayıf olarak yazıldıkları gibi genelde tasarım açısından da nesneleştirilirler. Tomb Raider serisinin ana karakteri Lara Croft yıllar içerisinde tasarım açısından çeşitli değişikliklere uğramıştır. Geçmişten günümüze gelindiğinde yakın zamana kadar vücut hatları ve giyimi ile nesneleştirilirken ancak

son oyunda daha gerçekçi bir vücut ve giyim tarzına kavuştuğu Görsel 17’de de açıkça görülebilir.

Görsel 17: Lara Croft karakter gelişimi. Erişim tarihi: 18.12.2024. <https://l24.im/AdTit>

3 - 6 yaş arası çocuklar günümüzde elde taşınabilen telefon ve tablet gibi cihazlarda, büyük ekranlarda, elektronik öğrenme sistemlerinde ve elektronik oyuncaklar oynamaktadırlar ve oyunlarla geçirdikleri zaman artmaktadır. Bu yaş grubuna yönelik oyunların potansiyel güçlü yönlerini ve dezavantajlarını keşfederek oyun tasarımını geliştirmek ve oyun satın alma ve uygulama kararlarına rehberlik etmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Küçük çocuklar medya mesajlarına karşı özellikle savunmasız olduklarından, medyalarının gelişimsel ihtiyaçlarına, ilgi alanlarına ve yeteneklerine uygun olması önemlidir (Lieberman vd., 2009). Okul öncesi dönemdeki çocuklar her ne kadar çevrimiçi veya konsol aracılığıyla oynanan oyunları yoğun bir şekilde oynamasalar da dijital çağın hız kazanması ile mobil ve tablet oyunlara erken yaşta ilgili oldukları söylenebilir.

Çocuklar tablet, bilgisayar ve cep telefonunda en çok “Araba yarışı, bebek giydirme, minecraft, futbol” oyunlarını oynamaktadırlar. “Yapboz ve “Satranç” içerik olarak eğitimsel kabul edilse de sanal ortamda oynanması nedeni ile sakıncalar içermektedir. Dijital araçları diğer kullanım amacı olan video izlemede, çizgi film videolarının önce çıktığı, diğer farklı içerikteki videoların da izlendiği görülmektedir (Darga, 2021, s. 475).

Calvert ve Wilson (2008, s. 55) tarafından yapılan araştırmaya göre, kötü tasarlanmış oyunlar çocuklara zarar verebilir. Bu tür oyunlar, çocukların saldırgan ya da antisosyal davranışları öğrenmelerine ve modellemelerine olanak tanırken, bu davranışların ödüllendirildiğine tanık olmalarına da neden olabilir. Ayrıca, söz konusu oyunlar çocuklarda korku ve kaygı yaratma, etnik ve toplumsal cinsiyet

kalıplarını pekiştirme, olumsuz sağlık alışkanlıklarını teşvik etme ve çeşitli istenmeyen tutumları aktarma potansiyeline sahiptir.

Pek çok alanda olduğu gibi dijital oyunlarda da cinsiyet rollerine rastlanabilmektedir. Çocukların özellikle erken yaşlarda çevrimiçi olarak geçirdikleri sürenin ve bu süreçte etkileşime girdikleri video ve oyunların ebeveyn gözetiminde olması önerilmektedir.

Animasyonlar

Animasyonlarda betimlenen karakterler yıllar içinde değişime uğramış olsa da, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin sürdüğü görülmektedir. Günümüze gelindiğinde bu kalıp yargılar yıkılmaya başlanmış, toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilmiş ve hem erkek hem de kadın karakterler daha eşitlikçi bir bakış açısıyla tasarlanmaya başlamışlardır. Bu konuda verilebilecek en iyi örneklerden biri Disney Prensesleridir.

Görsel 18: Disney Prensesleri. Erişim tarihi: 10.01.2025. <https://124.im/F6TWHuO>

80'li ve 90'lı yıllarda yapılan animasyonlarda prensesler; hayalci, yardıma muhtaç, kusursuz ve başka erkek karakterler tarafından kurtarılması gereken karakterler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu durum 2013 yılında gösterime giren Frozen (Karlar Ülkesi) animasyonu ile kırılmaya başlamıştır. Önceki Disney prenseslerinin aksine bu animasyonda prenses kardeşler ne kadar farklı karakterlere sahip olsalar da kontrolü kendi ellerine alan güçlü kadınlar olarak gösterilmişlerdir.

Görsel 19: Karlar Ülkesi. Erişim tarihi: 11.01.2025. <https://l24.im/6n3M>

Çoğu Disney hikâyesi, geleneksel romantik aşkın önemini vurgulamakta ve genellikle bir "büyüleyici" erkeğin, zor durumda olan bir kadını "kurtarabilecek" tek kişi olduğu mesajını vermektedir. Rapunzel, Aurora ve Sindirella gibi pek çok Disney kahramanı, klişeleşmiş prenslerin sevgisine ve gücüne tamamen bağımlıdır; bu da bir kadının kurtuluşunun bir erkeğe bağlı olduğu izlenimini yaratmaktadır. Bu yanıltıcı ve sorunlu mesaj, Frozen animasyonunda farklı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Animasyonda, bir kadının kurtuluşunun ancak bir erkeğin romantik aşkıyla mümkün olduğu anlayışına karşı çıkararak, gerçek sevginin kardeşler arasındaki bağda bulunabileceği öne sürülmektedir. Böylece, geleneksel şövalyevari aşkın gerekliliğini sorgulanmakta ve bir kadının, bu tür romantik idealizme bağlı kalmaksızın mutlu bir yaşam sürebileceği gösterilmektedir (Godfrey, 2024). Görsel 20'de görülebileceği üzere 2018 yılında gösterime giren Wreck it Ralph - Ralph Breaks the Internet animasyonunda Disney prensesleri çok daha modern ve doğal karakterler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Görsel 20: Wreck it Ralph. Erişim tarihi: 11.01.2025. <https://l24.im/joaz4>

Bu animasyonda her bir prensesin kendi animasyonunda yer alan klişe hikâyelere gönderme yapılmaktadır. Prensesler daha önceki senaryolara eleştiri getirmekte ve o animasyonlardakinin aksine; yardıma muhtaç, bir prens tarafından kurtarılması gereken, zavallı ve hayalperest karakterler olmadıklarını muzip bir üslupla dile getirmektedirler.

Çizgiroman, kitap ve oyunların film ve dizilere uyarlanması artık günümüzde sıkça rastlanılan bir durum haline gelmiştir. Hatta önce oyun, çizgiroman/ manga olarak var olan yapıtlar popüleriteye göre zamanla animasyon/ animeye ve sonra da insanlar tarafından canlandırıldıkları dizi ve filmlere dönüşebilmektedir. Bu konuya örnek olarak 2023 yılında gösterime giren “The Super Mario Bros. Movie” animasyonu gösterilebilir. Daha önce dijital oyunlar başlığı altında değinilen bu oyun serisinin animasyonunda toplumsal beklentiler ve karakterler üzerindeki etkilerine yer verilirken Prenses Peach karakteri de kalıp yargılara uymayan bir prenses olarak resmedilmiştir (bknz Görsel 21).

Görsel 21: The Super Mario Bros. Movie. Erişim tarihi: 12.01.2025. <https://i24.im/EKMT8P>

Başrolde yer alan erkek karakterlerden Mario, Luigi ve Kong'un ebeveynleri ve çevreleri tarafından kendilerine dayatılan beklentiler ve bu beklentileri yıkmaları anlatılmaktadır. Prensesin ise savaşçı ve cesur kişiliği klişeleri yıkıp onu güçlü bir kadın karakter olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu kez kurtarılması gereken Luigi'dir ve Prenses Peach Mario'ya kardeşini kurtarması için yardımcı olur.

Görsel 22: Prenses Peach ve Toad. Erişim tarihi: 20.01.2025. <https://i24.im/wlXV>

Nintendo'nun ikonik serisi ilk başladığında, Peach zor durumda kurtarılmayı bekleyen bir prenses olarak tasvir edilmiştir. 1993 yapımı Super Mario Bros. live-action filmi de bu temayı Prenses Daisy karakteriyle uyarlamıştır (Matadeen, 2023). Günümüze Prenses Peach, kendi ayakları üzerinde durabilen ve kendini savunabilen bir karakter olarak kız gücünün (girl power) bir sembolüne dönüşmüştür. Bu değişim, özellikle The Super Mario Bros. Movie'nin yayınlanmasıyla daha belirgin hale gelmiştir. McDonald' a göre (2023) Princess Peach'in bu animasyondaki karakter gelişimi, güçlü kadın figürlerini teşvik etmesi açısından önemli bir dönüşüm olarak değerlendirilmektedir.

Basılı Medya

Basılı medya, kâğıt üzerinde yayınlanan geleneksel kitle iletişim araçlarıdır. Bu kavram sadece basılı ürünleri değil, basılı ürünlerin arkasındaki gazetecilik rutinlerini ve normlarını şekillendiren örgütsel bağlamı da kapsar.

Kitap ve Dergiler

Basılı medya kapsamında dergi ve kitaplar incelenebilir. Çocuk edebiyatı, çocukların okumaya yönelmesini sağlarken yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeyi hedeflemelidir. Bu doğrultuda, çocuk kitaplarının içerik, fiziksel yapı ve görsel tasarım açısından özenle hazırlanması gerekmektedir. Söz konusu eserler, çocukların bilişsel, duygusal, sosyal ve dilsel gelişim düzeyleri ile ihtiyaç ve beklentilerine uygun biçimde kurgulanmalıdır (Gönen, vd., 2012, s. 263). Kitle

iletifim araçları, kadın ve erkek anlayifını modern dñyanın bakif açısıyla birlefitirerek kadın bedenini gñrsel bir obje olarak sunmuş ve bu Şekilde reklam, gazete ve dergilerde sıkça kullanılmıştır. Bu durum, ataerkil yapıların etkisini modern yaşamın zihninde gñçlendirmiřtir (Özkan, 2009, s. 27).

ocuk kitapları, çocukların kendilerine benzer karakterler aracılığıyla duygu ve deneyimlerini tanıma ve anlamlandırma sñrecine katkı sağlayarak ayna işlevi gñrür. Aynı zamanda, farklı kñltürleri, toplumları ve yaşam biçimlerini tanıma fırsatı sunarak çocukların dñnyaya daha geniş bir perspektiften bakmalarını mñmkñn kılan birer pencere gñrevi de üstlenir (Rudman ve Pearce, 1988).

Toplumsal cinsiyet stereotiplerini içeren ve bireyin toplumsallaşma sñrecini etkileyen ocuk edebiyatı eserleri, hala kadın erkek eşitsizliğini destekleyen ve cinsiyet ayrımcılığı içeren ifadelerin etkisi altındadır. Bu tñr geleneksel ifadeler, okuyucuları olumsuz yñnde etkileyebilir. Bu yñzden ocuk kitaplarının temel eğitim ilkeleri doğrultusunda hazırlanması, çocukların cinsiyet eşitliği algısının gelişiminde önemli bir rol oynar (Ünelöz, 2017, s. 5). Okullarda kullanılan ders kitaplarında, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılarının gelecek nesillere aktarıldığı belirtilmektedir. Bir araştırmada, ilkokul 1. sınıf Tñrke kitaplarında kadın figñrlerin genellikle ev ve çevresinde, erkek figñrlerin ise dış mekñnlarda gñsterildięi tespit edilmiştir. Kadınlar genellikle çocuklara yñnelik işlerle ilişkilendirilirken, erkekler kamu ve iş yaşamıyla ilişkilendirilmektedir. Bu durum, ders kitaplarının toplumsal cinsiyetle ilgili stereotipleri pekiştirdiğini gñstermektedir (Kuzgun ve Sevim, 2004, s. 16). Ders kitaplarında kadınlara yñklenen mesleki ve toplumsal roller, kadının daha edilgen erkeklerin ise daha etken kimliğe sahip olduğunu vurgular niteliktedir (şahin, 2012, s. 55).

Özellikle okuma alışkanlığı kazanma sñrecinde, kelime dağarcığı zengin kitaplarla karşılaşan çocuğun dil gelişiminin hızlanması ve ifade gñcñnün artması beklenir. Bu bağlamda, çocukların cinsiyetçi ifadelerden uzak edebi eserlerle karşılaşması, onların bu konuda benimseyecekleri tutumu da etkileyebilir. ocuk kitaplarının zengin ve cinsiyet açısından eşitlikçi ifadelere ve tutumlara sahip olması, çocuğun dil becerilerinin de bu temele dayanmasını sağlayacaktır (Kapkıner, 2019, s. 193).

Görsel 23: Mavi Kırlangıç Dergisi. Erişim tarihi: 10.10.2024. <https://124.im/Zpf71Nu>

Gazete ve dergilerde de karşımıza çıkan toplumsal cinsiyet rolleri ve stereotipleri çocuklar için üretilen dergilerde karşımıza çıkabilmektedir. Çocuk dergileri, içerikleri aracılığıyla küçük okurlara nasıl davranmaları gerektiğine, ne giymeleri gerektiğine ve hatta nasıl hissetmeleri gerektiğine dair mesajlar ile doludur. Bu mesajlar, cinsel kimlikler, roller ve toplumsal beklentiler üzerinden şekillendirilir. Bu nedenle, bu dergiler sadece eğlendirmekle kalmaz, aynı zamanda çocuklara toplumsal cinsiyet rollerini, yaşam tarzlarını ve değerlerini öğretirler. Dolayısıyla, günlük yaşamlarında kim olduklarını ve nasıl davranmaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olan bu dergiler, çocukların toplumsal cinsiyet rollerini benimsemelerinde kritik bir rol oynarlar ve bu rolleri kendi karakterlerinin bir parçası haline getirmelerine yardımcı olurlar (Özsoy ve Taşdelen, 2016, s. 258).

Video oyunlarında kadın karakterler hem yeterince temsil edilmemekte hem de genellikle kurtarılması gereken ya da romantik figürler olarak klişeleştirilmektedir. Spor haberlerinde kadın sporcuların fiziksel görünümleri vurgulanırken, erkek sporcular teknik yetkinlikleriyle ele alınmaktadır. Reklamcılıkta ise toplumsal cinsiyet stereotipleri yaygın şekilde kullanılmakta, erkekler profesyonel rollerle, kadınlar ise ev içi veya boş zaman aktiviteleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu eğilim, özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde daha belirgin şekilde görülmektedir. Yakın tarihli bir basılı reklam analizi, bazı toplumsal cinsiyet kalıp

yargılarının hâlâ baskın olduğunu ve hatta bazı durumlarda yeniden güçlendiğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, kadınların güçlenmiş pozisyonlarda temsil edilme oranında artış gözlemlenmekte ve kamuoyu desteği ile piyasa dinamikleri daha ilerici temsilleri teşvik etmektedir (Santoniccolo F, vd., 2023, s.4).

3. BÖLÜM: ÇOCUK KİTAPLARI

Çocuklar, doğumdan itibaren çevreleriyle sürekli etkileşim içinde olup öğrenme ve keşfetme süreçlerini bu etkileşimler aracılığıyla geliştirirler. Bu süreçte sunulan çeşitli ve nitelikli uyaranlar, çocuğun çok yönlü gelişimini destekler. Resimli çocuk kitapları ise, sundukları görsel ve sözel içeriklerle bu uyaranlar arasında en etkili araçlardan biri olarak öne çıkar (Yıldız, Yazıcı ve Durmuşoğlu, 2016, s. 43). Çocuk kitabı, hem çocuk okuyucular hem de yetişkinler için estetik ve anlatı açısından doyurucu olan; sözel anlatım ile görsel öğeleri bütünleştiren edebi bir metin olarak tanımlanabilir (Jalongo, 2004, s. 12).

Çoğunlukla basit ve yüzeysel bir tür olarak değerlendirilmesine karşın, çocuk edebiyatı toplumsal ve kültürel iklimi yansıtan önemli bir anlatı alanı olmanın yanı sıra, bireylerde yeni tutum ve değerlerin gelişimini destekleyen etkili bir araç işlevi görebilir. Tarihsel süreçte, çeşitlilik ve kapsayıcılık konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla kullanılan çocuk kitapları; özellikle kadınların ve kültürel azınlıkların temsilini güçlendiren ve eşitliği teşvik eden söylemlerin yaygınlaşmasında rol oynamıştır (Brenna, 2008, s. 100-102). Bu doğrultuda, çocuk kitapları toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farkındalık kazandırmada etkili bir eğitim aracı olarak değerlendirilebilir. Özellikle okul öncesi dönem, çocukların temel kavramları yapılandırdıkları, çevrelerini sorguladıkları ve öğrenmeye en açık oldukları bir gelişim evresidir. Bu süreçte çocuklar, kurdukları ilişkiler aracılığıyla öz güven ve karşılıklı saygı gibi temel sosyal becerileri edinirler.

Çocuklar için kitabın bir bilgi kaynağı olması yanında içerdiği resimsel yaklaşım ve grafik tasarım zenginliği ile de önemli bir görsel eğitim aracı olmak gibi bir görevi vardır. Bu özellik verilmek istenen bilgi, mesaj, öğretinin görme ve algı zenginliği yaratmasına ve amaçlanan etkinin kuvvetlenmesine neden olan önemli bir unsurdur. Çocukta görsel eğitim okuma eğitiminden önce başladığından, resimli kitapların çocuk eğitiminin her aşamasında ilgi çekecek biçimde ele alınmasına neden olmuştur (Pekmezci, 2004, s. 25).

Bir kitabın yolculuğu okuyucuya ulaşana kadar birçok aşamadan geçer. Yazarın kafasında başlar, yayıncı ve editörün süzgecinden geçer, grafik tasarımcı tarafından şekillendirilir, farklı otoriteler tarafından incelenir ve çeşitli aktörler tarafından dağıtım ve pazarlama süreçlerinde yer alır. Özellikle çocuk kitapları söz konusu

olduğunda, dikkat, özen ve uzman görüşü büyük önem taşır. Çocuklar için yazılan kitaplar, farklı bir anlayış ve sanat olarak kabul edilir (Ergöl, 2008, s. 50). Yani bir kitabın yaratıcıları; Yazar, grafik tasarımcı, illüstratör – çizer – ressam, pedagog, editör ve yayımcı'dan oluşur.

Çocukların okudukları kitaplardan edindikleri değer yargıları, hayatları boyunca rehberlik edecek nitelikte olmalı ve çocuğu yaşama hazırlama işlevini taşımalıdır. Bu amaçla, kitaplarda doğru davranış kalıplarının kullanılması önemlidir.

“Resimlerin anlatımda egemen olduğu kitaplar, çocukların görsel algılarının gelişmesi için ilk önemli uyaranlardır. Çocuklara çizginin ve rengin anlatım olanaklarıyla yakın çevresi tanıtılır. Çocuklar kitaplardaki resimlere bakarak nesne ve varlıkların görsel niteliklerini tanır, onları adlandırmaya başlar. Kitaplarda, sözcüklerle de desteklenen çeşitli yaşam durumları hem görsel hem de dilsel bir eğitim sürecinin temel araçları olur. Çocuğun çevresindeki yetişkinler tarafından yapılan amaca uygun okumalarla, kitap çocuğun yaşam alanına girer. Resimleriyle, dilsel kurgularıyla, tasarımıyla çocuğun ilgisini çeken, çocukla yaşamı arasında bağ kuran, onu eğlendiren kitaplar, ilk yıllardan başlayarak çocuklar için yeni yaşantılar edinebilecekleri doğal öğrenme ortamları yaratır.” (Sever vd., 2007, s. 3).

Sanatçıların hayal güçlerini kullanarak yazdıkları eserler, çocukların ihtiyaçlarına ve gelişim özelliklerine uygun olmalıdır. Çünkü hikâyenin yapısı, çocuğun metni keyifle okumasında önemli bir etkiye sahiptir. Bu sebeple, çocuk kitaplarında, oluşturulan hikâyenin çocukların ilgiyle okuyabileceği, zevk alabileceği ve merak uyandırıcı özelliklere sahip olması önemlidir (Elçin, 2019, s. 17).

Millî Eğitim Bakanlığı'na göre çocuk edebiyatının nitelikleri şunlar olmalıdır:

- Çocuklar genellikle hayal gücüyle dolu, abartılı ve gerçeküstü dünyalardan hoşlanırlar. Ancak bu tür dünyaları somutlaştırıldığında anlayabilir ve keyif alabilirler. Bu nedenle anlatıcılar, hayal dünyasının içindeki gerçekleri, abartılı duygusal durumların arasında barışçıl, mütevazı, uzlaşmacı ve iyiliksever tutumları, gerçeküstü olayların arasında gerçek hayat sahnelerine karşı uyanık ve dirençli kalmanın bilincini ve erdemini öne çıkarmalıdır.
- Çocuk yayınlarında, çocuğun yaşı ve eğitim seviyesi, bir eserin önerilmesinde belirleyici bir faktördür. Ayrıca, çocuğun cinsiyeti, kişisel yaşamı ve ilgi alanları da göz önünde bulundurulmalıdır.
- Çocuk yayınlarının temel amacı eğitici ve öğretici olmaktır; bu etkinin çocukların ve toplumun yararına olmasına özen gösterilmelidir. Ana dili

(ulusal ve resmi dil de olabilir) bilincini güçlendiren, dil beğenisini geliştiren olgun eserler tercih edilmelidir.

- Çocukların umutla ve gerçekçi bir bakış açısıyla dünyaya bakmalarını sağlayan, sosyal ve doğal çevre değerlerine odaklanan edebiyat ürünleri teşvik edilmelidir. Konu ve resim seçimlerinde, çocuğun gerçek hayattan koparılmasına yol açacak, düşsel ve fantastik unsurların aşırı kullanılmasından kaçınılmalıdır. Ayrıca, insanı ve toplumu kötüleyen veya zararlı telkinler içeren eserler titizlikle ele alınmalı ve çocuklardan uzak tutulmalıdır (MEB, 2013 s. 4-5).

Çocuk kitaplarında hassas konular ele alınırken, belirli etik ve anlatım ilkelerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu tür metinlerde, stereotipik tanımlamalardan kaçınılmalı ve yazar, önyargısız bir yaklaşım benimsemelidir. Konuyla ilgili doğru ve gerçek bilgiler verilmesi önem taşırken, duygusal tepkiler abartılmadan ve manipülasyona kaçılmadan, dengeli bir anlatım tercih edilmelidir. Karakterlerin duygusal durumları okuyucuya empati geliştirme imkânı sunmalıdır.

Çocuk edebiyatı; başlangıç kitapları, resimli kitaplar, geleneksel anlatılar, modern fantastik eserler, şiir, çağdaş gerçekçi kurgu, tarihî kurgu, kurgu dışı metinler ve biyografiler gibi farklı türleri içerecek biçimde geniş bir yelpazeye sahiptir. Çocuk kitapları temelde iki kategoriye ayrılarak incelenir. Bunlar yaş gruplarına göre ve türlerine göre olacak şekildedir.

3.1. Türlerine Göre Çocuk Kitapları

Çocukların empati becerilerini geliştirmek ve sorunlarla başa çıkma yeteneklerini artırmak için masallar ve fabllar gibi çocuk edebiyatı eserlerine ihtiyaç vardır. Çocuklar bu eserlerdeki kahramanlar ile özdeşleşip güçsüzlükler karşısında yeni çözüm yolları bulabilmektedirler (Kuşçu, 2020, s. 126).

Çocuk edebiyatı türleri, çocuklara iyilik, duyarlılık, yardımseverlik, dayanışma, paylaşma, iyimserlik, toplumsal temel ilkeleri benimseme, görgü kuralları, sorumluluk, işbirliği, başarısızlığı kabullenme gibi değerleri öğretmelidir. Aynı zamanda anne-baba, kardeş, arkadaş, doğa ve hayvan sevgisini aşılmalı; çalışmanın önemini kavratmalı, çocuğun yaratıcılığını ortaya çıkarmalı ve algılama

ile yorumlama yeteneklerini geliştirmelidir (Doğanay, 2018, s. 39). Buna göre çocuk kitap türleri şunlardır: Masal, fabl, hikâye, destan, efsane, bilmece, tekerleme, fıkra, anı ve gezi yazıları, biyografi/ otobiyografi, şiir ve çizgi roman.

3.2. Yaş Gruplarına Göre Çocuk Kitapları

Çocuk edebiyatı metinleri, belirli bir yaş grubundaki çocukların ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Farklı yaş grupları için uygun içerik, dil ve hikâye karmaşıklığı dikkate alınmalıdır. Okurların yaşlarına uygun olarak seçilen metinler, çocukların okuma ve anlama becerilerini geliştirirken aynı zamanda ilgi ve seviyelerine uygun bir şekilde etkileşim kurar (İpek Yükselen, 2013). Yaş gruplarına göre yapılan ayrımların kriterleri belirsizdir ve belirtilen yaş sınırına yakın kitaplar her iki şekilde de sınıflandırılabilir. Küçük çocuklara yönelik kitaplar basit bir dille yazılma, büyük baskı ve çok sayıda resim kullanma eğilimindedir. Daha büyük çocuklar için olan kitaplarda ise giderek karmaşıklaşan bir dil, normal baskı ve çoğunlukla daha az resim kullanılır. Anderson (2006, s. 19)'a göre yaş aralığı olan kategoriler şunlardır:

- Okuma öncesi veya 0-8 yaş arası çocuklar için uygun resimli kitaplar
- Erken okuyucu kitapları, 5-7 yaş arası çocuklar için uygundur. Bunlar genellikle çocukların okuma becerilerini geliştirmelerine ve bağımsız okuyuculara geçiş yapmalarına yardımcı olmak için tasarlanır.
- 7-10 yaş arası çocuklar için uygun bölüm kitapları
- Orta sınıf kurgu, 8-12 yaş arası çocuklar için uygun olan kitaplar
- Genç yetişkin kurgu, 12-18 yaş arası çocuklar için uygun olan kitaplar

Başka kaynaklarda bu yaş ayrımları daha farklı bir şekilde yapılabilmektedir. Örneğin Çelik (2013)'e göre bu kategoriler şu şekilde sıralanabilir.

- Bebeklik Çağı (0-3)
- Okul Öncesi Çağı (3-6)
- Okul Çağı (6-12)

6-8 grubu ve 8-12 grubu olarak ikiye ayrılabilir

- Çocuk ve Genç (12+)

3.2.1. Okul Öncesi Çocuk Kitapları

3 ila 6 yaş arası çocuklar, duygusal ve zihinsel yeteneklerini geliştirmek için farklı türdeki kitaplarla tanıştırılmalıdır. Yetişkinler, çocuklara nitelikli örneklerle resimli masallar, şiirler ve hikâyeler okumalıdır; çocukların sürekli değişen beklenti ve isteklerine uygun okuma materyalleri sunulmalıdır (Sever, vd., 2007, s. 5). Okul Öncesi dönem çocuk kitapları pek çok kategoriye ayrılmaktadır. Oldukça geniş bir yelpazesi olan bu kitaplar; oyuncak kitaplar, bez kitaplar, banyo kitapları, ABC kitapları, etkinlik kitapları, aktivite kitapları, sesli kitaplar, dokun hisset kitapları, kavram kitapları, resimli kitaplar, hareketli kitaplar, pop-up kitaplar ve dijital kitaplar gibi kategorilere ayrılabilir. Bu kategorilerin bazıları 0-3 yaş (bebeklik) dönemine daha uygunken bazıları da 3-6 yaş grubu için daha uygundur. Bu tezin konusu gereği, 3-6 yaş grubuna hitap eden okul öncesi kitapları incelenecektir. Bu gruptaki kitaplar üç başlık altında incelenebilir.

Resimli Kitaplar

Resimli kitaplar, özellikle henüz okuma becerisi gelişmemiş ya da okumaya yeni başlayan çocuklara yönelik olarak tasarlanmış; az metin içeren ancak görsel anlatımı ön planda tutan eserlerdir. Bu tür kitaplar, çocukların bilişsel ve dilsel gelişiminde önemli bir rol oynar. Grafik tasarım ilkeleri doğrultusunda kurgulanan resimli kitaplarda, metin ve illüstrasyon bütüncül bir anlatı oluşturur; böylece hikâyeye, görsel unsurların desteğiyle çocuk okuyucuya etkili bir biçimde aktarılır (Foster, 2022, s. 3). Resimli kitaplarda sıklıkla işlenen temalar arasında aile ilişkileri, ortak yaşantılar, farklılıklara saygı, yetişkin-çocuk etkileşimleri, doğa ve hayvan sevgisi, masallar, mizah ve fantezi unsurlarının yanı sıra toplumsal sorunlar, çevre meseleleri ve hatta savaş gibi olumsuz olaylara dair anlatılar yer alabilir. Ayrıca bu kitaplar, etnik, ırksal, kültürel, sosyoekonomik ve fiziksel farklılıklara sahip bireylerin deneyimlerini yansıtarak çeşitliliği ve kapsayıcılığı destekleyen içerikler sunabilir (Kiefer ve Tyson, 2010, s. 9-15).

Resimli çocuk kitapları yazılı ya da yazısız olsun, çocuğun metni daha hızlı ve doğru algılamasına, içeriğin hedefe daha kolay ulaşabilmesine hizmet etmektedir. Tasarımda görsel iletişim imgelerinin kurgusunda hedef kitlenin hangi yaş aralığında olduğunun belirlenmesi son derece önemlidir. Buradan yola çıkarak tasarlanan kitap tasarımları yaşa uygun yönlendirmeler içermeli, kullanılan komutlar anlaşılır ve hatırlanması kolay, aynı

zamanda etkileşimi yüksek seviyede, dikkat çekici ve ilgi uyandırıcı olmalıdır (Pektaş Turgut, 2018, s. 215-216).

Nitelikli bir resimli çocuk kitabının temel koşulu, içerik ve görsellerin çocukların gelişim özelliklerine uygun olarak tasarlanmasıdır. Bu bağlamda, çocuk kitabı illüstratörlerinin yalnızca güçlü bir hayal gücüne sahip olmaları değil, aynı zamanda okul öncesi dönemdeki çocukların bilişsel ve duygusal gelişimi konusunda da bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Zira bu yaş grubundaki çocuklar öyküyü büyük ölçüde görseller aracılığıyla anlamlandırdıkları için, metin ile resimler arasındaki uyum hikâyenin doğru anlaşılabilirliği açısından kritik öneme sahiptir (Çılgın, 2007, s. 90).

Görsel 24: Resimli Çocuk Kitapları. Erişim tarihi: 05.06.2024. <https://l24.im/e13p>

Okul öncesi resimli kitaplarda bulunması gereken bazı teknik özellikler vardır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Büyüklik (boyutlar): Okul öncesi dönem çocukları için hazırlanan kitaplarda farklı boyut ve biçimlerde kitaplar kullanılabilir. 16x23 cm boyutları ideal olarak kabul görmekte iki kucak genişliği olarak tanımlanabilmektedir (Turla, 2015). Ayrıca kitapların çocuğun kendi başına kaldırıp, sayfalarını çevirebileceği niteliğe sahip olması gerekmektedir.

Kâğıt cinsi: Kalitesiz kâğıdın kullanılması arka sayfadaki yazıların görünmesine ve mürekkebin dağılmasına, kitap sayfalarının çabuk yırtılmasına sebep olabilir. Bu yüzden kullanılan kâğıdın birinci hamur kalitesinde olması esastır.

Harfler: Okul öncesi dönem çocukları için tasarlanan kitaplarda 24 ila 36 puntoluk harfler tercih edilmelidir. Ayrıca tercih edilen harflerin çocuğun gözünü yormayacak karakterde ve büyüklükte olmasına ve tırnaklı karakterlerin kullanımından kaçınılmasına, harf ve satır aralıklarının birbirine yakın olmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Yılmaz, 2016).

Resimler: Çocuk kitaplarında resimlerin üç ana görevi vardır ve bunlar; metni açıklama, tamamlama ve süslemedir (Yılmaz, 2016). Resimlerde eğlendirme, güldürü, sevimli, hayal gücünü destekleyen ve merak uyandıran çizimler kullanılmalıdır. Ancak hazırlanan resimler gerçeğiyle tam olarak örtüşmemeli, daha esnek hazırlanmalıdır (Karatay, 2011). Resim ve metin bir bütün algısı oluşturabilmeli ve konumlama amacına uygun olarak yapılmalıdır (Oğuzkan, 2022, s. 369). Henüz okuma yazma bilmeyen çocuğun anlama eylemini tam olarak gerçekleştirebilmesi için gördüğü resim ile dinlediğini zihninde eşleştirebilmelidir (Akt., Erol, vd., 2021, s. 119-120).

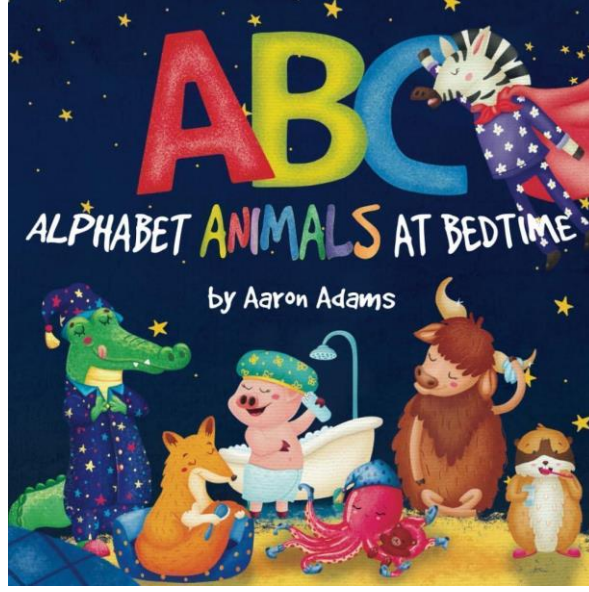
Resimli kitaplar kategorisine sessiz kitaplar da girmektedir. Bu kitaplar çok az metin veya tamamen metinsiz olabilir. Hikâye sadece görsellerle okuyucuya sunulur ve okuyucu/ izleyici hikâyeyi kendi yorumlayabilir.

Eğitici Kitaplar

Eğitici kitaplar, çocukların bilgi ve becerilerini geliştirmeyi amaçlayan kitaplardır. Çocukların öğrenme sürecine katkıda bulunan bu kitaplar çeşitli konuları ilgi çekici ve eğlenceli bir şekilde sunarlar. Bu başlık altında sayılabilecek kitap türleri şunlardır: Aktivite kitapları, temel kavramlar ile ilgili kitaplar, abc kitapları, bilim, tarih, doğa, sağlık, matematik ve tarih konulu kitaplar.

Etkileşimli Kitaplar

Etkileşimli okuma, çocuğun resimli kitabı detaylı bir şekilde incelemesini, dikkatini metne odaklamasını ve okuma sürecinde daha aktif bir rol üstlenmesini sağladığı için geleneksel okuma yöntemlerinden ayrılmaktadır. Bu yaklaşım, çocuğun okuma sürecinde sorumluluk almasını teşvik ederken, resimlere ve metne daha fazla dikkat etmesine olanak tanır. Ayrıca, metindeki tüm detayların (yeni kelimeler, büyük ve küçük harfler, noktalama işaretleri, uzun ve kısa kelimeler) dikkatli bir şekilde incelenmesi, çocuğun dil becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Tepetaş Cengiz, 2015, s. 71). ABC kitaplarına Görsel 25 örnek gösterilebilir. Görsel 26 keçe kullanılan kıştaplara örnek oluştururken, Görsel 27 ise banyo kitaplarına örnek oluşturmaktadır.

Görsel 25: ABC Kitapları. Erişim tarihi: 05.006.2024. <https://i24.im/isNAJ>

Görsel 26: Keçe kitap. Erişim tarihi: 01.07.2024. <https://i24.im/1HSOF>

Dokun hisset kitapları, Pop-up kitaplar ve sesli kitaplar bu kategoriye girmektedir. Dokun Hisset kitapları kumaş, keçe gibi farklı malzemeler içerirler ve dokularını tanıtmaya yardımcı olurlar.

Görsel 27: Banyo kitabı. Erişim tarihi: 01.07.2024. <https://124.im/5SYGOo>

Pop-Up kitaplar sayfada üç boyutlu katmanlar şeklinde katlanmış resimlerden oluşan ve okuyucunun dikkatini çekecek ve ilgi çekici şekilde hareket ettirilebilen kitaplardır. Pop-up kitapların sayfaları okuyucu tarafından elle veya kitap açıldığında otomatik olarak sayfanın kendisinden bağımsız olarak hareket ettirilebilen aygıtlar içeren kitaplardır (Hendrix, 2008, s. 41). Bu kitaplar görme ve dokunma duyularına hitap ederler. Hareketli kitap, açılır kitap veya üç boyutlu kitap olarak tanımlanabilen pop-up şemsiye bir terimdir ve pek çok benzer teknikteki kitabı bünyesinde barındırır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Animasyonlu kitaplar – bunlar, renkli resimler ve görüntüyü tek bir hareketle yukarı, aşağı ve ileri geri hareket ettiren iki katmanlı bir sayfa arasındaki hareket mekanizmasını kullanarak hikâye anlatır.

Dönüşümler – bir sahneden diğerine “dönüştürmek” için birbirinin altından ve üstünden kayan iki dizi resimli dikey çubuktan oluşur.

Tünel Kitapları (“Peepshow” Kitapları olarak da bilinir) – Tünel kitapları 18. ve 19. yüzyıllarda popüler hediyelik eşyalar olarak kabul edilmiştir. Akordeon şeklinde katlanmış iki şeritle bir arada tutulan bir dizi sayfadan oluşmaktadır. Sayfalar açıldığında, sonundaki bir delik, genellikle popüler bir turistik yer olan bir resmi ortaya çıkarır. Tünel kitaplara örnek, Görsel 28’de gösterilen Alice Harikalar Diyarı’nda kitap çalışması gösterilebilir.

Görsel 28: Tünel kitabı örneği. Erişim tarihi: 02.07.2024. <https://124.im/W2NrV>

Metamorfoz kitapları (aynı zamanda harlequinade veya "katlamalı" kitaplar olarak da adlandırılır) her iki tarafa basılmış ve dikey olarak dört parçaya katlanmış tek bir katlanmış sayfadan oluşur. Her katın üst ve alt kısmı menteşelidir ve görüntü, yukarı veya aşağı açılabilen iki kanat oluşturacak şekilde ortadan yatay olarak kesilir (Kelly, 2024). Pop-up kitaplarda kullanılan çeşitli mekanizmalar vardır. Bunlar; kanatlar, kızaklar, çarklar, döner diskler, kızaklar ve farklı katlama teknikleridir. Her biri kitap ile olan etkileşimi artırır ve kendine özgü bir deneyim sunar. Görsel 29 ve 30 pop-up kitap için örnek oluşturmaktadır.

Görsel 29: Pop-up kitap örneği. Erişim tarihi: 02.07.2024. <https://124.im/wiAGTO>

Görsel 30: Pop-up kitap örneği 2. Erişim tarihi: 02.07.2024. <https://124.im/ozLUkFE>

Sesli kitaplar sayfaları çevirdikçe ses çıkaran kitaplar olabileceği gibi fiziksel olmayıp tamamen dijital ortamda dinlenebilen kitaplar da olabilmektedir.

Oyuncak kitaplar da bu kategoride incelenebilir. Oyuncak kitaplar, okuyucuların kitabı okumalarının yanı sıra onunla oynamalarına da olanak tanıyan özelliklere sahip çocuk resimli kitapları olarak tanımlanabilir. Bu kitaplar, çocukların okudukları metinleri okurken görselleştirmelerine yardımcı olmak amacıyla kullanılmaktadır. Bir oyuncak kitapta metin ikinci planda kalırken görsel unsur ön plana çıkar. Genellikle daha az sayfa içerirler. Hareketli figürler ve üç boyutlu sahneleri vardır. Bazı elektronik kitaplarda da çocuğun bir nesneye dokunması veya bir butonu kaydırması istenebilir. Bu tür kitaplar da etkileşimli kitap kategorisinde yer alır.

Elektronik Kitaplar (E-Kitap)

E-kitabın tanımı konusunda farklı kaynaklarda farklı görüşler bulunmaktadır; ayrıca e-kitabın donanım mı, yazılım mı, içerik mi yoksa bunlardan birkaçının birleşimi mi olduğu konusunda da farklı kavramlar vardır (Pektaş Turgut, 2018, s. 208). Elektronik çocuk kitapları kullanım, yapı, renk, ses-görüntü, metin-resim ilişkisi gibi tasarım öğelerinin farklı özellikleriyle ilgi çekici bir ortam yaratmaktadır (Çatal, 2008, s. 161).

E-kitaplar, farklı yaş gruplarından çocuklara göre çok çeşitli içeriklerde bulunabilmekle beraber, özellikle 0-6 yaş aralığındaki küçük çocuklara yönelik tasarlanan etkileşimli uygulamaların sayısı oldukça fazladır. Okul öncesi için etkili bir eğitim materyali olan bu dijital uygulamalardan taşınabilir cihazlara yönelik ve ücretsiz indirilebilen, yaratıcı tasarım ve başarılı etkileşim özelliklerine sahip iyi örnekler gün geçtikçe artmaktadır. Bu çeşit uygulamaların bilinen e-kitaplardan farklı olarak çocuğun öğrenme becerilerini ve hayal gücünü geliştirecek nitelikteki içerik, resimleme, canlandırma, ses/müzik, tasarım öğelerine ve iyi tasarlanmış etkileşim yapısına sahip olması esastır (Pektaş Turgut, 2018, s. 212).

Dijitalleşme ile birlikte bireylerin tüketim alışkanlıkları ve ihtiyaç algıları değişmiştir; bu değişim, bireylerin çevrimiçi ortamda kolayca kitap bulup sipariş etmelerini sağlamıştır. Ayrıca, e-kitaplar sayesinde bir kitabı anında satın alıp okumak da mümkündür. E-kitaplar, okuyuculara bir tablet üzerinde binlerce kitabı barındırma fırsatı sunar. Bu nedenle, okuyucu istediği veya ihtiyaç duyduğu kitaba tatilde, yolda, işe giderken veya herhangi bir zaman diliminde erişim sağlayabilir. Yeni çağın zaman tasarrufu sağlayan ve dijitalleşmiş bireyi, e-kitapların popülerliğinde önemli bir etken olarak görülmektedir (Kuzu, 2023).

E-kitap okuyucularının sıradan tabletlerden daha avantajlı olmasının birkaç sebebi vardır. Öncelikle daha az dikkat dağınıcıdırlar, göz yorgunluğunu azaltırlar ve fiziksel bir kitap okumaya daha yakın bir deneyim sunarlar. Gözü yormayan ayarlanabilir aydınlatma özellikleri içerirler ve hafif bir yapıya sahiptirler. Kindle, dijital kitap formatlarını destekleyen bir e-mürekkep ekran teknolojisi kullanmaktadır. Bu ekran teknolojisi, gerçek bir kitap sayfasını andıran bir okuma deneyimi sunarak göz yorgunluğunu en aza indirgemektedir. Sürekli güncellenen cihazların suya dayanıklı modelleri de vardır. Böylelikle plajda veya havuzda bile kullanılabilirler.

E-kitaplar tabletlerden okunabildiği gibi, e-kitap okumak amacıyla özel olarak üretilen cihaz ve uygulamalar vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Rakuten Kobo, Amazon Kindle, Onyx Boox, Pocket Book. Bunların yanı sıra çocukların ilgisini çekmek için özel olarak tasarlanan e-kitaplar da vardır. Bu kitaplar ve okuyucu örnekleri Görsel 31-32'de görülmektedir.

Görsel 31: Peppa Pig elektronik kitap okuyucu. Erişim tarihi: 03.07.2024. <https://l24.im/WZv2>

Görsel 32: Kobo kitap okuyucu. Erişim tarihi: 03.07.2024. <https://l24.im/Gihl2>

3.3. Çocuk Kitaplarında Yapı Özellikleri

Çocuk kitaplarının türlerine özgü nitelikleri incelendiğinde, çocukların gelişim özelliklerinin önemli bir faktör olduğu görülür. Bu kitapların özellikleri genellikle dış yapı, iç yapı ve eğitsel özellikler olmak üzere üç kategoriye ayrılır. Literatür taraması yapıldığında, çocuk kitaplarının iç yapısal özelliklerinin; konu, tema, kahramanlar, dil ve anlatım unsurlarından oluştuğu belirlenmektedir. Kitabın dış yapısal bileşenleri ise; kâğıt boyutu, yazı tipi, harf kullanımı, yazım ve noktalama işaretleri, sayfa düzeni, görseller, kapak tasarımı, ciltleme ve künye bilgileri gibi unsurları kapsamaktadır (Erol vd., 2021, s. 119).

3.3.1. Dış Yapı Özellikleri

Çocuk kitaplarının dışsal özellikleri, boyut, kâğıt kalitesi, sayfa düzeni, yazı tipi ve boyutu, ciltleme yöntemi, kapak tasarımı ve illüstrasyonlar gibi unsurları içermektedir. Kullanılan kâğıdın kaliteli ve yansıma yapmayacak şekilde seçilmesi gerekmektedir. Sayfa düzeninde, metin ve görsellerin dengeli bir şekilde yerleştirilmesi büyük önem taşır. Ciltleme, kitabın uzun süre dayanabilmesi için sağlam olmalıdır. Kapak, hem dayanıklı malzemeden üretilmeli hem de çocuğun ilgisini çekecek bir görsel sunmalıdır. Kapak görseli, içeriğiyle tutarlı olmalı ve görsellerin aşırı çerçevesizliğinden kaçınılmalıdır (Ural, 2013, s. 52).

Temple ve ark. (1998, s. 96) göre, kaliteli bir resimli çocuk kitabında illüstrasyonlar, hikâyenin anlatımını çocukların anlayabileceği düzeyde ve onların dikkatini çekecek şekilde sunar. Görseller, çocuğun mevcut sayfadaki detaylara odaklanmasına yardımcı olurken, bir sonraki sayfayı keşfetme isteği uyandırır. Ayrıca, renk, ışık, gölge ve kompozisyon gibi unsurlar sembolik bir dil oluşturarak anlatımı güçlendirir

Grafik tasarımın temel öğeleri olan harfler, kelimeler, cümleler, paragraflar, resimler, fotoğraflar, renkler, dokular ve kâğıt gibi görsel ve dokunsal öğeler resimli çocuk kitabının görsel düzenini oluşturan çeşitli unsurlardır.

Boyut

Çocuğun erken yıllarında, el ve göz yapısına uygun, hafif ve taşınması kolay küçük kitaplar, tıpkı bir oyuncak gibi çocuğun rahatlıkla taşıyabileceği boyut ve ağırlıkta olmalıdır. Ayrıca, çeşitli özel biçimlendirilmiş ve farklı boyutlardaki kitaplar da kullanılabilir. Önemli olan, çocuğun hızla değişen ilgi ve ihtiyaçlarına çeşitli boyutlardaki kitaplarla yanıt verebilmektir; böylece kitaplara olan ilgisi sürekli canlı tutulabilir (Sever, 2008, s. 57). Çok büyük boyutlu bir kitap, çocuğun resimlere bakarken hikâyeden kopmasına sebep olabilirken, küçük boyutlu bir kitapta resimler az yer kaplayacağı için çocuğun hikâye akışını kaçırmamasına neden olabilir (Güleç ve Geçgel, 2005, s.199). Okul öncesi çağındaki çocuklar için kitaplar genellikle A4 (21×29 cm), B4 (14×21 cm) veya daha küçük boyutlarda olabilir. Bu yaş grubundaki çocuklar için kitap seçerken taşımanın kolaylığına özen gösterilmelidir (Yılar ve Turan, 2007, s. 67).

Kâğıt

Kolay yırtılma ve yıpranma sorunlarını önlemek için, çocuk kitaplarında birinci veya ikinci hamur kâğıt yerine kalın gramajlı kâğıt kullanılabilir. Gözleri yormaması açısından parlak yerine mat kâğıt tercih edilebilir. Kalın ve çok sayfalı kitaplarda, beyaz kâğıda siyah renkli yazı kullanılması, uzun süreli okuma sürecinde öğrenciyi rahatsız edebilir çünkü bu durum kontrastı artırır (Koyuncu ve Kaptan, 2005, s. 260).

Tipografi ve Font

Yazı, dile dayalı iletişimin görsel bir dışavurumudur. Tipografi ise, yazının –her türlü yöntem ve teknoloji sayesinde üretilebilen- bir görsel düzenlemesidir (Sarıkavak, 2014, s. 2). Tipografi alanında yazı karakterlerinin seçimi, satır aralığı (leading) ve harf aralığı (kerning), yazı hiyerarşisi, uyum, denge, birlik, görsel öğeler ile tipografi arasındaki karşıtlık gibi unsurlar, veri görselleştirmesinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır (Türkkan, 2020, s.75). Okul öncesi okuma yaş grubu için genellikle, büyük yazı boyutları tercih edilir. Sayfa düzeni, satır aralıkları, harf ve kelime aralıkları, seçilen yazı tipi ve boyutuyla uyumlu olmalıdır. Tipografik düzende geniş satır aralıkları kullanılmalıdır, okunaklı yazı karakterleri tercih edilmelidir. Okul öncesi çocukları için punto büyüklüğü 12-36 arasında değişebilir, okumaya yeni başlayan bir çocuk için yazı boyutu için 36 punto kullanılabilir (Çakmak, 1994). Serifli fontların okunması daha kolay kabul edilirken, serifsiz yazı karakterleri daha modern bir görünüme sahiptir. Bu nedenle genellikle gazete ve dergilerde serifli yazı karakterleri tercih edilir. Tipografik çalışmalarda çok fazla font kullanımı algıyı zorlaştırabilir, ancak estetik değer göz ardı edilmedikçe serifli ve serifsiz harfler bir arada kullanılarak başarılı tasarımlar oluşturulabilir (Dere, 2018, s. 15).

Kapak ve Ciltleme

Yırtılma riskini azaltmak ve dayanıklılığı artırmak için, kitap kapağının dayanıklı kartondan veya kalın bristolenden yapılması önerilir. Kapaklar ciltli ve dikişli olmalıdır. Böylece kitabın yıpranıp dağılması engellenir. Kapak üzerine vernik veya selefona uygulanması yapılabilir. Kapak tasarımı çocuğun dikkatini çekecek şekilde canlı olmalıdır. Kitabın kapak tasarımında kullanılan resimler, kitapta ele alınan konu, olaylar ve ana düşünceyle uyumlu olmalıdır. Bu resimler, çocukta ilgi ve heyecan

uyandırmalı, okuma sürecinde onun ön bilgilerini harekete geçirmelidir (Ersoy ve Bayraktar, 2017, s. 21).

Sayfa Düzeni

Sayfa düzeni, çocukların görsel ve işitsel algılarını bir araya getirme açısından önemlidir. Sayfa düzeni basit ve düzenli olmalıdır; resimler, anlatılan olayları açıklamak için metinle uyumlu bir şekilde yer almalıdır. Sayfa tasarımı karşılıklı iki sayfa göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır. Cümleler tek sütun halinde olmalıdır, böylece okuma süreci rahat ve göz yormaz hale gelir. Ayrıca, sayfalarda resimlerle yazılar uyum içinde olmalıdır (Sever, 1995, s. 14). Çocuklar için sayfa düzeninde metinle ilişkili resimlerin bulunması önemlidir, bu sayede görsel ve işitsel algıları birleştirmelerine yardımcı olur. Yaşa göre, sayfada resimlere ve yazıya ayrılan alan değişir. Küçük çocuklar için hazırlanan kitaplarda genellikle sayfa tamamen resimli olmalı ve yazı uygun bir yerde görülmelidir. Resimler, sayfanın üst kısmını kaplayabilir veya tüm sayfayı doldurabilir. Daha büyük yaş grupları için ise sayfanın çoğunluğu resimlerle dolu olabilirken küçük bir alan metne ayrılmalıdır (Ersoy ve Bayraktar, 2017, s. 25).

Çocuğun yaşına göre görsele ve hikâyeye ayrılan alanın oranı ayarlanabilir. Kitapların sayfa düzenlemesi yapılırken, sayfanın sıkıcı görünmemesi ve görsellerin akıcılığı kesmemesi önemlidir. Görseller genellikle metnin üzerine, kenarında veya sol tarafta bir sayfa olarak yerleştirilebilir (Güleryüz, 2006). Kitabın sayfa düzenine verilen özen, çocukların kitaba olumlu duygusal bir bağlılık geliştirmelerine yardımcı olur. Bu nedenle, nitelikli bir çocuk kitabının oluşturulması için, grafik sanatçılarının sayfa düzeni ve tasarımında büyük bir sorumluluk üstlenmeleri önemlidir (Sever vd., 2007, s. 46).

Resimleme

Resimlemede öne çıkan kritik unsur, çocuk kitapları için sanatçılar ve uzmanlar tarafından vurgulanan estetik değerdir. Dolayısıyla, çocukların bilişsel ve duygusal gelişimine uyumlu nitelikli resimlerin bulunduğu kitapların tercih edilmesi, özensiz, standartlaşmış ve düşük kaliteli resimlerle basılmış kitapların yerine önerilmektedir. Bu şekilde, çocukların özgün duygu ve düşünce dünyalarının gelişimine daha olumlu katkı sağlanması amaçlanmaktadır (Ergöl, 2008).

Çocuk kitaplarındaki görsellerin metinle ilgili olarak; süsleyici, açıklayıcı, bütünleyici illüstrasyonlar olması gerekir. Süsleyici illüstrasyonlarda bir konunun açıklanmasından çok, o metni daha güzel bir biçimde sunma isteği ön plandadır. Açıklayıcı ve yorumlayıcı illüstrasyonlar metnin daha derinlemesine anlaşılmasına ve yorumlanmasına yardımcı olmak kaygısı ön plandadır. Bu bakımdan görsellerin metinle uyum içinde olması gerekir. Tamamlayıcı–bütünleyici illüstrasyonlarda, metinde işlenen konunun daha iyi anlaşılmasına ve daha belirgin duruma gelmesine yardımcı olur (Kıbrıs, 2011, s. 40).

Sanatçı, görseli oluştururken renk, çizgi, doku, boşluk, biçim ve boyut gibi unsurları çocuğun ilgisini çekecek şekilde tasarlamalı ve ona uygun bir hikâye kurgusu oluşturmalıdır. Çocuk, kitabın görsel estetiğine göre kitapla etkileşime geçer. Resimli kitaplardaki canlı renkler, dinamik yapı ve ilginç tasarımlar, çocuğun dikkatini çekerek çevresindeki nesnelere tanımasına yardımcı olur (Çer, 2016).

Renk tek başına mesaj verebilir, davranışları yönlendirebilir ve insan fizyolojisi üzerinde etkiye sahiptir. Renkler değişik coğrafya ve kültürlerde farklı anlamlar ifade ederler ve izleyenler üzerinde birçok değişik duygular uyandırabilirler. Bunların bir bölümü kişisel, bir bölümü ise genellenebilir duygulardır. Renk aynı zamanda soyut kavramları ve düşünceleri simgeleştirmekte, hayal dünyasını, istekleri ve arzuları dışa vurup; zaman ve mekânı hatırlatmakta ve görsel yanıtlar üretebilmektedir (Mazlum, 2015, s. 128).

Çocuk edebiyatındaki görsellerin çeşitliliği önemlidir. Farklı tarzlarda illüstrasyonlar kullanmak, çocukların görsel deneyimlerini artırır. Farklı teknikler, stiller ve temalarla çocuklara görsel çeşitlilik sunulmalıdır (Bassa, 2013).

İllüstrasyon, kişiye ya da kuruma özel mekân düzenlemelerinde kullanılmak üzere tasarlanan grafik ürünler incelendiğinde, hazır malzemelere oranla çok daha fazla seçeneğin yaratılmasına olanak tanımaktadır. İllüstrasyonun diğer tekniklere oranla daha fazla seçenek sunmasının nedeni, tasarımın tamamen tasarımcının hayal gücüne dayanmasıdır. Planlanan temaya uygun bir biçimde ve tasarımcının yaratım gücüne bağlı olarak sonsuz sayıda seçenek yaratılabilir (Codur, 2010, s. 51).

Cinsiyet veya meslekleri sürekli aynı renklerle veya nesnelere resmetmek, onları sürekli aynı davranışlarla tanımlamak demokratik düşünce oluşumunu engelleyebilir. Bu nedenle, bir erkek okul öncesi öğretmeni olabilir veya pembe bir tişört giyebilir. Benzer şekilde, bir kadın taksici olabilir veya tamircilik yapabilir. Bu tür tasvirler, çocuklarda özgür düşüncenin gelişimine katkıda bulunabilir (Aktaş, vd., 2016).

3.3.2. İç Yapı Özellikleri

Çocuk kitaplarının iç yapısında önemli olan unsurlar şunlardır: Konu, kurgu, karakterler, anlatım tarzı, dil özellikleri ve öykünün uzunluğu. Çocuk kitaplarının konusu, çocuğun ilgisini çekecek ve yaşına uygun olacak şekilde belirlenmelidir. Hikâyenin yapısı ise, genel olarak giriş, gelişme ve sonuç aşamalarını içermelidir.

Karakterler, gerçekçi ve erişilebilir nitelikte olmalı, çocuğun empati kurabileceği figürler olarak tasarlanmalıdır. Anlatım tarzı, çocuğun bilişsel ve dilsel gelişimine uygun olmalı, karmaşık yapılar yerine basit ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır. Hikâyelerin uzunluğu ise, hedef yaş grubunun dikkat süresi dikkate alınarak ayarlanmalı, bu da hikâyenin çocuğun ilgisini sürdürebilecek uygun uzunlukta olması gerektiği anlamına gelir (Demircan, 2006, s. 14).

Konu

Hikâyenin konusu hitap ettiği yaş kitlesine uygun seçilmelidir. Çocuklar, bir düşünce veya görüşün tekrar tekrar açıklandığı ve örneklerle desteklendiği eserler yerine, hareketli olayların ve yaşam durumlarının betimlendiği eserleri okumaktan hoşlanırlar. Konular hem eğlendirici hem düşündürücü olmalıdır. Seçilen konular çocukları karamsarlık veya üzüntüye sürüklememelidir (Alıcı, 2012, s. 116). Okul öncesi dönem çocukları için hazırlanan kitaplarda, aslında bir konu kısıtlaması bulunmamaktadır. Önemli olan kavramların öğretilmesidir. Bu sebeple, kitaplar teknolojik araçlar, meyveler, sebzeler, renkler, boyutlar, yönler gibi çeşitli kavramları içerebilirler (Karatay, 2011, s. 98). Kitaplarda sadece olumlu duygulara odaklanmak yerine, olumsuz duygulara da yer verilmelidir. Ölüm, yalnızlık gibi üzücü duygular, yaşamın gerçekleri arasındadır ve çocuğun bunları anlaması ve başa çıkması için kitaplarda temsil edilmelidir (Aktaş, vd., 2016). Çocukların sosyal duyarlılığını artırmaya yönelik, toplumun değerlerini ve duygularını yansıtan, gerçek hayata paralel ancak çocuğun hayal gücüne hitap eden konuların seçilmesi, çocuğun bireysel gelişimine ve toplumun gelişimine önemli katkı sağlayabilir

Karakter/ Kahraman

Çocuk kitaplarında karakterler ve onların nitelikleri, çocukların yeni deneyimler kazanmasını sağlayan önemli unsurlardan biridir. Karakterlerin fiziksel ve ruhsal özelliklerinin gerçekçi ve iyi bir şekilde tanımlanması, onların hikâyedeki olaylara etkili bir şekilde katılmasını sağlar ve çocukların bu karakterlerle empati kurmalarını teşvik eder (Sever, 2007, s. 41). Karakter eğitiminde, çocuklara uygun kitapların seçilmesinin ardından, çocukların kitaptaki karakterler hakkında düşüncelerini teşvik etmek için belirli sorular yöneltilmesi yaygın bir yaklaşımdır. Bu sorular,

okuyucular ile karakterler arasındaki benzerlikleri bulmayı amaçlamaktadır (Helterbran, 2009).

Eskizlerdeki karakterin, kompozisyonun bütünlüğü içindeki yeri, ölçü ve oranları düşünülerek, ebatlarının belirlenmesi yine gerçeğe uygunluğu tasarımcı tarafından dikkat edilmesi gereken noktalardır. Bu bakımdan eskiz aşamasından itibaren karakterlerin konunun içindeki diğer karakterlerle, objelerle ve mekânlarla arasındaki denge, ön ve geri plan düşünülerek gerçek oranlarıyla tasarlamak gerekmektedir. Çocuğun yaratılan karakteri sevmesi, ilgiyle izlemesi, tamamen onu kavrayışına ve yaratıcılığına bağlıdır” (Mardi, 2006, s. 147).

Çocuklar karmaşık yapıları anlamakta zorluk yaşayabilecekleri için, çocuk kitaplarında karakterlerin sayısı sınırlı olmalı ve yardımcı karakterler, ana karakterlerin özelliklerinden yola çıkılarak tanımlanmalıdır (Yalçın ve Aytaş, 2002). Karakterlerin düşünceleri, duruş ve davranışları inandırıcı olmalıdır. Karakterler insan olabileceği gibi hayvan veya eşyalardan da oluşabilir.

Dil ve Anlatım

Dil yalın, anlatım anlaşılır ve akıcı olmalıdır. Metinde dil bilgisi kurallarına dikkat edilmelidir. Anlatım ilgi çekici olmalıdır. Çocuk edebiyatında kullanılan dil ve anlatım, çocukların kelime hazinelerini geliştirir. Yeni kavramlar, kalıplar, deyimler, atasözleri ve ikilemeler gibi unsurlarla kelime dağarcıkları zenginleşirken, şiirsel ifadeler ve uyumlu anlatımlarda dilin ifade gücünü fark etmelerini sağlar (Gönen, 2017, s. 33).

Çocuklar, yaşamlarının ilk günlerinden itibaren çevrelerinden ana dillerini edinmeye başlarlar. Dil, yaşantılar yoluyla doğal bir süreçte öğrenilir. Çocuklar, dinledikleri dil modellerini taklit ederek deneyimlerini ve düşüncelerini ifade ederler. Bu dil modellerinin yanı sıra, çocukların ana dilini zenginleştiren dil çevreleri de ana dil kazanımını ve yaratıcı kullanımı destekleyen önemli faktörlerdir. Okul öncesi dönemde, çocuk kitapları dilsel becerilerin edinilmesinde zenginleştirilmiş bir dil ortamı sağlayarak kritik bir rol oynamaktadır (Sever, 2008, s. 145).

Çocuklar, basit ve açık bir dille yazılmış metinleri severler, ancak günlük hayatta pek kullanılmayan sözcükleri ve ifadeleri anlamakta ve uzun, karmaşık paragrafları okumakta zorlanabilirler. Bu nedenle, çocuk kitaplarında Türkçenin ifade gücünü ortaya koyacak şekilde anlaşılır, sade ve akıcı bir dil kullanılmalıdır (Oğuzkan, 2022, s. 373). Anlatım dilinin yanı sıra doğru noktalama işaretlerinin kullanımı da önemlidir

ve çocuğa bunun önemi hissettirilmelidir (Kıbrıs, 2011, s. 41). Bu sayede dil hem anlatım hem de yazım olarak doğru öğretilir.

3.3.3. Çocuk Kitaplarında Uyulması Gereken Eğitim İlkeleri

Edebiyatın eğitsel amaçları şu şekilde ifade edilebilir: Çocuk edebiyatı, okuyucuların ilgi alanlarını ve gereksinimlerini kapsamalıdır. Bu tür metinler, okuyucuların basit yazınsal analizler yapabilmelerini sağlar ve onları edebiyatla tanıştıır. Çocuk edebiyatı, çocukların ve gençlerin aydınlanmalarını, deneyimlerini artırmalarını, önyargılardan arınmalarını ve toplumsallaşmalarını sağlar. Bu süreç, bireylerin kimlik kazanımına katkıda bulunur (Dilidüzgün, 2004, s. 27). Çocuk edebiyatı okuma ilgisi oluşturur. Gerilim, komik öğeler, yoğun eylem ve özdeşleşme imkânları gibi unsurlar, çocukların okuma motivasyonlarını artırır. Bu amaçlar, çocuk edebiyatının pedagojik ve eğitsel işlevlerini vurgulamakta olup, çocukların okuma alışkanlıkları ve genel gelişimleri üzerindeki olumlu etkilerini açıklamaktadır.

Çocuk edebiyatının ilkelerine uygun yapıtlar, tasarım ve içerik özellikleri bakımından, bazı temel eğitim ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmelidir. Bu yapıtların, çocuğun gelişim özelliklerine ve evrensel değerlere uygunluğu temel alınarak sınanması gerekmektedir. Kitaplarda bulunması gereken eğitim ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kitaplarda mantık hatası bulunmamalıdır.
- Kitaplar çocuğun sağlıklı bir değerler sistemi oluşturmasını sağlamalıdır.
- Kitaplarda kadın ve erkeğe yüklenen anlamlar arasında bir ayrım olmamalıdır.
- Kitaplar cinsel kimliklere yönelik geleneksel yargılar içermemelidir.
- Kitaplarda kurgulanan olay dizisinde, denetimci ve baskıcı anlayışları onaylayan bir yaklaşım olmamalıdır.
- Kitaplar yazgıcılığı ve batıl inançları onaylayan ve bunları önemli kılmaya çalışın bir yaklaşım sergilememelidir.
- Kitaplar siyasal ya da dinsel telkinlerde bulunmamalıdır.

- Kitaplar çocuğun girişimciliğini, deneme ve araştırma isteğini artıran niteliklere sahip olmalıdır.
- Kitaplar çocuğun düşünmesini, düşünmesini, eğlenmesini ve yaratıcılığını baskılayan bir yaklaşım sergilememelidir (Sever, 2006, s. 52).

3.4. Çocuk Kitaplarının Resimlenmesinde Kullanılan Resimleme Teknikleri

Bu başlık altında resimli çocuk kitaplarında kullanılan çeşitli boya türleri, resimleme malzeme ve teknikleri incelenip tasarım öge ve ilkelerine değinilecektir.

3.4.1. Resimlemelerde Kullanılan Boya Türleri

Çocuk kitapları resimlendirirken çeşitli malzeme ve yöntemler kullanılabilir. Bu yöntemler ayrı ayrı kullanılabileceği gibi birlikte de kullanılabilir. Başlıca boya teknikleri şunlardır: Kuru boya, pastel boya, suluboya ve ekolin, mürekkep, guaj, akrilik boya, yağlı boya, marker ve akrilik kalem.

Kuru Boya

Kuru boya kalemler, uygun fiyatları ve kolay erişilebilirlikleri sayesinde, özellikle ince köşelerin çiziminde ve diğer kalem türleriyle elde edilmesi zor olan yumuşak tonlamalarda etkili bir araçtır (Mayer, 2006, s.11). Kuru boyalarda farklı dereceler yoktur. Hafif ve taşınması kolay bir malzemedir. Kullanımı ve temizliği kolaydır. Kontrol etmesi kolay bir malzemedir. Resimlerde detaylar ve doku oluşturmak için uygundur. Su ve fırça ile sulandırılarak kullanılan aquarell türleri de bulunmaktadır.

Pastel Boya

Pasteller, beş ana türe ayrılır: Yumuşak, PanPastel, sert, pastel kalem ve yağlı pasteller. Yumuşak pasteller, sert pasteller ve pastel kalemler, sakız veya reçine bağlayıcılarla birbirleriyle uyumlu olarak kullanılırken, yağlı pasteller yağ ve balmumu bağlayıcılarla, diğer pastel türlerinden farklı ve karıştırılmayan bir yapıya sahiptirler. Pasteller, saf pigmentten oluşur bu da derin, zengin renkler ve kadifemsi dokular elde etmeyi sağlar. Pastel boyalar, çok katmanlı renkler ve ressam efektleri için uygundur ve kullanımı diğer boyalara kıyasla daha az alet gerektirir.

Suluboya ve Ekolin

Suluboya temel olarak suda çözünen bir bağlayıcı içindeki renkli bir pigmenttir. Su eklediğinizde boya çözülür ve pigmentin bir fırça ile yayılmasını sağlar. Suluboyalar tablet şeklinde veya tüp içinde satılır. Ekolin ise hazır sıvı olarak kullanılabilen suluboyadır ve genelde cam şişelerde satılır. Suluboya kontrol etmesi kuru boyalara göre daha zor ve çok aşamalıdır. Çizilecek resim önceden planlanmalıdır çünkü bu sanat aracının yarı saydamlığı hataları örtmeyi zorlaştırır. Boyamaya açık tonlarla başlanıp katman katman kullanılarak istenen bölgeler koyulaştırılır (Becer, 2013, s. 216). Çoğu suluboya sanatçısı, çizim sürecine başlamadan önce kompozisyonlarının eskizini yapmak için yumuşak bir grafit kalem kullanır. Su boyları için pigment seçerken, pigmentin ışığa dayanıklılığının optimum olması önemlidir, böylece renk ışığın etkisi altında solmaz.

Mürekkep

Mürekkep tarama ucu aracılığıyla çizim ve çinileme amaçlı kullanılabileceği gibi fırça ile lekesele dokular oluşturmak ve lavi tekniği için de kullanılabilir. Mürekkepler genellikle üç ana kategoriye ayrılır: geleneksel, modern ve karbon mürekkepler. Çizimlerde başarılı sonuçlar elde etmenin temel unsurları, mürekkep seçimi ve seyreltme kontrolüdür.

Guaj, Akrilik ve Yağlı Boya

Guaj su ile eritilerek inceltir ve kuruduktan sonra tekrar su ile eritilebilir. Opak olmasına rağmen içerdiği su miktarı arttıkça suluboya gibi şeffaflaşır. Bileşiminde suluboyaya göre daha fazla zıncık bulunan guaj ve tempera, kâğıt, karton, cam, kumaş ya da plastik gibi yüzeylere fırça, sünger, palet bıçağı ya da airbrush ile uygulanabilir. Akrilik boya su bazlıdır ve çabuk kurur. Kuruduktan sonra sudan etkilenmez. Suluboya gibi şeffaf, guaj boya gibi opak veya yağlı boya gibi kalın katmanlar halinde kullanılabilir (Becer, 2013, s. 217-218). Yağlı boya kullanım açısından akrilik boyaya benzer bir yoğunluğa sahiptir ancak akrilik boya kadar hızlı kurumaz. Yağlı boya, kuruyan bir yağ içinde süspansiyon edilmiş pigmentlerden oluşan ve yavaş kuruyan bir boya türüdür. Bu yavaş kuruma özelliği, sanatçının resmi kademeli olarak geliştirmesine olanak tanır ve renk kaymasının olmamasına yardımcı olur.

Marker ve Akrilik Kalemler

Markerlar kullanım açısından keçeli kalemlere benzemekle birlikte, uygun kâğıt üzerinde iz bırakmadan homojen bir sonuç elde edilmesini sağlarlar. Çoğu marker, geniş ve eğimli bir uca ek olarak ince detaylar için bir diğer uca sahiptir. Ayrıca, küçük ve orta büyüklükteki alanları doldurmaya uygun, fırça benzeri yumuşak uçlara sahip marker çeşitleri de bulunmaktadır.

Marker kullanırken, özel marker kâğıdı kullanılması zorunludur. Standart kâğıtlar mürekkebi hızlıca emdiğinden istenmeyen izler bırakabilir. Renklendirme sırasında sanatçılar genellikle iki farklı yöntem izler: Bazıları arka plan rengiyle başlayıp üzerine gölgeler eklerken, bazıları gölgelerle başlayıp daha açık renklerle gölgelerin üzerine geçerek yumuşak geçişler elde etmeyi hedefler.

Pürüzsüz geçişler için blender kalemlerin kullanımı oldukça etkilidir. Tüm marker üreticileri tarafından sunulan bu renksiz kalemler, uygulanacak alanı nemli tutarak renklerin birbirine akıcı bir şekilde karışmasını sağlar ve görsel çalışmalarda estetik bir bütünlük yaratır (Mayer, 2006, s.11-12).

Markerlar katman katman üst üste kullanılabilir ve farklı dokular oluşturulabilir. Akrilik kalemlerde bu pek mümkün değildir. Akrilik boya kalemleri, plastik ve açık renkli yüzeylerde mükemmel çalışır, kapatıcı özelliği vardır, kurduktan sonra parlak bir yüzey oluşturur ve taş, ahşap, seramik, cam ve tişört boyama için idealdir.

3.4.2. Resimlemelerde Kullanılan Malzeme ve Teknikler

Resimlemelerde boya dışında farklı malzeme ve tekniklerden de yararlanılabilir. Bunlar: kil, oyun hamuru, plastin, kumaş, keçe, seramik, ahşap kullanımı, kâğıt katlama yöntemleri, kolaj tekniği ve baskı teknikleri olabilir. Dijital medya kullanılabileceği gibi teknikler karıştırılarak da kullanılabilir. Resimlemede kuruboya örneği Görsel 33'te görülmektedir.

Görsel 33: Resimlemede kuruboya kullanımı. Erişim tarihi: 05.07.2024. <https://i24.im/iXTgtKz>

Kil, oyun hamuru, plastin ve seramik ile oluşturulan üç boyutlu nesne, figür ve tasarımlar fotoğraflanarak kullanılabilir. Bu tür teknikler basit ve özgün bir anlatım dilinin oluşturulmasını sağlayabilir. Resimlemede oyun hamuru/ plastin kullanımı örneği Görsel 34'te görülmektedir.

Görsel 34: Resimlemede oyun hamuru/ plastin kullanımı. Erişim tarihi: 05.07.2024.
<https://i24.im/SeP8m>

Kumaş ve keçe kullanılarak çeşitli figür, nesne ve mekânlar oluşturulabilir. Bunlar sayfaya aktarılabilceği gibi fotoğraflanarak da düzenlenebilir. Kumaşın kullanımına

bağlı olarak çeşitli dokular elde edilebilir. Bu malzemeler dikiş ile veya yapıştırılarak da kullanılabilir. Ahşap kullanımı ile de tasarıma çeşitli özgün form ve dokular kazandırılabilir.

Kâğıt katlama yöntemleri arasında; origami, kirigami ve quilling teknikleri sayılabilir. Origami tekniğinde tek bir kâğıt başka herhangi bir işlem kullanmaksızın sadece katlanarak üç boyutlu bir form haline getirilir. Çok basit şekiller elde edilebileceği gibi ileri seviye daha hacimli ve zorlayıcı formlar ve figürler de elde edilebilir. Origami için özel üretilen kâğıtlar şekil ve desen açısından son derece zengindir. Washi ve Chiyogami gibi özel üretilen kâğıtlar ile yapılabilir. Kirigami tekniğinde kâğıt katlamaya ek olarak kesme işlemi de uygulanır ve kâğıt katlanmışken belirli kesikler oluşturulup yeni şekiller elde edilir. Renkli kâğıt kıvrıma sanatı olarak tanımlanabilecek bir başka teknik ise quilling tekniğidir. Bu teknikte renkli kâğıtlar ince şeritler halinde kesilip istenen formlar bir yüzey üzerinde kâğıtların kıvrılması ile elde edilir.

Baskı yapımı, kâğıt üzerinde fiziksel ve mecaz anlamda iz bırakma sürecini ifade eder. Başarılı ahşap sanatçıları, çizim, oyma ve baskı tekniklerini kullanarak kalıcı izler bırakan görseller üretmişlerdir. Yüksek baskı, ağaç, linol, plastik levhalar ve kontrplak gibi materyaller üzerinde çeşitli oyma araçlarıyla şekillendirilen, oyulmamış yüzeylere ise merdane ile boya uygulanan bir tekniktir. Bu yöntem, en eski baskı tekniklerinden biri olup, aynı zamanda rölyef baskı olarak da bilinir. (Bahar, 2019, s.3). Baskı teknikleri genel olarak dört ana kategoriden oluşur: serigrafî (ipek baskı), litografî (taş baskı) linolyum baskı ve ağaç baskı. Resimlemede baskı teknikleri örneği Görsel 35'te görülmektedir.

Görsel 35: Resimlemede baskı teknikleri kullanımı. Erişim tarihi: 07.07.2024. <https://i24.im/eTDN>

Kolaj gazete, fotoğraf, kumaş, renkli ve dokulu kâğıt ve başka malzemeleri üst üste bindirilerek bir zemine yapıştırılarak uygulandığı sanat tekniğidir. Tipografi ve dokulu malzemelerin kullanımı tasarıma katkı sağlar. Kullanılan malzeme ve uygulanma şekline göre tasarımda derin ve etkili kompozisyonların oluşmasına katkıda bulunan bir tekniktir. Resimlemede kağıt/ kolaj kullanımı örneği Görsel 36'te görülmektedir.

Görsel 36: Resimlemede kâğıt/ kolaj kullanımı. Erişim tarihi: 07.07.2024. <https://i24.im/UXYdLx>

Boya malzemeleri ve geleneksel teknikler dışında çocuk kitapları resimlendirirken kullanılacak bir diğer yöntem dijital resimleme yöntemleridir. Dijital resimleme için pek çok program bulunmaktadır. Adobe photoshop, Illustrator, Clip studio paint pro, Procreate, Krita, Rebelle 7 vb. programlar bu amaçla kullanılmaktadır. Programlar bünyelerinde barındırdıkları şablon, doku ve fırçalar ile neredeyse sonsuz denebilecek olanaklar sunmaktadırlar. Var olan teknik ve dokuların

yansıması denebilecek suluboya, yağlı boya, pastel boya vb. fırçaları ile elde edilen dokular tasarımları zenginleştirebilir. En büyük avantajlarından biri hız kazandırması ve hata veya kararsızlık anında geri dönülebilmesidir. Bu olanakları etkili ve iyi bir şekilde kullanmak tasarımcının bilgi ve becerisine de bağlıdır.

Tüm bu teknik ve yöntemler kullanılabilceği gibi resimlemelerde karışık teknik de kullanılabilir. Kâğıt üzerine yapılan bir resimde farklı teknikler bir arada kullanılabilir. Mesela suluboya kurduktan sonra üzerine pastel boya uygulanabilir. Elde yapılan bir çizim taratılıp dijital resimleme programlarında üzerine eklemeler veya çıkarmalar yapılabilir. Karışık teknik kullanımı Görsel 37’de görülmektedir.

Görsel 37: Resimlemede karışık teknik kullanımı. Erişim tarihi: 08.07.2024. <https://124.im/VQfY>

Baskısı alınan dijital bir çalışmaya karton, keçe vb. malzemelerden gerçek dokular yapıştırılabilir. Dijital çizim üzerine kolaj yapılabilir. Karışık teknik sonsuz seçenek barındırır. Karışık medya kullanmak, hayali bir etkiyi gerçekleştirmeye çalışırken tüm kuralları ve kabul edilen uygulamaları çiğneyerek heyecan verici ve canlı bir örnekleme sağlayabilir. Karma ortam kullanarak bir illüstrasyon yapmak ve sonra belki daha da geliştirmek için görüntüyü bilgisayarda taramak, ödüllendirici ve ferahlatıcı bir çalışma yolu olabilir (Ursell, 2019, s. 82). Her bir malzeme seçimi resimlemelere farklı dokular, anlatım dili ve zenginlik katar.

3.4.3. Tasarım Öge ve İlkeleri

Tasarımın öğeleri ve ilkeleri görsel kompozisyonun temel yapı taşlarıdır. Görsel bilginin organizasyonu tasarım ilkeleri aracılığıyla elde edilir. Bir eserin bütünlüğünü

veya birliğini sağlamak için, eserin her öğesinin birbirleriyle etkileşime girdiğini bilmek gerekir (Öztuna, 2007, s. 17).

Tasarım ögeleri şu şekilde sıralanabilir; Nokta, Çizgi, Renk, Doku, Strüktür, Biçim, Leke, Açık-Koyu, Işık-Gölge, Form, Hacim, Tipografi. Tasarım ilkeleri ise şunlardır; Ritim, Denge, Oran, Hareket, Hiyerarşı, Zıtlık, Uygunluk, Egemenlik (Pektaş, 2022).

Tasarım sürecinde, hedef kitle üzerinde istenilen etkiyi oluşturmak amacıyla, belirli göstergeler diğerlerinden ayrıştırılarak özel biçimde tasarlanır; bu göstergeler, biçim, renk, doku ve görüntü gibi tasarım öğelerine uygulanan çeşitli görsel etkiler aracılığıyla dikkat çekici hale getirilir (Sayın, 2019, s.30). Grafik tasarımcı, tasarım unsurlarını kullanma konusunda bağımsız olmalıdır; bu, yaratıcı özgürlüğün temelidir. Tasarım elemanlarının getirdiği koşullar, çocuk oyununun kuralları gibi, yaratıcılığı sanatın dışına çıkarmaz. Tasarımcı, ifade netliğini ve anlaşılabilirliğini bozmamak kaydıyla, kitap boyutu, resim ve yazı düzeni, şekil ve renklerin kullanımı gibi konularda özgürdür. Bu nedenle, çocuk kitaplarında çoğaltma tekniklerinin sınırları zorlanabilir ve gerektiğinde kâğıt ölçülerinin dışına çıkılabilir.

Tasarımcının daha kişisel bir yaklaşım sergileyebilmesi, daha estetik ve özgün kitaplar yaratabilmesi için teknik olanakların zorlanması gereklidir (Oğuzkan, 2022, s. 387). Örnek kitapların resimlemeleri incelenirken tasarım öge ve ilkeleri de göz önünde bulundurulmuştur.

3.5. Resimli Okul Öncesi Çocuk Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Ele Alınışı

Çocukların düşünme biçimleri yetişkinlerden farklıdır ve bu nedenle gerçeklik kavramlarına yetişkinler gibi katı yargılarla yaklaşmak uygun değildir. Bu bağlamda, resimli çocuk kitapları çocukların bağımsız düşüncelerine göre şekillendirilmelidir. Sosyal çeşitlilik, cinsiyet farkındalığı, farklı aile ve yaşam şekilleri, fiziksel / duygusal ve zihinsel farklılıklar, ölüm ve yaşlılık gibi konular hassasiyetle ele alınmalıdır. Sosyal çeşitlilik, kültürel sınırları ortadan kaldırarak cinsiyet, cinsel tercih, fiziksel, ruhsal, duygusal ve zihinsel farklılıkları içerir. Kitaplar, önyargıları aşarak bu çeşitliliği yansıtabilir.

Çocuk kitaplarında bu tür hassas konular işlenirken dikkat edilmesi gereken bazı prensipler şunlardır:

- Stereotipik tanımlamalardan kaçınılmalıdır.
- Yazar önyargısız bir yaklaşım benimsemeli ve okuyucunun keşfetmesine izin vermelidir.
- Karakterlerin duyguları şefkatle ele alınmalıdır.
- Gerçek bilgiler sunulmalıdır.
- Konular abartısız ve duygu sömürsü yapılmadan anlatılmalıdır (Kaymaz, 2017, s. 23-26).

Kadın ve erkeğe atfedilen değerler ve sorumluluklar, çocukların cinsiyet rolleri konusunda yanlış tutumlar geliştirmesine neden olabilir. Bu nedenle, çocuklara okunacak kitapların kadın ve erkeğe eşit roller yüklemesi büyük önem taşımaktadır (Ceylan ve Yalman, 2024, s. 362). Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yer almadığı kitapların sayısı artmaktadır. Ancak, çocuk kitaplarında oyun ve oyuncak gibi konularda bu tür olumsuz kavramların tamamen ortadan kaldırılması hedeflenmelidir. Metin ve görsellerde, oyun ve oyuncakların türü, karakterler, cinsiyet ve renk kombinasyonlarında bu kalıp yargılara yer vermemek için daha bilinçli ve özenli bir yaklaşım benimsenmelidir (Kırman, 2019, s. 163).

3.5.1. Okul Öncesi Resimli Örnek Kitapların İncelenmesi

Örnek kitapların iç yapı ve dış yapı özellikleri incelenmiş; görsel ve metinlerin kullanımı tasarım ilkeleri kapsamında incelenerek bu özelliklerin okul öncesi resimli hikâye kitaplarına uygunlukları incelenmiştir. Bu özelliklerin yanı sıra tasarım ilkeleri kapsamında yazı ile resim ilişkisi göz önünde bulundurularak bu özelliklerin okul öncesi çocuk kitaplarında bulunması önerilen kriterlere uygunlukları incelenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenmiş olan çocuk kitapları alfabetik olarak şöyle sıralanabilir:

A Boy Like You – Frank Murphy, Kayla Harren, 2019

Belki – Kobe Yamada, Gabriella Barouch, 2021

Büyük El Kako-chan – Kazumi Shiraishi, Chika Taniyama, 2021

Ben Bir Dansçıyım – Masashi Ishizu, 2023

Büyüyünce – Patrick George, 2016

Cesur Şövalye Sör Yeşil Benek - Anna Kemp, Sara Ogilvie, 2020 (3.b)

Dolu Botlar Bir Cesaret ve Kendi Olabilme Hikâyesi – Leila Brient, 2021

Ejderha ve Leziz Şövalye – Elli Woollard, Benji Davies, 2016

Farklı ama Aynı - Feridun Oral, 2022

Farklılık Gerçek Güzellik! – Heather Avis, Sarah Mensinga, 2022

Frockodile – Jeanne Willis, Stephanie Laberis, 2018

Gergedanlar Krep Yemez - Anna Kemp, Sara Ogilvie, 2021 (9.b)

Hiç Normal Değil! - Mar Pavon, Laure du Fay, 2015

I Love You Just The Way You Are – Tammi Salzano, Ada Grey, 2014

Introducing Teddy – Jessica Walton, Dougal MacPherson, 2016

It Feels Good to be Yourself – Theresa Thohorn, Noah Grigni, 2019

İşte Benim Annem – Ezgi Berk, İpek Konak, 2018

İşte Benim Babam – Ezgi Berk, İpek Konak, 2020

İşte Benim Bir Günüm – Matt Lamothe, 2020

Jamie is Jamie: A Book About Being Yourself and Playing Your Way – Afaneh Moradian, Maria Bogade, 2018

Julian is a Mermaid – Jessica Love, 2018

Kaşal - Kyo Maclear, Isabelle Arsenault, 2022 (7.b)

Kendi Gibi Olmayı Öğrenen Noona ve Sihirli Silgi – Orit Gidali, Aya Gordon-Noy, 2021

Kendin Gibi - Gökçe İrten, 2023

Kızlar da Yapar/ Erkekler de Yapar - Sophie Gourion, Isabelle Maroger, 2019

Köpekler Bale Yapmaz - Anna Kemp, Sara Ogilvie, 2022

Lol-a Levine is not Mean! – Monica Brown, Angela Dominguez, 2016

Made by Raffi – Craig Pomranz, Margaret Chamberlain, 2014

Marisol Mcdonald Doesn't Match – Monica Brown, Sara Palacios, 2011

Marry Wears What She Wants – Keith Negley, 2019

Mavi Kurtlar Kenti – Marco Viale, 2017

Mavi Tilki - Karolina Benz, 2023 (4.b.)

Morris Micklewhite ve Turuncu Elbise – Christine Baldacchino, Isabelle Malenfant, 2018

Muhteşem Prensesler: "İstemiyorum" diyen Prenses – Silvia Roncaglia, Elena Jemporin, 2021

Muhteşem Prensesler: Atletik Prenses – Silvia Roncaglia, Sara Not, 2021

Neither – Airlie Anderson, 2018

Not All Princesses Dress in Pink – Jane Yolen, Heidi E.Y.Stemple, 'Anne-Sophie Lanquetin, 2010

Pink is For Boys – Robb Pearlman, Eda Kaban, 2018

Prenses ve Ayakkabı - Caryl Hart, Sarah Warburton, 2019

Prensesler Uslu Durmaz - Anna Kemp, Sara Ogilvie, 2017

Red (A Crayon's Story) – Michael Hall, 2015

Regenbogenfisch, Komm Hilf! – Marcus Pfister, 2001

Sara'ya Fındık Yok – Sylvie Louis, 2016

Sesame Street We're Different We're the Same – Bobbi Kates, Joe Mathieu, 1992

Seslerin Perisi Işık – Yota K. Alexandrou, Effie Lada, 2020

Shigeru'nun Havalı Annesi – Matsuko Jyonouchi, Iku Ohata, 2012

Siz Hiç Bir Kitaba Sarıldınız Mı? - Gökçe İrten, 2020

The Boy Who Grew Flowers – Jen Wojtowicz, Steve Adams, 2012

The Boys – Lauren Ace, Jenny Lovlie, 2019

The Girls – Lauren Ace, Jenny Lovlie, 2019

The Pirate Mums – Jodie Lancet-Grant, Lydia Corry, 2021

Vanessa'nın Yanındayım – Kerascoet, 2021

Ben, Kırmızı Kedi – Satoshi, Nishimura Toshio, 2011

Who's Afraid Of The Quite Nice Wolf – Kitty Black, Laura Wood, 2019

Yamata-kun konuşmuyor – Kenji Yamashita, Ikumi Nakata, 2018

Liste içerisindeki kitaplar, konu ve içerik bakımından değerlendirildikten sonra toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsiyet rolleri ve farklı olmanın olumsuz bir durum olmadığına dair en etkili mesajları veren 15 kitap belirlenmiştir. Seçilen örnek kitaplar iç ve dış yapı özellikleri incelenmiş; görsel ve metin kullanımı tasarım ilkeleri çerçevesinde değerlendirilerek bu özelliklerin okul öncesi resimli hikâye kitaplarına uygunlukları araştırılmıştır.

Kızlar da Yapar! Erkekler de Yapar!

Çift kapaklı kitap Sophie Gourion tarafından yazılmış, Isabelle Maroger tarafından resimlendirilmiştir. Ülkemizde çevirisi Hazel Bilgen tarafından yapılan kitap 2020 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmıştır. Kitap, kalın sert karton bir kapak,

sayfaları kuşe kâğıda sahip, 22,5x27 cm boyutlarında, 56 sayfalık bir kitaptır. Kitabın resimlemeleri özgün, hareketli ve canlıdır. Resimlemelerde hafif bir suluboya etkisi olsa da çok fazla ışık ve gölge kullanımına rastlanmamaktadır. Çizgiler rahat ve hareketlidir. Kullanılan yazı karakteri serifsiz ve harfleri farklı ağırlıkta olan bir fonttur. Bu sayede hem okunaklı hem de hareketlidir. Metinler yeterli büyüklükte ve okunaklıdır. Vurgulamak istenen bazı kelimeler majiskül ve kalın harflerle yazılmış, puntoları da daha büyük kullanılmıştır. Bu zıtlıklar metnin ilgi çekici hale gelmesini sağlamıştır. Kitap bir hikâye barındırmadığından karşılıklı sayfalarda devamlılık içeren çok sayfa yoktur. Genelde karşılıklı sayfalarda kıyaslamalara yer verilmiştir. Sayfaların boşluk ve doluluk oranları orantılıdır. Metin ve görseller uyum içinde olup sayfa bütünlüğü sağlanmıştır. Kitapta gerçek anlamda bir hikâye yer almamaktadır. Kız ve erkek çocukların gündelik hayatta, evde, okuldaki durumları karşılaştırılmıştır. Görsel 38’de kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

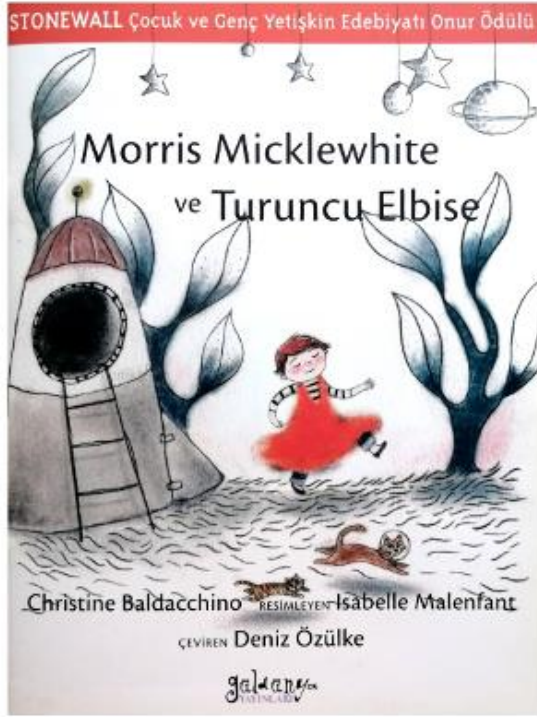
Görsel 38: Sophie Gourion ve Isabelle Maroger, Kızlar da Yapar! Erkekler de Yapar!, 2020, Resimli Hikâye Kitabı, 22.5x27 cm, kişisel koleksiyon.

Kızlar isterse bale yapar isterse futbol oynar, karar onlara aittir. Erkekler ister trenlerle isterse bebeklerle oynayabilir, karar onlara aittir. Bu kitap kız ve erkeklere gündelik hayatta yapmak istediklerini yapabilmeleri için cesareti vermektedir. Okulda oynadıkları oyunlardan, giydikleri kıyafetlere, giyecekleri kostümlerden seçmek istedikleri mesleğe, hepsi onların kararına bağlıdır. Kızlar da erkekler de toplumun söylem ve dayatmalarına karşın ne yapmak isterlerse yapabilirler. Kız ve erkek çocuklarını okulda, evde, meslek seçiminde, giyimde, saçta, arkadaşlarda, duygularını göstermede oldukları gibi olmaları için cesaretlendiren bir kitaptır. Bu kitap, ne yaparsanız yapın ve nasıl olursanız olun önemli olanın mutlu olmak olduğu mesajını vermektedir.

Morris Micklewhite ve Turuncu Elbise

Kitap Christine Baldacchino tarafından yazılmış, Isabelle Malenfant tarafından resimlendirilmiştir. Ülkemizde çevirisi Deniz Özülke tarafından yapılan kitap 2018 yılında Güldünya Yayınları tarafından basılmıştır. Karton kapak ve kuşe kâğıda sahip olan kitap, 20 x 26,5 cm boyutlarında, 32 sayfalıktır. Kâğıdın özelliğine bağlı olarak pastel özelliği daha çok ön plana çıkan resimlemeler özgün bir tasarım stiline sahiptir. Renk kullanımı uyumludur. Bazı sayfalarda elbise dışındaki nesne karakterlerde daha sade renkler kullanılıp bu zıtlık ile elbise vurgulanmıştır. Boyama tarzı dokulu bir yapıya sahiptir. Işık ve gölgeye çok yer verilmediğinden fazla derinlik sağlanmamaktadır. Karakterlerin ifadeleri basit tasarımlarına rağmen etkilidir. Metinler bazı sayfalarda fazladır. Kullanılan yazı karakteri serifli ve okunaklıdır ancak boyut olarak genel olarak belirlenen puntoya göre biraz küçük kalmaktadır. Sayfa tasarımlarında sayfalar arası geçişlere yer verilmiş, devamlılık sağlanmıştır. Bazı sayfalarda doluluk oranı az iken bazı sayfalarda doluluk ve boşluk oranları orantılıdır. Metin ve görseller uyum içindedir ve sayfa tasarımlarında genel olarak bütünlük sağlanmıştır.

Kitap Amerikan Kütüphaneler Birliği'nin Gökkuşluğu Listesi'nde yer almaktadır. Stonewall Çocuk ve Genç Yetişkin Edebiyatı Onur Ödülü'ne sahip olan kitap aynı zamanda Kirkus tarafından basıldığı yılda yılın en iyi kitapları arasında gösterilmiştir. Görsel 39'da kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 39: Christine Baldacchino ve Isabelle Malenfant, Morris Micklewhite ve Turuncu Elbise, 2018, Resimli Hikâye Kitabı, 20x26,5 cm, kişisel koleksiyon.

Bu kitabın konusu; farklı olduğu için arkadaşları tarafından alay edilen bir çocuğun yaratıcılığı ve farklı olma cesareti hakkındadır. Erkekler ve kızlar elbise giyip oje sürdüğü için ona kötü davranmakta ve onu dışlayarak bir kalıba sığdırmaya çalışmaktadırlar. Morris yaratıcı olarak ve diğerlerini kendi oyununa dâhil ederek, ne giydiğinin önemli olmadığını, önemli olanın kendine güven olduğunu fark etmelerini sağlar.

Prensesler Uslu Durmaz

Başka bir örnek kitap; Anna Kemp tarafından yazılıp Sara Ogilvie tarafından resimlendirilen “Prensesler Uslu Durmaz” kitabıdır. Çevirisi Sima Özkan tarafından yapılan kitap 2017 yılında Beta Kids tarafından basılmıştır. Karton kapak ve sayfaları kuşe kâğıda basılan kitap, 26x26 cm boyutlarına sahip olup 32 sayfadan oluşmaktadır. Eğlenceli olduğu kadar düşündürücü olup, klişeleri yıkan kitabın resimlemeleri hareketli, canlı ve özgündür. Doku kullanılarak tasarımlar derinleşmiş ve zenginleştirilmiştir. Karakterler ve nesnelere hızlı bir şekilde çizilmiş gibi hareketli ve rahat çizgilerden oluşmaktadır. Bu da kitabın görsel anlatımına dinamizm

katmaktadır. Renklendirmede canlı ve uyumlu bir palet tercih edilmiştir. Kullanılan yazı karakteri serifli (tırnaklı) ve okunaklıdır. Metinlerin puntoları yeterli büyüklüktedir. Birkaç sayfa dışında sayfalardaki metinler kısadır.

Sayfalarda yazı ile resimlemeler birlikte düşünülmüş ve dengeli bir şekilde tasarlanmıştır. Sayfa kullanımına bakıldığında doluluk ve boşluk oranları sayfaların çoğu arasında geçiş sağlanmıştır ve tasarım devam ettirilmiştir. Bu sayede sayfada bütünlük de sağlanmıştır. Karakterlere vurgu yapılmak istendiğinde arka plan boş bırakılmış veya renklendirme ile zıtlık sağlanarak karakter ön plana çıkarılmıştır. Görsel 40'ta kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 40: Anna Kemp ve Sara Ogilvie, Prensesler Uslu Durmaz, 2017, Resimli Hikâye Kitabı, 26x26 cm, kişisel koleksiyon.

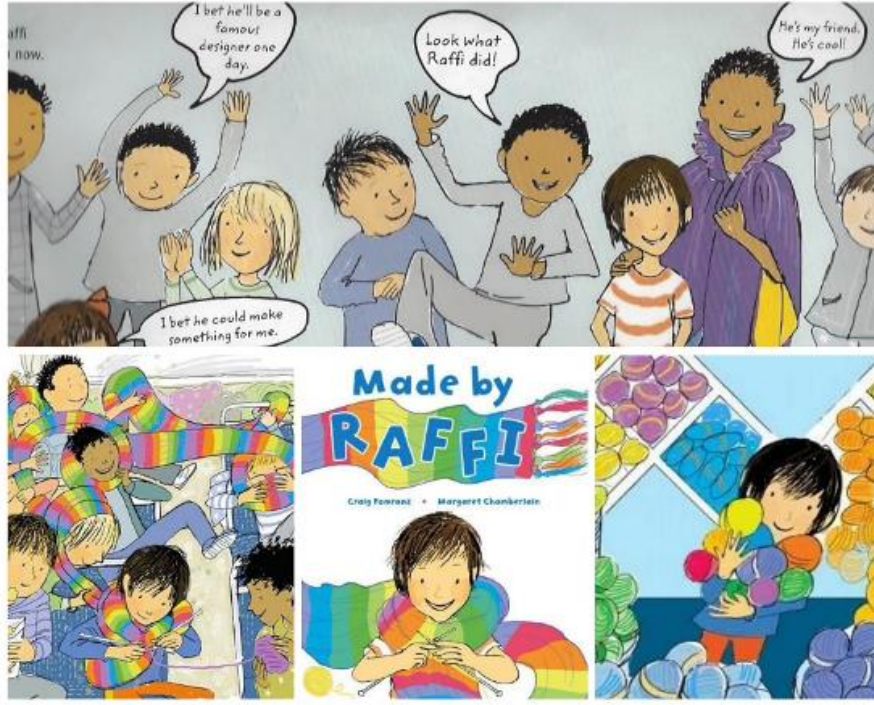
Prenses, klişelerle dolu masallara inanarak büyür ve prensin gelip onu yanına almasını bekler, ancak başka bir şatoda hapsedileceğini öğrenir. Oysa o seyahat etmek ve macera yaşamak istemektedir. Prens bile ona prenses okulunun öğretilerine göre hareket etmesi gerektiğini ve savaşmanın prensler için olduğunu

söyler. Bunun üzerine prenses harekete geçmeye karar verir ve ejderha ile arkadaş olur. İki arkadaş birlikte maceradan maceraya koşarlar.

Kitap; bağımsızlık, kendi hayatınızın sorumluluğunu almak ve kimsenin, özellikle de sizi sevdiğini ve sizin için en iyisini bildiğini iddia edenlerin, cinsiyetiniz nedeniyle sizi bir kutuya koymasına izin vermemekle ilgili bir hikâye anlatmaktadır. Kendi kimliğini oluşturmak ve geleneksel rollere direnmek gerektiğini vurgulamaktadır. Hem prensesler ve prensler hem de Ejderhalar hakkındaki klişeleri yıkmaktadır.

Made by Raffi

Ülkemizde çevirisi bulunmayan bu kitap Craig Pomranz tarafından yazılıp Margaret Chamberlain tarafından resimlendirilmiştir. Kitap 2014 yılında Frances Lincoln Press tarafından basılmıştır. Boyutları 24x27 cm'dir ve 40 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın resimlemeleri basit ve kendine has bir üsluba sahiptir. Renk paleti genel olarak uyumlu renklerden oluşsa da bazı sayfalar çok canlı renklerle tasarlanmışken, bazıları ağırlıklı olarak grinin tonlarındadır. Raffi dışındaki karakterlerin kıyafetleri kitabın neredeyse tamamında sadece gri ve mavi tonlarındadır. Bu zıtlık sayesinde Raffi karakteri ön plana çıksa da bir çocuk kitabı için renklendirmeler soluk kalmakta ve ilgi çekici olmaktan uzaklaşabilmektedir. Karakter ve nesne çizim ve detayları sadedir. Dokulu bir resimleme tekniği kullanılsa da nesnelere ayırt edici dokulara rastlanmamaktadır. Işık ve gölge kullanımına yer verilmemiş bu yüzden karakter ve nesnelere çok boyutlu algılanmamaktadır. Bazı sayfalarda karakterlerin vücutlarında orantısızlıklar görülmektedir. Metinler okunaklı ancak uzundur. Konuşma baloncuklarının bulunduğu sayfalarda baloncuk içindeki yazıların farklı bir fontta yazılmış olması tasarımı özgünleştirmiştir. Sayfa tasarımlarında metin ve resimlemeler uyum içindedir. Sayfalar arasında geçişler yapılmış ve bütünlük sağlanmıştır. Görsel 41'de kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 41: Craig Pomranz ve Margaret Chamberlain, Made by Raffi, 2014, Resimli Hikâye Kitabı, 24x27 cm, Amazon.

Raffi, diğer çocukların oynadığı gürültülü oyunlar yerine örgü örmeyi ve dikiş dikmeyi tercih eden bir çocuktur. Farklı bir şeyler yapmaktan hoşlanmaktadır ve okulda kendini diğerlerinden farklı hissetmektedir. Raffi parlak renkleri sevmektedir. Babasının doğum günü için bulabildiği tüm renklerle bir atkı örmektedir ve onunla dalga geçtikleri okul otobüsünde bile örmeye devam etmektedir. Annesine şarkı söylemeyi, resim yapmayı ve örgü örmeyi sevdiği için tuhaf olup olmadığını sorar ve ona "kız gibi" olup olmadığını sorar. Annesinin cevabı şöyle olur: Hayır Raffi, bence sen çok Raffi'sin. Raffi okuldaki bir oyundaki arkadaşının rolü için pelerin diker. Annesinden yardım ister ve kendi başına diker. Öğretmeni onu bu konuda över ve artık kimse onunla dalga geçmez. Arkadaşları Raffi'yi artık havalı bulurlar. Bu kitap, farklı ilgi alanlarına sahip olmakla ve bunun normal olduğuyla ilgilidir.

Pink Is For Boys

Bu kitabın da Türkçe çevirisi henüz bulunmamaktadır. Robb Pearlman tarafından yazılıp Eda Kaban tarafından resimlendirilen kitap 2018 yılında Running Press Kids tarafından basılmıştır. 40 sayfadan oluşan kitap karton kapaklı ve 23,5x24,5 cm ölçülerindedir. Tasarım açısından bakıldığında resimlemeleri özgün ve dikkat

çekicidir. Renk paleti pastel renklere oluşmakta ve uyumludur. Resimlemelerde nesnelere uygun doku kullanımı görselleri zenginleştirmiş ve derinleştirmiştir. Metinler kısa ve yazı boyutu büyüktür. Vurgu yapılmak istenen kelimenin kalın (bold) ve bahsi geçen renkte yazılması okunurluğu kolaylaştırmakta ve tasarıma hareket katmaktadır. Kullanılan bu zıtlık ile renklere vurgu yapılmıştır. Sayfalarda dengeli tasarım ve boşluk kullanımına rastlanmaktadır. Figür ve nesnelere zemin ile ilişkisi ayırt edicidir. Sayfa tasarımlarında bütünlük sağlanmıştır, metin ve görseller dengeli yerleştirilmiştir. Görsel 42'de kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 42: Robb Pearlman ve Eda Kaban, Pink is for Boys, 2018, Resimli Hikâye Kitabı, 23,5x24,5 cm, Amazon.

Pembe, erkekler ve kızlar içindir. Mavi, kızlar ve erkekler içindir. Sayfa sayfa tüm renkleri nesnelere özdeşleştirerek hepsinin hem kızlar hem de erkekler için uygun olduğunu vurgulayan kitabın bir hikâyesi bulunmamaktadır. Kavramlar ve

resimlemeler üzerinden yol almakta ve son sayfada tüm renklerin herkes için olduğu vurgulanmaktadır.

Frockodile

Bir diğer örnek kitap Jeanne Willis tarafından yazılıp Stephanie Laberis tarafından resimlendirilen “Frockodile” kitabıdır. Ülkemizde çevirisi bulunmayan kitap 2019 yılında Hachette Children's yayınları tarafından basılmıştır. Karton kapak ve ince kapak seçenekleri olan kitabın sayfaları kuşe kâğıda basılmıştır. Kitap 28x27 cm boyutlarına sahip olup 32 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın özelliklerine tasarım ilkeleri açısından da bakılacak olursa, canlı renkler ve hareketli kompozisyonlardan oluşan sayfaları dikkat çekicidir. Özgün bir resimleme tarzına sahip kitapta doku kullanımı ve canlı renkler dikkat çekmektedir. Figürler ile zemin arasında oluşturulan zıtlık sayesinde derinlik algısı hissedilmektedir. Koyu zeminde açık tonlar, açık renkli zeminde ise genelde canlı renkler kullanılmıştır. Yazı ile resim ilişkisi dengelidir. Yazı boyutu büyük, tercih edilen yazı karakteri hareketlidir. Vurgulanmak istenen kelimeler majiskül harflerle yazılmış, bazı metinler resimleme ile uyumlu bir hareket içinde tasarlanmıştır. Genel olarak sayfalarda devamlılık ve bütünlük sağlanmıştır.

Çocuk bir timsah olan Cliff, bir gün ışıltılı bir elbise ve ince topuklu ayakkabılar bulur. Cliff bu kıyafetleri çok sevip onları giymek ister, ancak kıyafetleri giyerse çevresinden alabileceği tepkiler onu endişelendirir. Sert bir motorcu olarak tanınan babası ve arkadaşlarının tepkisinden korkan Cliff bir bahane bulmak zorunda hisseder. Görsel 43'te kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 43: Jeanne Willis ve Stephanie Laberis, Frockodile, 2019, Resimli Hikâye Kitabı, 28x27 cm, kişisel koleksiyon.

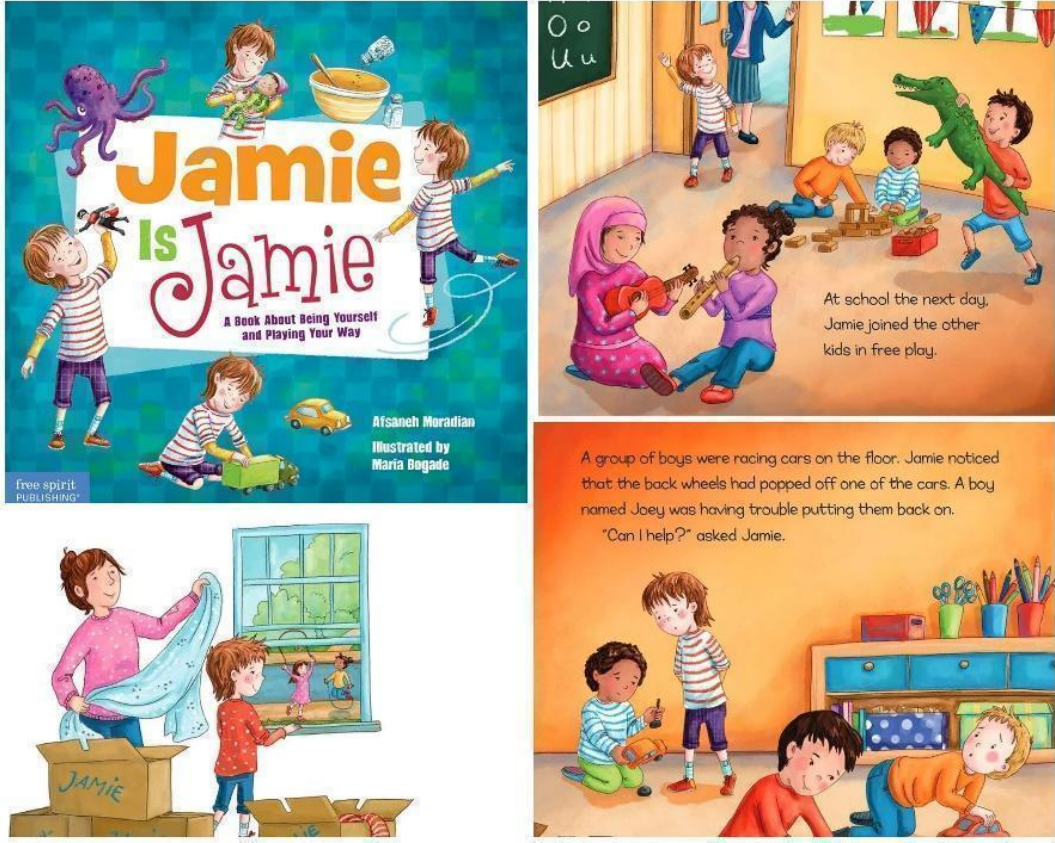
Onu kıyafetler içinde gören bir grup onunla gerçekten dalga geçer. Kıyafetleri giyebilmek için Cliff'in bulduğu bahane rol alacağı bir sahne oyununun olmasıdır. Tek bir sorun vardır, böyle bir sahne oyunu esasında yoktur. Arkadaşlarının yardımıyla gerçek bir sahne oyunu tasarlar ve hazırlıklara başlarlar. Tüm arkadaşları ile birlikte oyunu gerçekleştirir ve herkesi davet ederler. Cliff ile dalga geçenler ve babası da izleyenler arasındadır. İzleyiciler Cliff'in oyunculuğunu ve oyunu çok beğenirler. Oyun sona erdiğinde babası Cliff'in yanına gelip onu tebrik eder. Sonrasında sürpriz bir şekilde kucağına fısıldayıp boynundaki inci kolyeyi ona geri vermesini ister. Kıyafetler babasına aittir. Herkesin belalı motorcu olarak gördüğü babası topuklu ayakkabılar giymektedir.

Hikâye, farklılıkların kabulünü sağlamak için bu farklılıktan bir çocuğun anlayabileceği şekilde bahsetmektedir. Bunu yapmak için motorcu olanların sert ve katı bir kötü adam olarak tasvir edilmesi hikâyenin amacı ile çelişmektedir. Baba timsahın neden topuklu ayakkabı giydiği konusunda bir açıklama yer almamaktadır. Kitap genel anlamda amacını iyi bir şekilde yansıtırken akılda soru işaretleri bırakmaktadır.

Jamie is Jamie

Başka bir örnek kitap Afsaneh Moradian tarafından yazılıp Maria Bogade tarafından resimlendirilen “Jamie is Jamie” kitabıdır. Ülkemizde çevirisi bulunmamaktadır. Kitap 2018 yılında Free Spirit Publishing Incorporated tarafından basılmıştır. Karton kapak ve sayfaları kuşe kâğıda basılan kitap, 33x24 cm boyutlarına sahip olup 32 sayfadan oluşmaktadır. Tasarım ilkeleri açısından bakıldığında resimlemeleri hareketli, canlı ve özgündür. Resimlemelerde doku kullanılması tasarıma derinlik kazandırmıştır. Sayfalarda yer yer boşluğa da yer vererek alan iyi kullanılmıştır. Sınıf ortamındaki resimlemelerde yer ile duvar renklerinin birbirine fazla yakın olması zemin algısını zorlaştırmaktadır. Yakın tonlardan ziyade zıt renkler kullanılarak zemin algısı artırılabilir. Metinler genel olarak okunaklı ve uygun boyuttadır. Bazı sayfalarda metin ile zemin tonları birbirine yaklaştığından okunurluk zorlaşmaktadır. Genel olarak resimlemeler ile metinler dengeli bir şekilde tasarlanmıştır. Kalabalık figürlü çizimlerde ön arka ilişkisi ve perspektif kullanılmış, bu sayede alanda derinlik duygusu artırılmıştır. Sayfa tasarımlarında bütünlük hâkimdir.

Kendiniz olmak ve kendi yolunuzda oynamak hakkında bir kitaptır. Kitap cinsiyet kalıplarına meydan okumaktadır. Çocukların engelsiz oyun oynama özgürlüğüne ihtiyacı olduğu fikrini pekiştirme amacını taşır. Kasabanın yakınına taşınan ve toplumun cinsiyet rollerine ve normlarına bakılmaksızın cinsiyetli bir zamir kullanmayan Jamie hakkındadır. Jamie, cinsiyet rollerine bakmaksızın canı ne oynamak isterse onu oynamaktadır. Ona göre oyun ve oyuncakların cinsiyeti yoktur. Görsel 44’te kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 44: Afsaneh Moradian ve Maria Bogade, Jamie is Jamie, 2018, Resimli Hikâye Kitabı, 33x24 cm, Amazon.

Jamie'nin kız mı erkek mi olduğuna dair asla net bir cevap verilmez ve bunun bir önemi yoktur çünkü tüm çocuklar onunla birlikte oynamaktan mutludurlar. Jamie tüm erkeklerle ve tüm kızlarla her türlü farklı oyunu oynar. Jamie oyunlarda iyidir ve diğer çocuklar Jamie'nin seçimine ve oynadığı oyunlara göre Jamie'nin cinsiyetini tahmin etmeye çalışırlar. Tartışmanın sonunda çocuklardan biri Jamie'nin cinsiyetini umursamadığını söyler. O yalnızca bir sonraki günü Jamie ile oyun oynamak için iple çekmektedir. Bir sonraki gün tüm çocuklar ister kız oyuncağı ister erkek oyuncağı olsun istedikleri oyunları oynarlar.

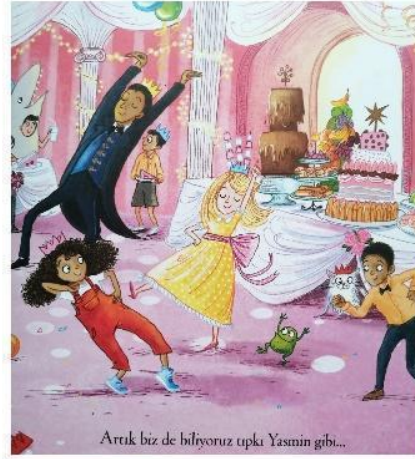
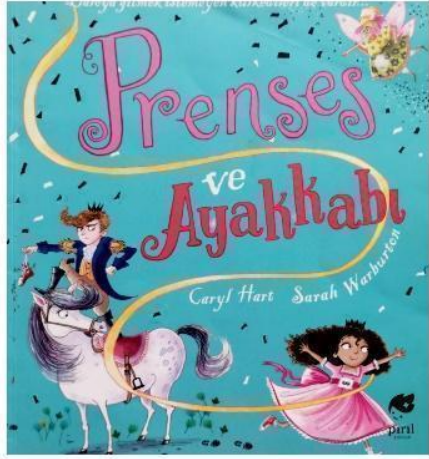
Prenses ve Ayakkabı

Caryl Hart tarafından yazılıp Sarah Warburton tarafından resimlendirilmiştir. Ülkemizde çevirisi Sima Özkan tarafından yapılan kitap 2021 yılında Boncuk Yayınları tarafından basılmıştır. Karton kapak ve sayfaları kuşe kâğıda basılan kitap, 25x29 cm boyutlarına sahip olup 32 sayfadan oluşmaktadır. Eğlenceli olduğu kadar düşündürücü bir hikâyeye sahiptir. Tasarım açısından bakıldığında klişeleri yıkan

kitabın resimlemeleri hareketli, canlı ve özgündür. Genel olarak uyumlu bir renk paleti kullanılmıştır bazı sayfalarda karakter ve nesnelere çok yoğun kullanılıp sayfa fazla dolu tasarlanmıştır. Başka sayfalar daha sade tasarım içeri sayfanın doluluk ve boşluk oranı daha orantılı ve uyumludur. Doku kullanılmış ve perspektif kullanımı ile tasarıma derinlik kazandırılmıştır. Karşılıklı bazı sayfalarda tasarım devam ettirilmiş ve sayfalar arasında bağlantı sağlanmıştır. Metinler genel olarak okunabilir sade zeminlerde yer almaktadır. Bazı sayfalarda metin uzun olup sayfada görsel kadar yer kaplamaktadır. Bu açıdan tasarım çok dengeli olmayıp alan sıkışık kullanılmıştır. Tırnaklı yazı karakteri kullanılmış olup yazı boyutu okul öncesi çocuk kitaplarında rastlanılan genel boyuttan biraz küçüktür. Vurgu yapılmak istenen cümleler gerekli noktalama işaretleri de kullanılarak majiskül harflerle yazılmıştır. Bu sayede kitap okunurken çeşitli vurgulamalarla metnin ilgi çekici hale gelmesi sağlanmaktadır. Bazı sayfalarda metinler biraz uzun olup görseller ile fazla yakın tasarlanmıştır.

Klişeleri yıkmakla ilgili ilginç bir kitap olsa da bir çocuk kitabı olarak “evlenme” konusunu işlemesi açısından uygunluğu tartışılabilir. Bir çeşit modern Külkedisi hikâyesi barındıran kitapta prensesin kötü üvey kız kardeşleri yerine onu desteklemeyen ve düzgün bir prenses olmaktan başka bir şey yapabileceğine inanmayan ebeveynleri vardır. Kız kardeşleri ve çoğu erkek olan diğer çocuklar ve hatta çocuk Prenses bile ona davranışlarının ve görünüşünün bir prenses için uygun olmadığını söylemektedir. Görsel 45’te kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 45: Caryl Hart ve Sarah Warburton, Prenses ve Ayakkabı, 2021, Resimli Hikâye Kitabı, 25x29 cm, kişisel koleksiyon.

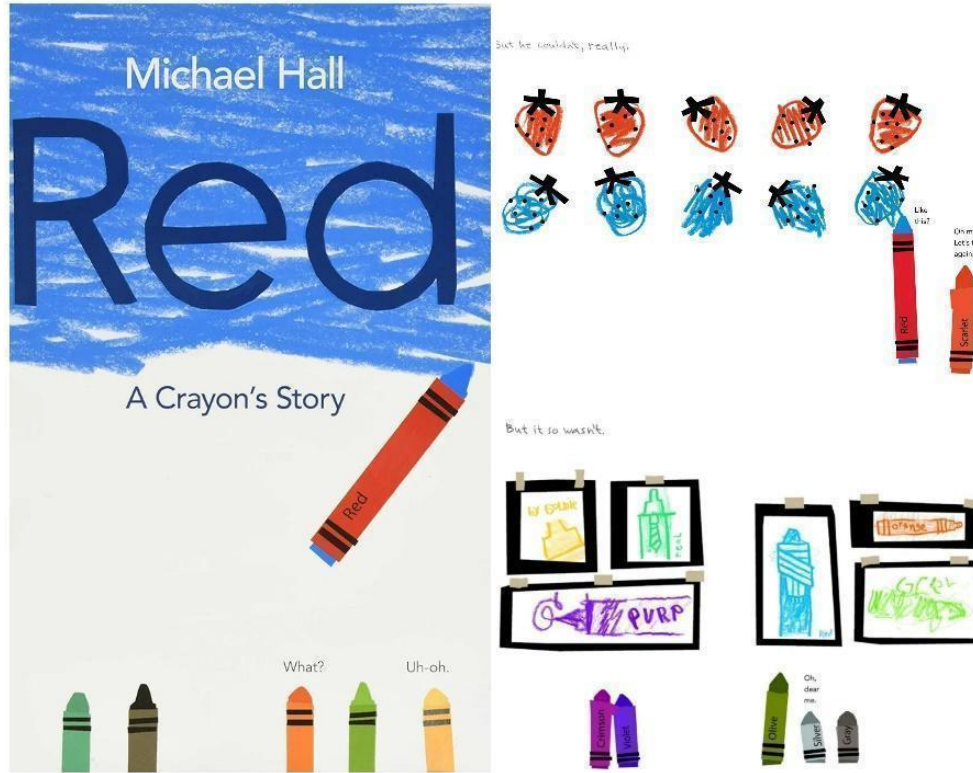
Yapılan bir koşuya prenses de katılmak ister üstelik spor ayakkabılar ile. Bu durum özellikle ailesi tarafından iyi karşılanmaz. Her engelle ve eleştiriye rağmen prenses, spor ayakkabılarıyla yarışmak isteyip yarışı kazandığında herkes tarafından kabul görür.

A Red Crayon's Story

Başka bir örnek kitap Michael Hall tarafından yazılıp resimlendirilen "A Red Crayon's Story" kitabıdır. Türkçe'ye henüz çevrilmemiş olan kitap 2015 yılında Green Willow Books tarafından basılmıştır. Karton kapak ve sayfaları kuşe kâğıda basılan kitap, 26x26 cm boyutlarına sahip olup 40 sayfadan oluşmaktadır. Tasarım ilkeleri açısından bakıldığında kitabın resimlemeleri özgündür. Pastel boya etkisi uyandıran resimlemelerin renk paleti canlı renklerden oluşmakta ve uyumludur. Metinler kısa, kullanılan yazı karakteri okunaklı ve hitap ettiği kitle için yeterli boyuttadır. Yazı karakteri seçimi resimleme tarzı ile uyumludur. Sayfa tasarımlarında kullanılan

boşluk ve doluluk oranları orantılıdır. Bu sayede hem resimlemeler hem de metinler rahatlıkla algılanmaktadır. Alan kullanımı dengelidir.

Düşündürücü ve eğlenceli olan kitap özgün bir dille kendin olmak ve dışarıdan gelen müdahaleleri anlatmaktadır. Yanlışlıkla kırmızı olarak etiketlenen mavi bir boya kalemi kimlik bunalımı yaşar. Bu kitap, kendi içinize karşı dürüst olma cesaretini bulmak ve yolunuza çıkabilecek engellere rağmen kendi yolunuzu takip etmekle ilgilidir. Herkes kaleme kırmızı olması konusunda yardımcı olmaya çalışır. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın kırmızı olamaz. Yeni bir arkadaş yepyeni bir bakış açısı sunduğunda kırmızı aslında mavi olduğunu keşfeder. Öğretmeni pratik yapması gerektiğini düşünür. Görsel 46'da kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 46: Michael Hall, Red - A Crayon's Story, 2015, Resimli Hikâye Kitabı, 26x26 cm, Amazon.

Annesi diğer renklerle karışması gerektiğini düşünür. Büyükannesi ve büyükbabası yeterince sıcak olmadığını düşünür. Kırmızı etiketine rağmen çizdiği her şeyin rengi mavidir. Tüm sanat malzemeleri seferber olur. Yeni arkadaşı Berry ondan mor tekneleri için mavi bir okyanus yapmasını ister. Kalem yapamayacağını çünkü kırmızı olduğunu söyler. Berry onun en azından denemesini rica eder. Kalem

kendini durduramaz ve mavi olan akla gelecek ne varsa hepsini heyecanla boyamaya başlar. Kalem aslında başından beri kırmızı değil, mavi olduğunu anlar. Daha önce onu değiştirmeye çalışan hemen herkes onu olduğu kabul eder. Kitap okuyucuları kendileri olma ve kendine güvenme konularında teşvik eder.

Farklılıkların Farkındayım!

İncelenebilecek bir başka örnek kitap Pedagog Ayşen Oy tarafından ele alınan ve Pedagojik Öyküler Dizisi'nde yer alan "Farklılıkların Farkındayım!" kitabıdır. Mandolin Yayınları tarafından ilk olarak 2014 yılında basılan kitabın resimlemeleri Murat Bingöl'e aittir. Kitap 23 x 23 cm boyutlarında, 32 sayfadan oluşmakta ve kuşe kâğıda basılmıştır. Tasarım ilkeleri açısından bakıldığında yazı boyutu okumayı kolaylaştıracak boyutta olsa da bazı sayfalarda metinler fazla olup alanın yarısını kaplamaktadır. Alan kullanımı açısından metnin çok fazla olması okumayı zorlaştırabilir. Resimlemenin de iyi algılanabilmesi için zemin kullanımı ve daha dengeli bir yerleşim kullanılabilir. Özgün ve hareketli resimlemelerin renkleri canlı ve dikkat çekicidir. Renk paleti uyumludur. Kullanılan fontun hareketliliği dikkat çekmektedir. Görsel 47'de kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 47: Ayşen Oy, Farklılıkların Farkındayım, 2014, Resimli Hikâye Kitabı, 23x23 cm, kişisel koleksiyon.

İçerik olarak bakıldığında kitabın konusu; çocukların kendilerinden farklı fiziksel özelliklere sahip kişilerle karşılaştıklarında bunu yadırgamaları ancak aralarında paylaşım ve etkileşim gerçekleştiğinde aslında çok da farklı olmadıklarını anlamaları üzerinedir. Kitapta özellikle farklı etnik köken ve kültürel yapılara sahip farklı çocukların karşılaşmaları işlenmiştir. Tüm bunlar gece rüyasında gökkuşağı üzerinden dünyayı dolaşan bir çocuğun gözünden anlatılmaktadır. Çocuk, gökkuşağının her bir farklı rengi üzerinde farklı bir ülkeyi ziyaret eder. Ziyaret ettiği her ülkede farklı diller konuşulup danslar, yemekler, iklimler ve müzikler her ne kadar farklı olsa da gittiği her yerde sevgi ile karşılanır ve karşılaştığı her çocukla arkadaş olur. Rüyasından uyandığında çocuk kendini çok iyi hisseder ve biriyle arkadaş olmak için aynı dili konuşmasının veya aynı ırktan olması gerekmediğinin bilincine varır. Gökkuşağının güzelliğinin de bu farklılıklardan ve çeşitlilikten geldiği vurgulanır. Kitapta cinsiyet eşitliği konusundan birebir bahsedilmese de farklılıklara karşı kucaklayıcı bir bakış açısı benimsenmiştir.

Konuya zenginlik ve katkı sağlaması açısından Uzakdoğu örneğinde beş adet Japonca kitap da incelenmiştir. Bu kitaplar incelenirken, dilin yazı stiline farklılığından dolayı tipografik açıdan çok fazla yoruma yer verilememiştir.

Shigeru'nun Havalı Annesi

İncelenen ilk Japonca kitap (Shigeru'nun Havalı Annesi) Matsuko Jyonouchi tarafından yazılmış ve Iku Ohata tarafından resmedilmiştir. Kitap 2012 yılında Iwasaki Shoten tarafından yayımlanmıştır. Kitap 32 sayfadan oluşmaktadır ve boyutları 21 x 29,7 cm'dir

Alışlagelmişin dışında bir resimleme tarzı olan kitapta renk ve malzeme kullanımı dikkat çekmektedir. Pastel boya etkisi olan resimlemelerde renk paleti pek çok farklı ton içermektedir. Uyumsuz görünen sayfa tasarımının kendi içinde bir uyumu olduğu görülebilir. Yazılar okunabilir boyutta olup bazı sayfalarda zemin rengiyle fazla yakın tonlara sahip olduğundan okunurluğu zorlaşabilmektedir. Bazı sayfalarda farklı tipografik düzenlemeler tasarlanmışken çoğu sayfada metinler sayfanın bir köşesine yerleştirilmiştir. Görsel 48'de kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 48: Matsuko Jyonouchi ve Iku Ohata, Shigeru'nun Havalı Annesi, 2012, Resimli Hikâye Kitabı, 21x29,7 cm, Tomsbox.

Kitap, birinci sınıf öğrencisi Shigeru'nun "havalı annesini" dinamizm duygusuyla canlı bir şekilde tasvir etmektedir. Kitap bir köpek kulübesini tamir etme, yangın söndürme tüpüyle bir yangını söndürme ve hatta 2 tonluk bir kamyonu sürme sahnelerini içermektedir ve bunların hepsi kahraman tarafından zahmetsizce yapılmaktadır. Hikâye, kadınların şoförlük ve marangozluk işlerinde zayıf olduğu yönündeki klişeleşmiş imajı ustalıkla tersine çevirmektedir (Shimbun, 2021).

Shigeru'nun annesi, geleneksel olarak erkeksi kabul edilen çeşitli görevlerde başarılı olan dinamik ve yetenekli bir kadındır. Klişeleri altüst etmekte ve geleneksel beklentilere meydan okuyarak canlandırıcı bir anne imajı sunmaktadır. Bu resimli kitap 18. Japonya Resimli Kitap Ödülü'nde Japonya Resimli Kitap Ödülü'nü kazanmıştır.

Büyük El Kako-chan

Büyük El Kako-chan, Naoki Ödülü sahibi yazar Kazumi Shiraishi tarafından yazılmış ve Chika Taniyama tarafından resmedilmiştir. Kitap tasarımı Kaori Nakajima'ya

aittir. 32 sayfadan oluşan kitap 21 x 29,7 cm boyutlarına sahiptir ve 2021 yılında Iwasaki Shoten tarafından yayımlanmıştır.

Metinler kısadır ancak hedef kitle göz önünde bulundurulursa yazıların puntoları biraz küçüktür. Tipografik anlamda basit düzenlemeler kullanılmış ve yazılar boş bulunan yerlere yerleştirilmiş gibi görünmektedir. Renk paleti uyumlu ve pastel renklerden oluşmaktadır. Resimleme tarzı derinlik, gölge ve ışık içermeyen sade ve sevimli denebilecek bir tarza sahiptir. Teknik olarak resimlemeler pastel ile suluboya karışımı bir dokuya sahiptir. Sayfalar arasında geçiş olan tasarımlarla genel bir bütünlük sağlanmıştır. Görsel 49'da kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 49: Kazumi Shiraishi ve Chika Taniyama, Büyük El Kako-chan, 2021, Resimli Hikâye Kitabı, 21x29,7 cm, Iwasaki Shoten.

Kitabın ana teması, çeşitlilik ve benzersizliğin değer verilmesi ve kucaklanması gereken nitelikler olduğu fikri etrafında dönmektedir. Kitap, alışılmadık derecede büyük ellere sahip bir çocuk olmak gibi kişinin farklılıkları ne olursa olsun, ebeveynlerin tereddütsüz destek ve şefkat sunmaya devam edeceğini vurgulamaktadır (Nathan, 2021). Hikâyede büyük bir ele sahip olmanın avantajlarından bahsedilmektedir. Örneğin; Kako-chan'ın bu sayede annesine hamur yağurmakta büyük yardımı dokunduğu anlatılmaktadır. Sol eli büyük bir kız

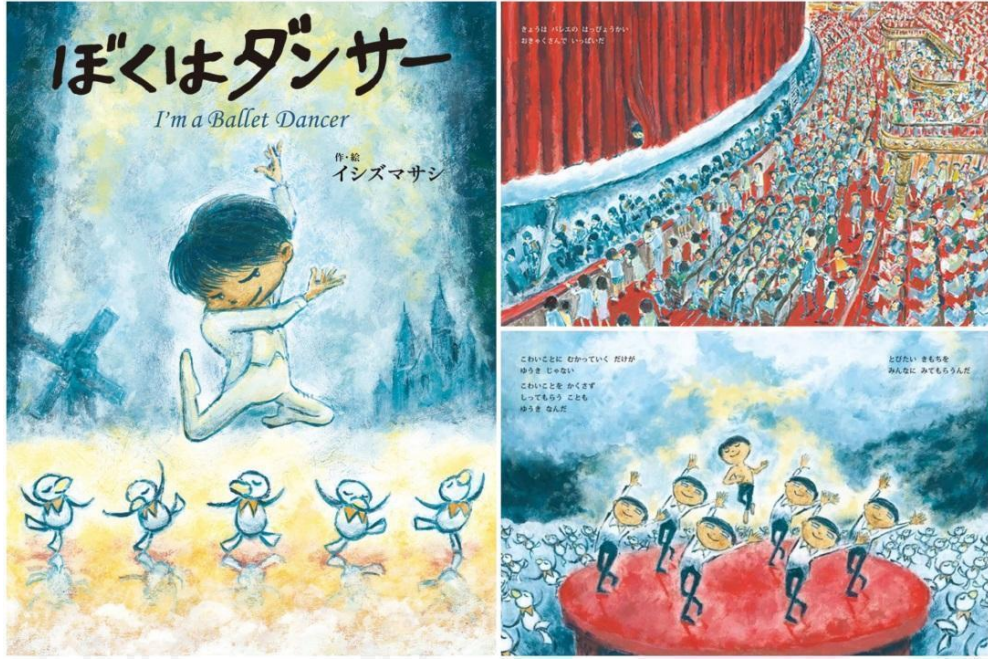

olan Kako-chan karakteri aracılığıyla bireysellik ve çeşitlilik hakkında bir mesaj iletilmektedir.

Ben Bir Dansçiyım

Ben Bir Dansçiyım, Türkçesi: “Ben Bir Dansçiyım” Masashi Ishizu tarafından yazılıp resimlendirilmiştir. Kitap Iwasaki Shoten tarafından 2023 yılında yayımlanmıştır. Kitap 32 sayfadan oluşmaktadır ve boyutları 21 x 29,7 cm'dir.

Metinler punto olarak biraz küçük yazılmıştır. Sayfa düzeni içinde illüstrasyonlarla birlikte tasarlanmış gibi değil de köşelere eklenmiş gibi durmaktadırlar. Bazı sayfalarda zemin rengi göz önünde bulundurularak yazılar için daha kontrast bir renk tercih edilmiştir. Resimleme tekniği pastel etkiler taşımaktadır. Renk paleti uyumludur. Canlı renkler ve renk tercihleri sayfaların duygu durumları ile ilişkili olarak değişmektedir. Bazı sayfalarda kalabalık sahneler daha geniş bir bakış açısıyla sunulmuş, perspektif kullanımı da eklenerek derinlik algısı oluşturulmuştur. Işık ve gölge kullanımı ile doku da oluşturulmuştur. Başkarakter için kendi oğlunu model olarak kullanan Ishizu'nun karakter tasarımları sevimli ve basittir. Karakterin havada uçtuğu sayfanın tasarımında tipografi kullanımı özgündür. Görsel 50'de kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 50: Masashi Ishizu, Ben Bir Dansçiyım, 2023, Resimli Hikâye Kitabı, 21x29,7 cm, Iwasaki Shoten.

Hikâye, bale yapan bir erkek çocuğunu konu almaktadır. Başkarakter, baleye tutkulu olan Ishizu'nun oğlundan esinlenerek yazılmış ve tasarlanmıştır. Kitap, bale yapmanın erkekler hakkındaki kalıp yargıları sorgulamayı ve onların ilgi alanlarına destek olmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ishizu, oğluyla birlikte bale öğrenmeye başlamış ve Rus bale dansçılarından çevrimiçi dersler almaktadır. Yazar bu girişimi ile sadece oğlunun tutkusunu desteklemekle kalmayıp aynı zamanda balede cinsiyet kalıplarını kırmayı amaçlamaktadır (Yokoyama, 2024). Hikâyede baş karakter bir resitale çok çalışarak hazırlandığı halde başarısız olmaktan ve yeterince yükseğe sıçrayamamaktan korkup endişe etmektedir. Baleye başladığında erkek olduğu için onunla dalga geçildiğini hatırlar. Bundan daha önemlisi bale yapmayı seçmesinin ve çok çalışmasının sebebini de hatırlar. Bale aracılığıyla kendini ifade edebilmektedir. Cesaret edip yükseğe sıçrar ve kalabalık salon tarafından alkışlanır. Elinden geleni yapmanın iyi sonuçlar vereceği vurgulanmakta bu sayede çok çalışmak ve sevdiği şey konusunda cesur olmak teşvik edilmektedir.

Ben, Kırmızı Kedi

Ben, Kırmızı Kedi; Satoshin isimli yazar tarafından yazılıp Nishimura Toshio tarafından resimlendirilen kitap 2011 yılında Bunkeidou yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Kitap 32 sayfadan oluşup 21 x 29,7 cm ölçülerine sahiptir.

Resimlemeleri oldukça basit ve çocuksu bir yorumla yapılmıştır. Mekân tasarımları da basittir ve her sayfada yer almamaktadır. Sayfaların çoğunda karakterler ön plandadır. Pastel boya efektiyle oluşturulmuş resimlerin renk paleti, uyumlu renklerden seçilmiş olup, aynı zamanda doku unsuru da kullanılmıştır. Metinlerin puntoları biraz küçük olmakla birlikte metinler başka örneklerle kıyasla daha uzundur. Tipografik açıdan fark yaratacak özgün bir tasarım içermemektedir. Sayfa düzenlemeleri bazı sayfalarda devamlılığın bulunduğu, bütünlüğü sağlayan tasarımlara sahiptir. Görsel 51'de kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 51: Satoshin Nishimura Toshio, Ben, Kırmızı Kedi, 2011, Resimli Hikâye Kitabı, 21x29,7 cm, Ehon Navi.

Akaneko, beyaz bir anne kedi ve siyah bir baba kedinin kırmızı renkli yavrusudur. Kadeşleri siyah ve beyaz renklere sahipken kırmızı olan tek yavru Akaneko'dur. Ailesi onun bu durumuna üzülmeğe ve onu değiştirmeye çalışmaktadır. Oysa Akaneko kendi parlak rengini sevmektedir. Ailesinin onu anlamamasına ve onu değiştirmeye çalışmasına üzülmeğedir. Annesi çok süt içerse beyaza dönüşebileceğini söyler, babası için çok siyah balık yerse siyaha dönüşebileceğini. Kardeşleri onu kendilerine benzemesi için boyamak isterler. Anlaşılmamış hisseden Akaneko bir gece ailesini terk edip evden uzaklaşır. Akaneko'nun ailesi tarafından benzersizliğini kabul edememeleri nedeniyle evden ayrılması, üzücü ancak sonunda özgürleştirici bir karar olarak tasvir edilir. Dağlar ve ormanları aşıp uzun bir yolculuğun ardından mavi renkte olan kedi Aoneko'yla tanışır. Aoneko onu olduğu gibi kabul eder, birlikte mutlu olurlar ve gökkuşağı renklerinde her biri farklı renkte yavruları olur. Hikâye, zsaygı, çeşitlilik ve kendine sadık kalmanın önemini vurgulamaktadır.

Yamata-kun konuşmuyor

İncelenen son Japonca örnek dilimize "Yamata-kun konuşmuyor" şeklinde çevrilebilecek olan kitaptır. Kitap Iwasaki Shoten tarafından yayımlanmış, Kenji Yamashita tarafından yazılıp çizimleri Ikumi Nakata tarafından yapılmıştır. 2018 yılında basılan kitap 32 sayfadan oluşmakta ve 21x29,7cm ölçülerine sahiptir.

Sayfa tasarımlarında resimlemeler ile tipografi ilişkisi genel olarak uyumludur. Karşılıklı sayfaların bazıları devam niteliği gösterirken tek başına kendi içinde panellere bölünmüş sayfa tasarımları da vardır. Sayfaların boşluk doluluk oranları uygundur. Metinler çok uzun değildir. Resimlemeler sarı tonlarında olup kitabın tamamı sarı zemin ile tasarlanmıştır. Karakterler gerçekçi bir şekilde resmedilmekle birlikte bazıları birbirine fazla benzemektedir. Pastel tonlara sahip olan resimlemelerde sayfa genelinde doku kullanılmış ancak ışık ve gölge kullanımı bulunmadığından resimlemeler çok fazla derinliğe sahip değildir. Görsel 52'de kitabın kapağı ve kitaptan örnek sayfalar görülmektedir.

Görsel 52: Kenji Yamashita ve Ikumi Nakata, Yamata-kun Konuşmuyor, 2018, Resimli Hikâye Kitabı, 21x29,7 cm, PR Times.

Hikâye Yamashita isimdeki çocuğu bir sınıf arkadaşının ağzından anlatmaktadır. Yazar kendi hayatından yola çıkmıştır. Yazar, anaokulunun ilk gününde öğretmeni

ismini sorduğunda utanmış ve o zamandan beri toplum içinde ve okulda hiç konuşmamıştır. Bu durum anaokulunda başlayıp ortaokuldan mezun olana kadar 9 yıl boyunca devam etmiştir (Iwasaki Shoten, 2018). Yazar evde akıcı bir şekilde konuşsa da okulda konuşmayı reddetmiş ve hikâyenin baş karakteri de aynı şekilde evde konuşsa da okulda konuşmamayı tercih etmektedir. Bahsedilen bu tür belirtiler "mutizm" olarak adlandırılır. Mutizm, günlük yaşamı engelleyecek ölçüde konuşamama veya konuşmak istememe durumudur (Kashyap, 2023). Selektif Mutizm, bir çocuğun okul gibi belirli sosyal ortamlarda etkili bir şekilde konuşamaması ve iletişim kuramaması ile karmaşık bir çocukluk çağı anksiyete bozukluğudur. Bu çocuklar güvenli ve rahat oldukları ortamlarda konuşabilir ve iletişim kurabilirler (Mulligan & Shipon-Blum, 2015, s.79). Kitapta bahsi geçen selektif mutizmdir. Yamashita-kun konuşmasa da sınıf arkadaşlarıyla iyi iletişim kurabilmektedir. Ancak, çoğu durumda, seçici mutizimli çocuklar düşündüklerini iletmekte zorluk çekerler, bu yüzden genellikle okulda izole edilirler.

Hikâyede Yamashita'nın sesini daha önce hiç kimse duymamıştır. Konuşmamasının sebebini kimse bilmez. Yamashita konuşmasa da sınıfta yaramazlık yapar, herkesle oyunlar oynar ve koroya yalnızca dudaklarını oynatarak eşlik eder. Bir gün derste herkesin sunum yapması gerekir. Yamashita evde konuşmasını kasete kaydeder ve kasetçalar ile sınıfta bu ses kaydını oynatır. Kitap farklılıklara ve farklılıkları kabullenmeye odaklanır.

4. BÖLÜM: UYGULAMA

Uygulamaya başlarken, okul öncesi çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin ele alınışı önceki bölümlerde detaylı bir şekilde incelenmiş olup uygulamada dikkat edilecek hususlar belirlenmiş ve uygulamayı oluşturacak olan çocuk kitabının konusu ve tasarımları bu hususlara uygun olarak tamamlanmıştır.

Hikâyede dikkat edilen hususlar:

- Klişeleri yıkan karakterler ve alışkanlıklar
- Resmedilen kız ve erkek çocuğu sayısının eşitliği
- Mesleklerde klişeleri yıkan dağılım
- Önyargılı olup bir şans verildiğinde uyumlu hale gelen yan karakterler
- Örnek olup yol gösteren yetişkinler
- “Farklı olmak güzeldir” mesajı

4.1. Konu

Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde

Hikâye futbol oynanıp yerinde duramayan bir kız çocuğu olan Güneş ile koleksiyon yapmayı ve kitap okumayı seven, sakin erkek çocuğu Deniz’in arkadaşlığını anlatmaktadır. Okuldaki çocuklar çiçek toplamayı seven bir çocuk olduğu için Deniz’e karşı önyargılıdır. Güneş’i Deniz’den uzak durması konusunda uyarırlar çünkü erkekler çiçek toplamaz ve Deniz böyle yaptığı için tuhaf biridir. Bu duruma canı sıkılan Güneş okuldan eve döndüğünde babasına olanları anlatır. Babası ona bu durumun Deniz’i tuhaf biri yapmadığını, kişilerin ilgi alanlarının çeşitli olabileceğini ve farklı olmanın güzel bir şey olduğunu anlatır.

Ertesi gün Güneş Deniz’i heyecanlı bir şekilde görünce onun yanına gitmeye karar verir ve ne bulduğunu sorar. Deniz sevinçle dört yapraklı bir yonca bulduğunu söyler ve Güneş için de bir tane aramaya başlarlar. Onları uzaktan gören arkadaşları

Güneş'in Deniz ile oynamasını onaylamazlar. Akşam Güneş annesine bulduğu dört yapraklı yonca'yı gösterir.

Bir sonraki gün artık Güneş teneffüslerde Deniz ile oynamaya başlamıştır. Arkadaşları onların neden bu kadar eğlendiklerini merak edip eğlenceye katılmaya karar verirler. Kısa bir süre sonra herkes çimlerde birlikte gülüp eğlenmeye başlar ve ders zili çaldığında herkes öğretmenlerine heyecanla bulduklarını gösterirler. Kimisi dört yapraklı yonca bulmuştur, kimisi üç.

Öğretmenleri onlara buldukları yoncanın kaç yapraklı olduğunun bir önemi olmadığını söyler. Neticede her yonca biricik ve özeldir, her insan da öyle.

4.2. Karakter Tasarımları

Karakter tasarımları yapılırken stereotipleri yıkan fiziksel özellikler, kişilik özellikleri ve meslekler tercih edilmiştir.

Deniz: Sessiz sakin, hobileri de öyle. Fazla atletik değil.

Deniz'in Ailesi: Babası öğretmen, annesi şirkette üst düzey yönetici

Güneş: Neşeli, enerjik, biraz haşarı.

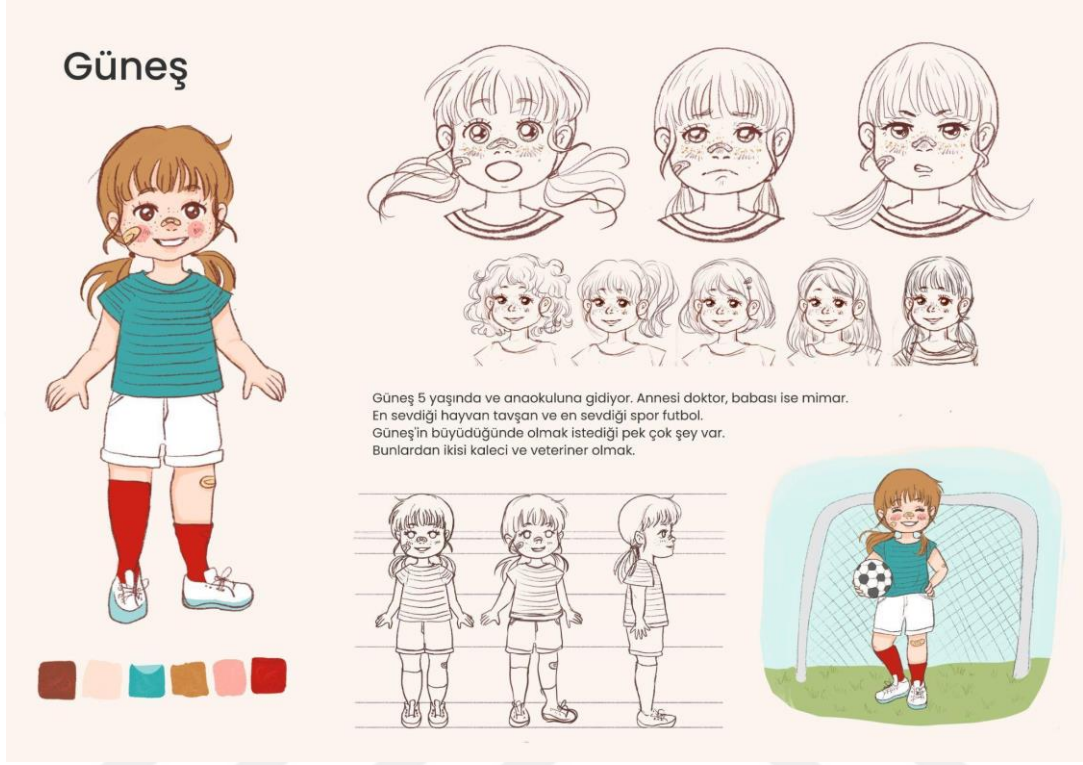
Güneş'in Ailesi: Annesi doktor, babası mimar (evden çalışıyor).

Karakter Tasarımları

Görsel 53: Güneş'in ilk karakter tasarım eskizleri, Rukiye Derdiyok, 2022.

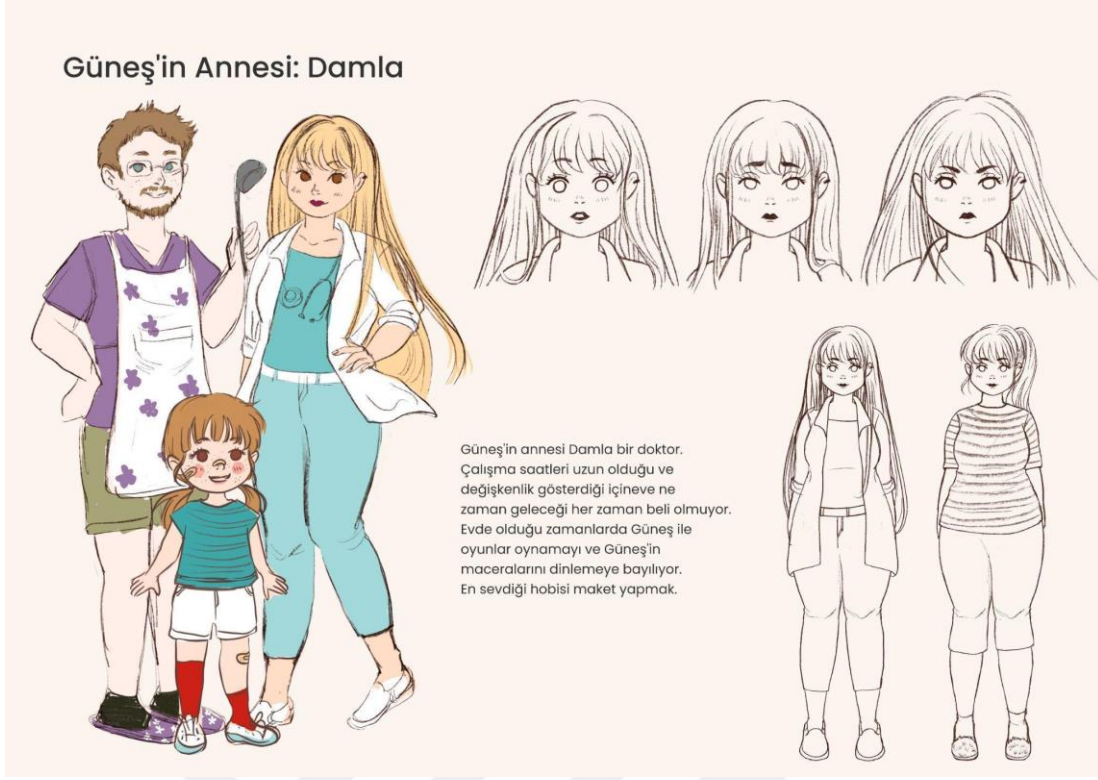
Güneş'in tasarım aşamalarında neşeli ve özgüvenli bir kız çocuğunu yansıtmasına özen gösterilmiştir. İlk başlarda yaş olarak daha büyük düşünülmüş olsa da son tasarımda 5 yaşında bir anaokulu öğrencisini yansıtan tasarımı tercih edilmiştir.

Görsel 54: Güneş'in karakter tasarımı, Rukiye Derdiyok, 2023.

Baş kahramanlardan biri olan Güneş 5 yaşında ve anaokuluna gitmektedir. Annesi doktor babası ise mimardır. En sevdiği hayvan tavşan ve en sevdiği spor dalı futboldur. Güneş'in büyüünce olmak istediği pek çok şey vardır bunların ikisi kaleci ve veteriner olmaktır.

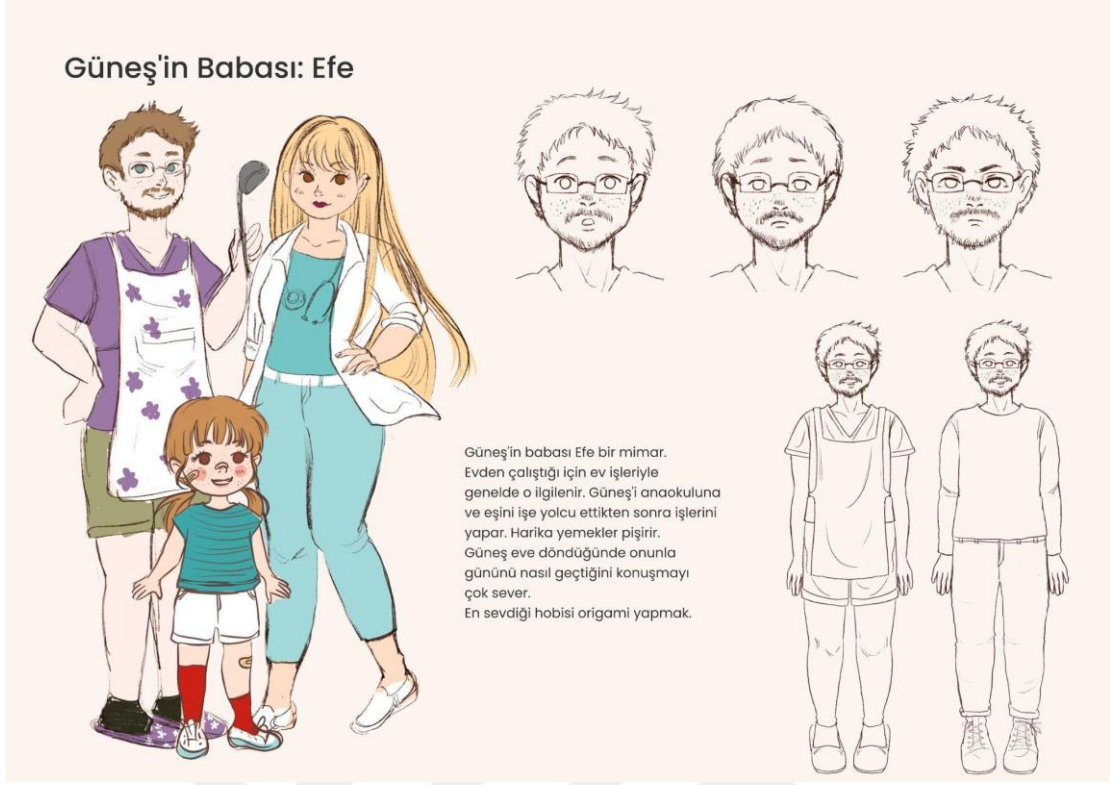
Güneş tasarlanırken stereotipleri yıkan bir kız olarak resmedilmesine önem verilmiştir. Güneş, futbol seven hareketli ve neşeli bir karakterdir. Kıyafetlerinin de cinsiyet çağrıştırmayan, önyargı oluşturmayacak renkler seçilerek tasarlanmasına özen gösterilmiştir.

Görsel 55: Güneş'in annesi Damla'nın tasarımı, Rukiye Derdiyok, 2023.

Güneş'in annesi Damla doktordur. Çalışma saatleri uzun olup değişkenlik gösterdiğinden eve ne zaman geleceği her zaman belli olmamaktadır. Evde olduğu zamanlarda Güneş ile oyunlar oynamayı ve Güneş'in maceralarını dinlemeye bayılır. En sevdiği hobisi maket yapmaktır.

Damla, stereotipik vücuda sahip olmayan bir karakter olarak tasarlanmıştır. Eşi ile hemen aynı boyda olan ve medyanın dayattığı vücut tipine sahip olmayan Damla güçlü duruşuyla da özgüvenli bir kadın imajı çizmektedir.

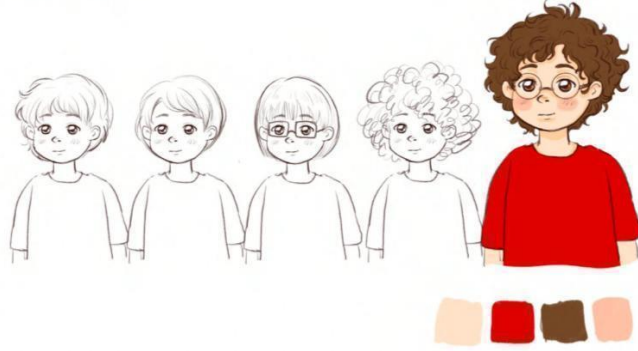
Görsel 56: Güneş'in babası Efe'nin tasarımı, Rukiye Derdiyok, 2023.

Güneş'in babası Efe mimardır. Evden çalıştığı için ev işleriyle genelde o ilgilenir. Güneş'i anaokuluna ve eşini işe yolcu ettikten sonra işlerini yapar. Harika yemekler pişirir. Güneş eve döndüğünde onunla gününü nasıl geçirdiğini konuşmayı çok sever. En sevdiği hobisi origami yapmaktır.

Efe kaslı ve çok uzun boylu bir erkek olarak değil, orta boylu ve normal deneyecek vücut hatlarına sahip bir erkek olarak tasarlanmıştır. Kıyafetleri yine stereotiplerin dışında bir çeşitliliğe ve renklere sahiptir. Güneş sevimli çillerini babasından almıştır.

Deniz

Görsel 57: Deniz'in ilk karakter tasarım eskizleri, Rukiye Derdiyok, 2022.

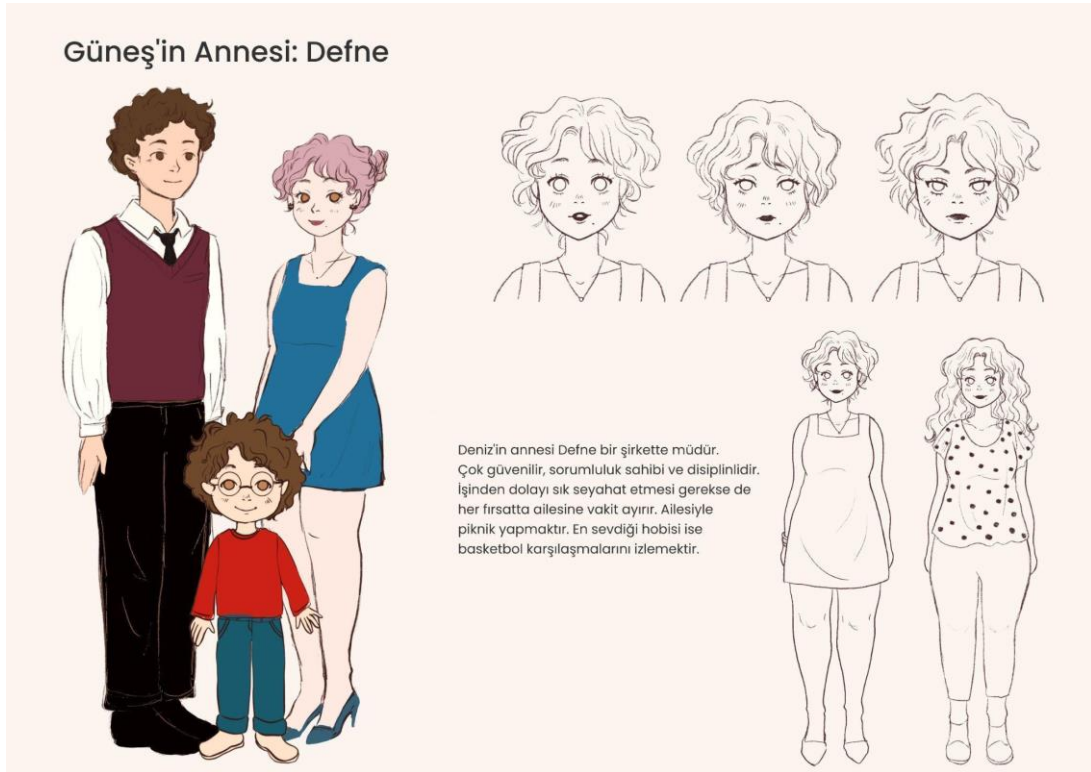
Deniz ilk tasarımlarında yaş olarak fazla büyük gösterdiği için son haliyle aşağıdaki tasarım daha uygun görülmüştür.

Görsel 58: Deniz'in karakter tasarımı, Rukiye Derdiyok, 2023.

Diğer baş kahraman Deniz 5 yaşındadır. Annesi Şirkette müdür, babası ise öğretmendir. En sevdiği hayvan kedi ve en sevdiği spor yüzmedir. Deniz bir şeyleri biriktirmeyi ve okumayı çok sever. Büyüdüğünde bitki bilimci veya koleksiyoner olmayı planlamaktadır.

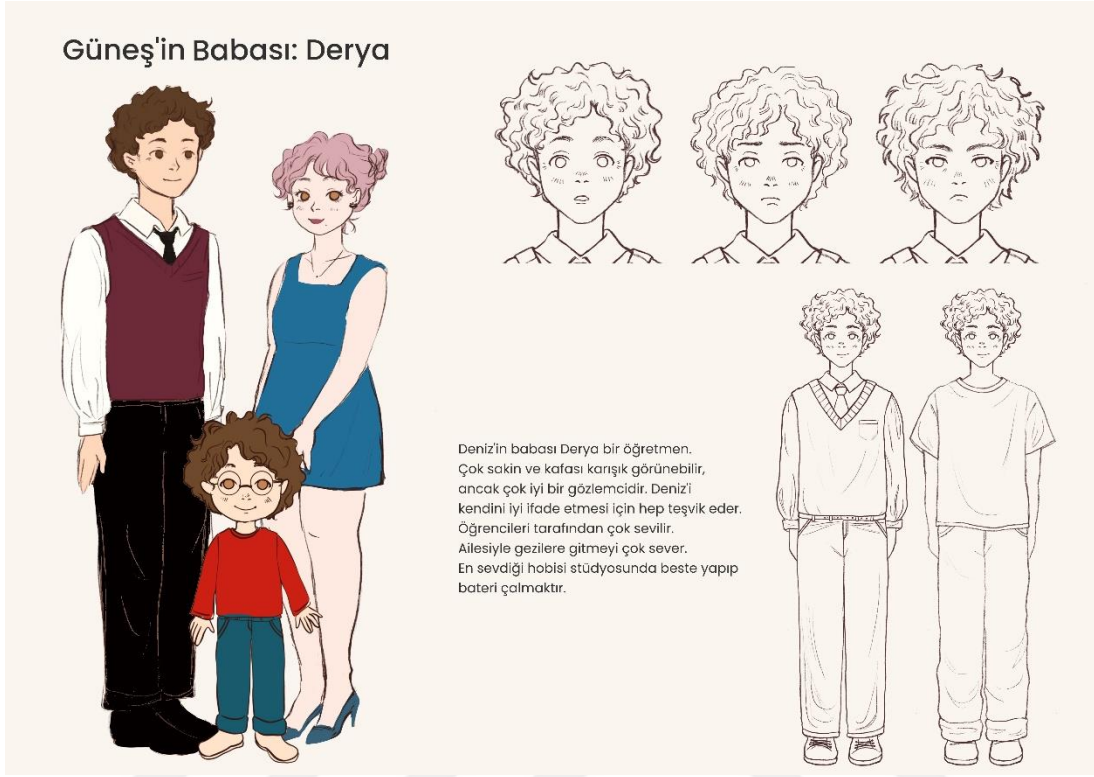
Deniz tasarlanırken sakın karakteri yansıtılmaya çalışılmıştır. Deniz'in kıvrıkcık saçları, yuvarlak gözlükleri içedönük bir çocuk olduğunu yansıtırken kıyafetlerinin canlı renkleri dışa dönük bir yanının da bulunduğunu göstermektedir. Deniz sakın ve neşeli bir çocuktur.

Görsel 59: Deniz'in annesi Defne'nin tasarımı, Rukiye Derdiyok, 2023.

Deniz'in annesi Defne bir şirkette müdür olarak çalışmaktadır. Çok güvenilir, sorumluluk sahibi ve disiplinlidir. İşinden dolayı sık seyahat etmesi gerekse de her fırsatta ailesine vakit ayırır. Ailesiyle piknik yapmayı çok sever. En sevdiği hobisi basketbol karşılaşmalarını izlemektedir.

Defne ortalama boylarda bir kadın olarak tasarlanmıştır. Müdür denildiğinde akla ilk gelen stereotipik tasarımlara uymayan bir görünüme sahiptir. Giyimi şık ve moderndir. İş yerindeki hali disiplinli karakterini yansıtmaktadır. Evde ise rahat kıyafetler tercih etmektedir.

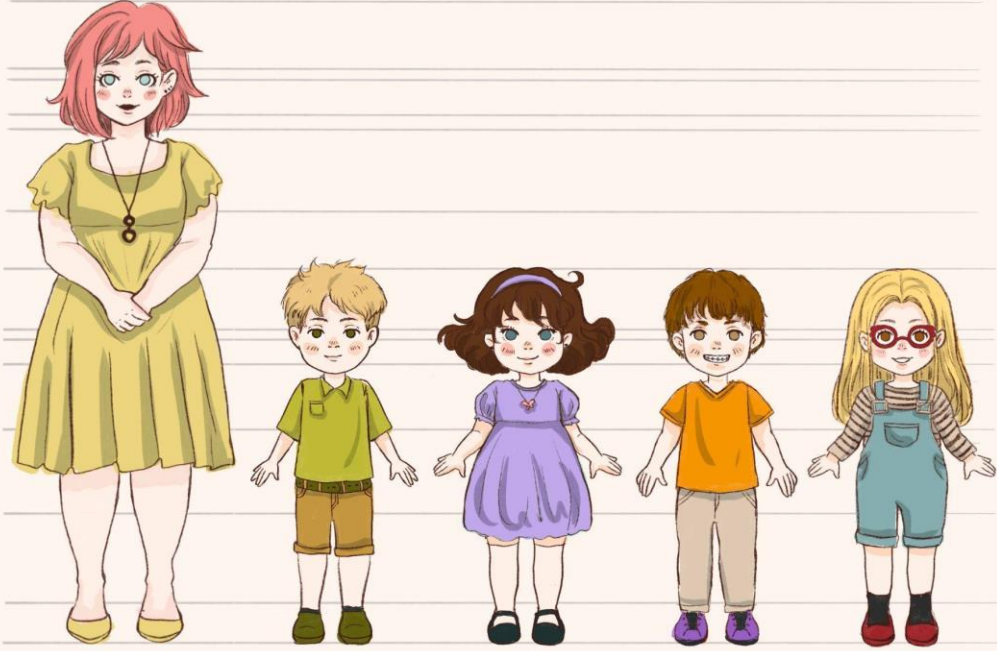

Görsel 60: Deniz'in babası Derya'nın tasarımı, Rukiye Derdiyok, 2023.

Deniz'in babası Derya öğretmenlik yapmaktadır. Sakin ve kafası karışık haline rağmen iyi bir gözlemcidir. Deniz'in ifade edebilmesi için hep teşvik etmekte ona farklı iletişim yollarını göstermektedir. Öğrenciler tarafından çok sevilen bir öğretmendir. Ailesiyle gezilere gitmeyi çok sever. En sevdiği hobisi stüdyosunda beste yapıp bateri çalmaktır.

Derya iş yerinde sıradan bir öğretmen gibi görünse de stereotiplere uymayan ilgi alanları ile fark yaratmaktadır. Sıradan bir duruşa sahip olan Derya'nın bateri çalması önyargıları yıkan bir özelliktir.

Yan Karakterler

Görsel 61: Öğretmen ve diğer çocukların tasarımı, Rukiye Derdiyok, 2023.

Anaokulu öğretmeni tasarlanırken renkli bir tasarıma sahip olması amaçlanmıştır. Pembe saçları ve asimetrik saç kesimi ile öğretmenin kendine has, özgün bir karaktere sahip olduğu farkedilmektedir. Çocuk karakterlerin tasarımları yapılırken de her birinin kendine has özelliklerinin olması ve bunların vurgulanmasına özen gösterilmiştir.

4.3. Sayfa Tasarımları

Karakter tasarımları tamamlandıktan sonra hikâye yazıldıktan sonraki aşama sayfaların karşılıklı ikişer sayfa olarak yanyana getirilip 24 sayfanın tamamının basit eskizlerle belirlenmesi ile başlanmıştır. Sırasıyla önce ön taslak, ardından sayfaları betimleyen metinler ışığında daha detaylı taslaklar yapılmıştır (Görsel 62-64). Sonrasında betimlemelerden de yola çıkılarak sayfalarda yer alacak metinlerin kaplayacağı alanlar belirlenerek dijital taslaklar yapılmıştır. Bir sonraki aşamada ufak eskizler bırakılıp gerçek sayfa boyutunda detaylı eskizler yapılmıştır. Son olarak eskizler yerini detaylı çizimlere bırakmış ve sayfalar renklendirilip metinler de yazılarak sayfa tasarımları tamamlanmıştır.

Görsel 62: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, ilk sayfa eskizleri, Rukiye Derdiyok, 2023.

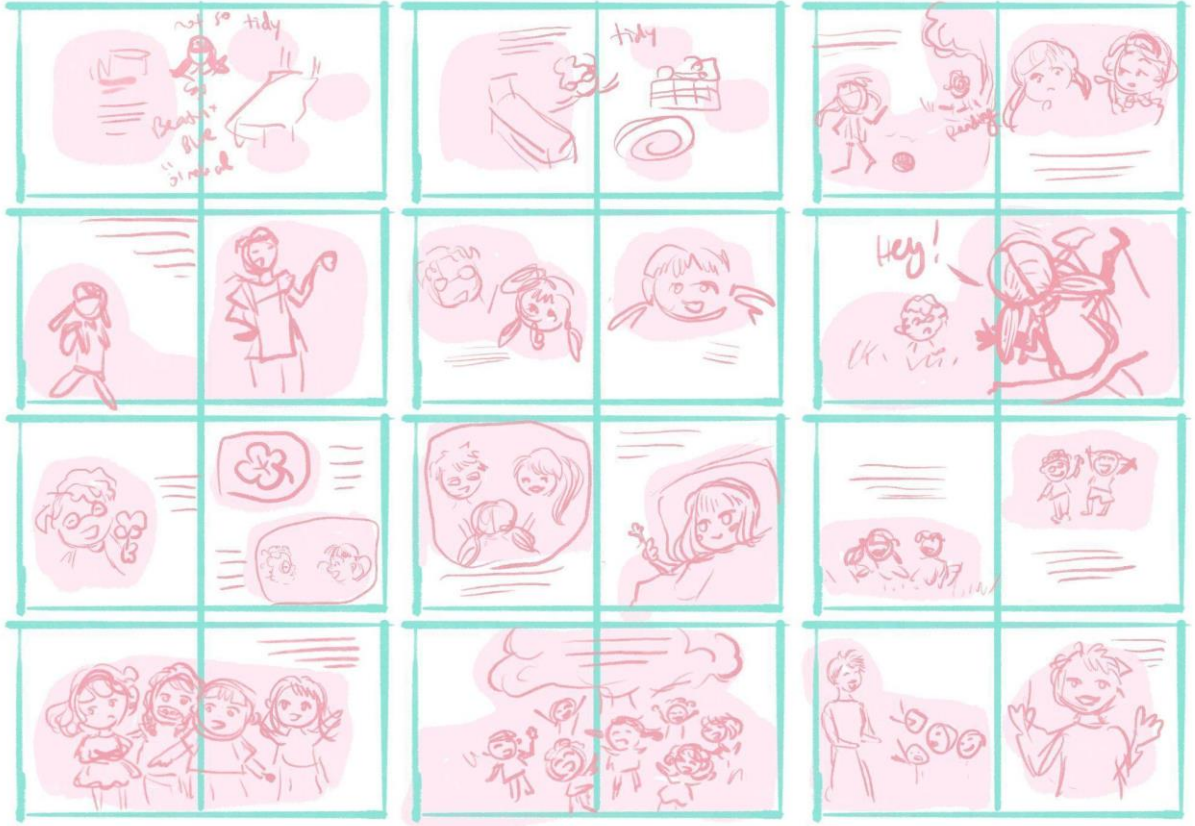
Bu aşamada detaya girmeden sadece lekesele olarak kaba bir şekilde storyboard hazırlanmıştır. Görseller leke, metinlerin çizgilerle belirtilerek ve sayfaların genel kompozisyonu için ön taslak hazırlanmıştır.

Görsel 63: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, açıklamalı sayfa eskizleri, Rukiye Derdiyok, 2023.

Bir sonraki aşamada yine kitabın tüm sayfaları biraz daha detaylı eskizlerle belirlenip her bir sayfanın betimlemeli açıklaması yazılmıştır. Bu açıklamalar sayfa içerisinde yer alan metinler kısa olsa bile sayfada vurgulanmak istenen duygu ve olayları

açıklayarak tasarıma ışık tutmaktadır ve hikâyenin akışı konusunda yol göstermektedir.

Görsel 64: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, dijital ve lekesel sayfa eskizleri, Rukiye Derdiyok, 2023.

Sayfaların daha detaylandırılmış storyboardları tamamlandıktan sonra, karşılıklı ikişer sayfa olacak şekilde eskizler daha detaylı bir şekilde yapılmış ve çizimler tamamlanarak renklendirilmiştir. Görsel 65 ile 66'da sayfa 1 ve 2'nin tasarım aşamaları ve son olarak tamamlanmış sayfa tasarımı görülmektedir.

Görsel 65: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa eskizleri 1-2, Rukiye Derdiyok, 2024.

Görsel 65'te ilk iki karşılıklı sayfanın eskiz aşamaları görülebilir. Basit çizgilerle başlayan sayfa tasarım süreci başta sadece leke odaklı yapılırken aşama aşama metin için alan oluşturulup sonraki aşamada metinler yazılıp son halini almaktadır. Son aşamada sayfaların çizimleri temiz bir şekilde tamamlanıp renklendirme aşaması da tamamlanır.

Görsel 66: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 1-2, Rukiye Derdiyok, 2024.

Birinci ve ikinci sayfalar (Görsel 66), Güneş karakterinin tanıtımına ayrılmıştır. Bu sayfalarda pastel tonlarının hakim olduğu uyumlu bir renk kullanımı dikkat çekmektedir. Güneş'in odası iç dünyasını ve sevdiği şeyleri yansıtan detaylara sahip olarak tasarlanmıştır. Odanın görünümü hem düzenli hem de çocukça bir dağınıklığa sahiptir. Yazı karakteri sade, metin de okunaklıdır. Sayfa tasarımı dengeli ve uyumludur. Sayfalarda çocukların ilgisini çekecek detaylar ve renkler kullanılmış olup görseller metni boğmayacak şekilde yerleştirilmiştir. Yatay kompozisyon, odanın hem düzenli hem de çocuklara özgü bir dağınıklık içeren görünümünü betimlemektedir. Karşılıklı sayfalarda karakterin büyük bir şekilde yer alması dikkat çekicidir. Arka plandaki duvar kâğıdı ve zeminin devamlılığı sayfalar arasında bütünlük sağlamaktadır.

Odadaki nesnelere Güneş'in hayal dünyasını yansıtırken omuzlarındaki pelerin onu kahraman gibi yansıtmaktadır. Giyiminin pembe renk ve prenses figürleri gibi cinsiyete özgü kalıplardan uzak, renkli ancak toplumsal cinsiyet normlarına sıkışmamış olması, kız çocuklarının yalnızca narin ve süslü olmaları gerekmediği mesajını desteklemektedir. Tavşanları çok sevdiği halde sahiplenememesi durumu farklılıklarla yaşama fikrini desteklemektedir. Güneş'in özgüvenli ve güçlü bir karaktere sahip olması ve hayalini kurduğu mesleğin stereotiplere uymayan bir meslek olması genel anlamda çocuklara daha esnek ve çok çeşitli bir dünya görüşünü kazandırmayı hedeflemektedir.

Görsel 67: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa eskizleri 3-4, Rukiye Derdiyok, 2024.

Görsel 68: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 3-4, Rukiye Derdiyok, 2024.

Üçüncü ve dördüncü sayfalar (Görsel 68), Deniz karakterinin tanıtımına ayrılmıştır. Deniz; doğa sevgisi, koleksiyon merakı, kitaplara ilgisi ve evcil hayvanıyla kurduğu duygusal bağ toplumsal olarak erkek çocuklara atfedilen hareketli, dışa dönük ve lider özelliklerin dışına çıkmaktadır. Deniz, şefkatli, gözlemci ve içedönük bir çocuk olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile yapısında annenin yönetici, babanın öğretmen olması ise, otorite ve bakım rollerinin toplumsal cinsiyet rolleriyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Sayfa tasarımı açısından bu sayfalar ilk iki sayfa ile paralellik göstermektedir. Sayfaların dengeli ve uyumlu tasarımı, detaylara rağmen karakterin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Karşılıklı sayfalarda arka planın devamlılığının sağlanması denge ve bütünlük sağlamaktadır. Güneş'in mavi tonlarına karşılık Deniz'in odasında yeşil ve toprak tonlarının tercih edilmesi, iki karakterin farklı dünyalarını görsel olarak yansıtmaktadır. Odanın detaylarında yer alan kedi

tırmalama tahtası, kitaplar, saksı bitkileri ve düzenli kitaplık gibi unsurlar, karakterin doğaya ve bilgiye olan ilgisini yansıtmaktadır. Deniz'in yuvarlak gözlükleri, kıvrıkcık saçları, rahat kıyafetleri ve kucağındaki kedisi, onun içedönük ve sakin karakteriyle uyum içindedir.

Görsel 69: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa eskizleri 5-6, Rukiye Derdiyok, 2024.

Görsel 70: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 5-6, Rukiye Derdiyok, 2024.

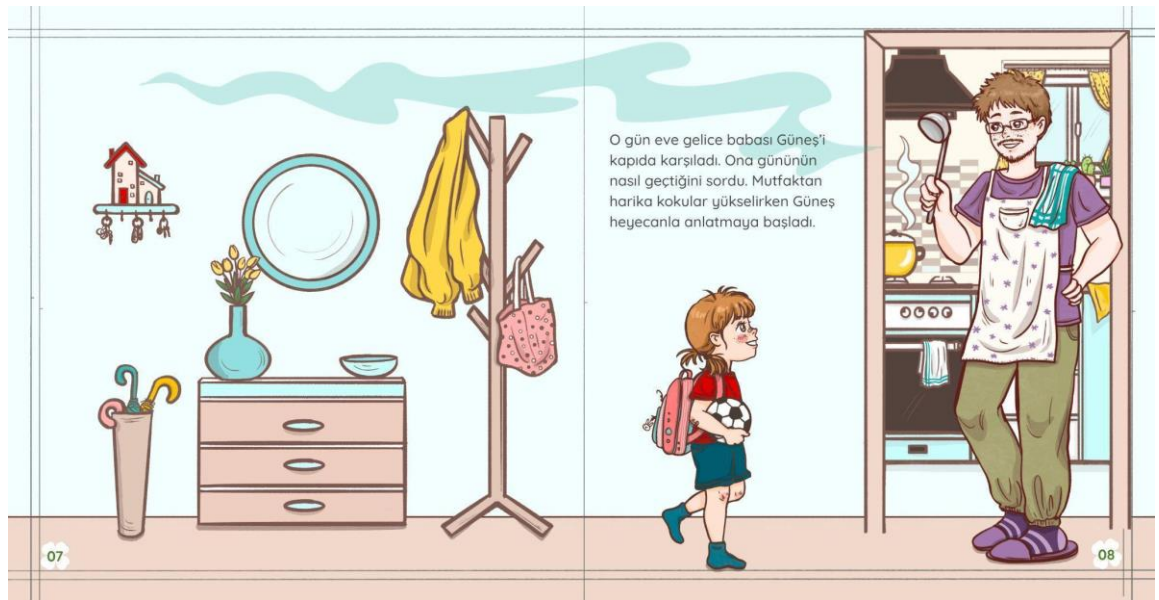
Sayfa 5 (Görsel 70) karakter tanıtımlarının geride kalıp hikâyenin başladığı sayfa olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneş ve Deniz'in yollarının kesiştiği bu sahnede; hem sosyal etkileşim, önyargılar, farklılıkların algılanışı gibi temalar işlenmiştir.

Sayfa teneffüste oyun oynayan çocukları göstermektedir. Kompozisyon, renk kullanımı ve figür yerleşimi aracılığıyla karakterler arası farklılıkları, görsel olarak gösterilmektedir. Güneş'in koşan ve enerjik figürü ile Deniz'in bir ağaca yaslanarak

kitap okuyan sakin duruşu, karakterlerin zıt yapılarını yansıtmaktadır. Güneş merakla kendi halindeki Deniz'e bakmaktadır. Sol tarafta salıncakta oturan kız çocuğu eleştirel bir şekilde Güneş ve Deniz'i izlerken, arka planda kendi halinde oynayan çocuklar yer almaktadır. Bu açıdan çeşitli mimikler okuyucunun karakterlerle empati kurmasını sağlamaktadır. Sayfadaki çocukların cinsiyet dağılımları dengeli bir biçimde yapılmıştır ve karakter çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Sayfa 6 çocukların erken yaşta toplumsal önyargılarla nasıl karşılaştıklarını ve farklılıkları nasıl algıladıklarını yansıtmaktadır. Güneş, Deniz'i yargılamadan merak içinde gözlemlerken diğer kız çocuğunun "tuhaf" şeklindeki yorumu dış görünüşe dayalı önyargısını göstermektedir. Yalnızlık, kitap okuma ve sosyal etkileşimde bulunmama gibi davranışların "tuhaf" olarak algılanması, toplumsal olarak çocuk davranışlarına yönelik kalıpları eleştirel bir bakış açısıyla göstermektedir. Güneş, bu önyargılı yaklaşımı sorgulayan, empati kurabilen bir figür olarak okuyucuya farklı olanla karşılaştığında dışlamak yerine anlamaya yönelmeyi teşvik etmektedir.

Sayfaların genel kompozisyonları birbiri ile uyumlu ve metinler görseller tarafından sıkıştırılmadan rahat okunacak şekilde yerleştirilmiştir. Sayfalar arasında geçiş ve bütünlük sağlaması açısından illüstrasyonda ağacın gövdesi kullanılmıştır.

Görsel 71: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 7-8, Rukiye Derdiyok, 2024.

Sayfa 7 ve 8 (Görsel 71) karşılıklı sayfalar olarak tek bir kompozisyona sahiptir. Zemin bütünlük sağlayıp mutfaktan yayılan koku bulutu bu bütünlüğü destekler

niteliktedir. Güneş'in eve gelip yemek yapmakta olan babasıyla karşılaşmasını anlatan karşılıklı iki sayfadaki gerçekçi detaylar (anahtarlık, şemsiyeler, mutfak bezi, saksılar vb) ev sıcaklığını hissettirmektedir. Karakterler ve mekân arasında denge hâkimdir. Güneş'in elinde top ve yüzünde yara bandı ile gülümseyerek konuşan hali onun enerji dolu olduğunu vurgulamaktadır. Ev içinde aktif olup okuldan gelen çocuğunu kapıda karşılayan baba figürü geleneksel aile temsilleri ve toplumsal cinsiyet rollerine alternatif sunmaktadır.

Görsel 72: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 9-10, Rukiye Derdiyok, 2024.

Sayfa 9 ve 10 (Görsel 72); Güneş'in babasına o gün yaşadıklarını anlattığı sahneyi içermektedir. Bu sayfalarda baba kız ilişkisi sıcak ve şefkatli bir şekilde gösterilmektedir. Güneş sıkıntılı bir ifade ile derdini anlatırken babasının gülümseyerek ona bakıp saçlarını okşamaması kızına ilgi gösterip güven verdiğini göstermektedir. Güneş'in önce düşünceli ve sonra gülümseyen yüzü, içsel dönüşümünü güzel bir şekilde yansıtmaktadır. Baba v kızı arasındaki konuşma; farklılıklara saygı, empati ve önyargıların sorgulanması gibi kavramları okuyucuya basit ve etkili bir şekilde aktarmaktadır. Babanın önyargıları sorgulayan ve farklılıkların zenginlik kattığına inanan yaklaşımı, çocukları eleştirel düşünmeye ve empati kurmaya teşvik edebilir.

Görsel 73: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa eskiz aşamaları 11-12, Rukiye Derdiyok, 2024.

Görsel 74: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 11-12, Rukiye Derdiyok, 2024.

Sayfa 11 ve 12 (Görsel 74); karşılıklı sayfalar olup tek bir kompozisyondan oluşmaktadır. Bu sahnede Güneş, Deniz ile etkileşim kurar. Bu sahne çocuklara cesaretli olup sosyal ilişkilerde girişken olmanın önemini gösterebilir. Kompozisyonda Güneş'in ağacın tepe noktasına yakın, Deniz'in ise daha aşağıda

konumlandırılması sahneye derinlik kazandırmakta ve sayfa tasarımında görsel çeşitlilik sunmaktadır. Elle yazılan “Hey!” yazısı sahneye samimiyet ve dinamizm katmaktadır. Güneş’in arkadaşlık kurma amacıyla ilk adımı atması sosyal ilişkilerde cinsiyete dayalı stereotiplerin ötesine geçip kapsayıcı ve özgür bir iletişim biçimi sunmaktadır. Deniz’in şaşkın ifadesi duygu durumunu yansıtmakta ve karakter ile yakınlık kurmamızı sağlamaktadır.

Görsel 75: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 13-14, Rukiye Derdiyok, 2024.

Sayfa 13 ve 14'te (Görsel 75) Deniz ve Güneş'in açık bir şekilde iletişim kurduğu görülmektedir. Bu sayfalarda; mimikler ilk şaşkınlıktan sonra karakterler arasında bir samimiyetin oluştuğunu göstermektedir. Sayfalarda sade ve etkili bir kompozisyon amaçlanmıştır. Vurgulanmak istenen; karakterlerin mimikleri ile duygularının okuyucuya aktarılması ve ön planda tutulmasıdır. Metinler ve görseller uyum içindedir. Arka planda sayfa 13'ten 14'e devam eden yoncalar; boyut, renk ve şekilleri ile hareket ve çeşitlilik sağlarken iki sayfayı birbirine bağlamaktadır. Deniz'in daha önce karşılaşılan içine kapanık ve tek başınalık durumunun aksine gülümsemesi onun farklı bir yönünü göstermektedir. Güneş'in destekleyici ve aktif bir role sahip olması "yardım edilen" değil "yardım eden" karakterde olduğunu gösterip stereotip haline gelen pasif kadın/kız temsiline alternatif sunmaktadır. Bu durum da toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlamaktadır.

Görsel 76: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 15-16, Rukiye Derdiyok, 2024.

Sayfa 15 (Görsel 76); Güneş'in evde heyecanla ailesine Deniz ile yonca bulunduğunu anlattığı sahneyi içermektedir. Bu sefer Güneş'in sadece babasını değil annesini de görürüz. Güneş'in kollarının havada olup sağ elinde yonca tutması onun heyecanını yansıtırken ailesinin onu gülümseyerek dinlemesi mutlu bir sahne oluşturmaktadır. Sayfalarda kullanılan sıcak ve açık tonlar güven hissi verip samimiyeti yansıtmaktadır. Aile üyelerinin kıyafetlerinde benzer tonların kullanılması görsel bütünlük sağlamaktadır. Kitabın genelinde olduğu gibi, perspektif kullanımı da hedef yaş grubu dikkate alınarak sade ve sınırlı bir biçimde görselleştirilmiştir. Karakterler geleneksel cinsiyet rolleriyle sınırlandırılmadan tasvir edilmiştir.

Sayfa 16 (Görsel 76); Güneş'in uykuya daldığı anı tasvir ederken yorgan illüstrasyonunun diğer sayfaya taşması iki sayfayı ve dolayısıyla yaşanan anı diğer ana bağlamaktadır. Güneş'in yoncasını elinden bırakmadan ona sevgiyle bakışı okuyucuya onun çocuksu masumiyetini aktarmaktadır. Yüzündeki uykulu ve huzurlu ifade okuyucunun onunla empati kurmasını ve duygusunun aktarılmasını sağlamaktadır. Genel olarak iki sayfanın kompozisyonları birlikte de bakıldığında bütünlük sağlamakta ve metinler görseller ile uyum içinde kullanılmıştır.

Görsel 77: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 17-18, Rukiye Derdiyok, 2025.

Sayfa 17 ve 18 benzerlik içermekte (Görsel 77), Deniz ve Güneş'in arkadaşlıklarını pekiştirdikleri sahneleri içermektedir. Farklı kıyafetler içinde resmedilmeleri özellikle çocuklar için sahnelerin artık farklı günlere ait olduğunu basit bir anlatı ile aktarmayı amaçlamaktadır. Karakterlerin duygusal geçişleri renk ve mimiklerle desteklenmiştir, bu sade ve etkili kullanım görsel anlatıyı güçlendirmektedir. Oyunlarına devam eden Deniz ve Güneş neşe içinde vakit geçirmektedir. Renkler kitabın geneline uyumlu, arka plandaki detaylar karakterlerin önüne geçmeyecek sadeliktedir. Sayfa kompozisyonu dengeli olup, izleyicinin gözünü metinden görsele, görselden metne doğal bir biçimde yönlendirmektedir.

Görsel 78: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 19-20, Rukiye Derdiyok, 2025.

Sayfa 19 ve 20 (Görsel 78) daha fazla karakterin dâhil olduğu sahneyi içerir. Bir önceki sayfalarda Deniz ve Güneş'e odaklanmışken onların aslında yalnız olmadıklarını, diğer çocukların görüş açısı içinde yer aldıklarını görürüz. Görsel olarak daha durağan bir sayfa tasarımından oluşsa da pek çok duyguyu barındırmaktadır. Arka planın sadeliği odağın karakterlerde olmasını sağlamaktadır. Sayfa düzeni okunabilirlik açısından uygundur. Çocuklar cinsiyetlerinden bağımsız olarak temsil edilmiştir. Karakterler duygularını açıkça göstermektedir. Şaşkınlık, neşe ve umursamazlığın bir arada görülebildiği bu sahne duyguların çeşitliliğine de vurgu yapmaktadır.

Görsel 79: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 21-22, Rukiye Derdiyok, 2025..

Sayfa 21 ve 22 (Görsel 79) tek bir kompozisyondan oluşmaktadır. Hikâye çözümlenirken, görsel anlatımda daha parlak ve umut vadeden bir atmosfer yaratılmıştır. Arka plan fazla ayrıntı ile karışmadan karakterlerin detaylı ve iyi düşünülmüş tasarımlarını destekler niteliktedir. Tasarımdaki bu hiyerarşi karakterlere odaklanılmasını kolaylaştırmaktadır. Bulutların yonca şekillerine sahip olması ile çocukların hayal gücüne gönderme yapmak amaçlanmaktadır. Karakterlerin jest ve mimikleri renk ve ışık kullanımı ile belirginleştirilmiştir. Bu sahnedeki en önemli ayrıntı hikâyenin başından beri Deniz'i eleştiren karakterin ortama uyum sağlamasıdır. Diğer çocuklar cinsiyet ve başka farklılıkları gözetmeden hikâyenin tamamında eşitlikçi bir biçimde bir arada bulunup oynamaktadırlar. Empati kurarak bakış açısını olumlu yönde değiştiren karakterin yüz ifadesi onun artık ılımlı olan tutumunu net bir şekilde yansıtmaktadır. Sahnede

kız ve erkek çocuklarının sayıca eşit olup baskın bir cinsiyet bulunmaması da toplumsal cinsiyet eşitliği açısından olumlu bir örnek sunmaktadır.

Görsel 80: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, sayfa 23-24, Rukiye Derdiyok, 2025.

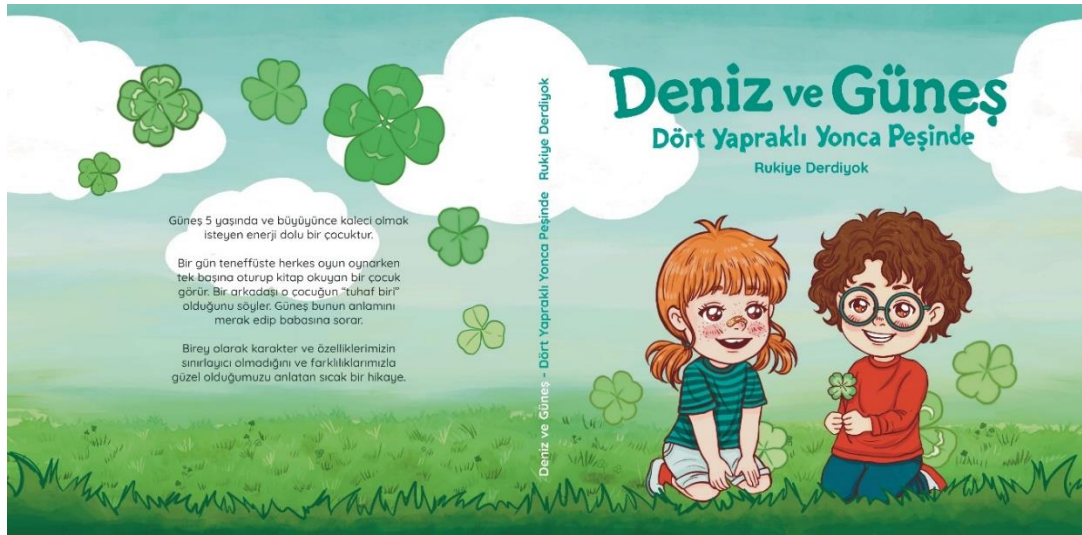
Sayfa 23 ve 24 (Görsel 80) hikâyenin sonlandığı sayfalardır. Sayfa 23'te çocukların dışarıda buldukları yoncaları heyecanla öğretmenlerine gösterdikleri sıcak bir sahne yer almaktadır. Görsel ve duygusal olarak bir tamamlanma hissi veren bu sayfalarda renk paleti umut verici ve sıcak tonlardadır. Kompozisyon olarak karakterlerin birlikte ortalanıp çerçevelenmesi birliktelik ve eşitliği yansıtmaktadır. Sınıfta yer alan detaylar gerçekçi ve sevimli bir ortamın varlığını hissettirir. Öğretmenlerinin ilgiyle öğrencilerine doğru eğilip gülümsemesi sevgi ve güven dolu bir atmosfer yaratmaktadır. Karakterlerin ifadeleri okuyucunun empati duyarak yaklaşmasını sağlamaktadır. Farklı duygu durumlarını yansıtan karakterlerden oluşan bu sayfada en ilginç detay ise sarı elbiseli kızın elinde nazikçe tuttuğu yoncaya sevgi dolu bakışı ve Güneş'in sevinçle ona baktığı sahnedir. Sade ve okunaklı tipografi ile dengeli metin yerleşimi, kitabın iletmek istediği son mesajın güçlü biçimde aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Son sahnede kara tahtaya denk gelecek şekilde konumlandırılan son mesajın, tebeşir etkisi veren bir fontla yazılmış olması, sahnenin gerçeklik duygusunu pekiştirmektedir. Öğretmenin son sahnede kara tahta önündeki duruşu bu mesajı sadece çocuklara değil okuyucuya da birebir aktarıyor gibi bir his uyandırmaktadır. Son mesajın bu şekilde verilmesi mesajın gücünü ve etkisini artırmaktadır.

Hikâyenin sonunda karakterlerin ortak bir amaç doğrultusunda (dört yapraklı yonca aramak) birlikte hareket etmesi, iş birliği ve ortak hayal kurmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu durum, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bir arada olup birlikte yaşamanın mümkün olduğunu göstermektedir.

Kapak Tasarımları

Daha önce elde edilen bulgulara uygun olarak tasarlanan kapakta, renklerin uyumuna, tipografinin hareketli ama okunaklı oluşuna, karakterlerin net bir şekilde betimlenmesine dikkat edilmiştir. Ön kapakta yer alan iki ana karakter, sayfanın tam ortasına yerleştirilerek izleyicinin dikkatinin doğrudan hikâyenin kahramanlarına yönelmesi sağlanmıştır. Güneş'in beden dili ve ifadesi dışa dönük, enerjik karakterini yansıtırken; Deniz'in sakin duruşu ve elindeki yonca, onun içedönük ve duyarlı kişiliğini görsel olarak destekler. Bu figür yerleşimi hem görsel dengeyi sağlar hem de karakterler arası karşıtlığı ve uyumu başarılı bir biçimde aktarır. Tipografi açısından başlık karakterlerinin büyük puntolu ve el yazısını andıran biçimi, çocuklara hitap eden sıcak ve samimi bir his uyandırır. "Deniz ve Güneş" isminin renk farklılığı ile ayrıştırılması, karakterlerin bireysel kimliklerini vurgularken kitabın isminde de netlik sağlar. Alt başlık daha küçük puntolarla hiyerarşik olarak ikinci planda sunulmuştur. Kapak tasarımları Görsel 81'de görülebilir.

Görsel 81: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, ön ve arka kapak tasarımı, Rukiye Derdiyok, 2025.

Arka kapakta yer alan metin Şu Şekildedir: “Güneş 5 yaşında ve bũyũyũnce kaleci olmak isteyen enerji dolu bir çocuktur. Bir gũn teneffũste herkes oyun oynarken tek başına oturup kitap okuyan bir ocuk gũrũr. Bir arkadaşı o çocuğun “tuhaf biri” olduğunu sũyler. GũneŐ bunun anlamını merak edip babasına sorar. Birey olarak karakter ve Őzelliklerimizin sınırlayıcı olmadığını ve farklılıklarımızla gũzel olduğumuzu anlatan sıcak bir hikâye”.

Genel anlamda kapak, 3–6 yaş arası çocukların dikkatini çekecek renklere ve sade detaylarda tasarlanan kapak, aynı zamanda yetişkin okuyucuya da kitabın içerdiği mesajlar hakkında ipuçları verir. Bu yũnũyle hem pedagojik hem de grafik tasarım açısından iŐlevsellik sunmaktadır.

Kapağı aınca karşılaşılan Őrũntũ sayfası yoncalardan oluşmaktadır. Etkileşimi artırmak amacıyla çoğunluğu ũ yapraktan oluşan yoncaların arasına birkaç adet dũrt yapraklı yonca yerleştirilmiştir. Bu durum farkındalığı ve dikkati artırabileceği gibi okuyucu/ izleyici ile etkileşimi oyunlaŐtırarak sağlar (bakınız Gũrsel 82).

Gũrsel 82: Deniz ile GũneŐ Dũrt Yapraklı Yonca Peşinde, i sayfa, Rukiye Derdiyok, 2025.

Hikâye başlamadan Önceki sayfa ise kitap hakkında bilgi içeren ve kitap sahibinin ismini yazabileceği karşılıklı sayfalardan oluşmaktadır. Burada hikâyeyi çocuklara okuyacak olan ebeveyn, yetişkin veya eğitimciler için açıklayıcı bilgiler yer almaktadır (Gũrsel 83).

Görsel 83: Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde, iç kapak, Rukiye Derdiyok, 2025.

Metin şu şekildedir: "Sevgili Ebeveynler ve Eğitimciler,

Deniz ile Güneş: Dört Yapraklı Yoncanın Peşinde, okul öncesi çocuklar için hazırlanmış bir hikâye kitabı. Ama sıradan bir hikâye değil...

Bu kitap, çocuklara farklı olmanın tuhaf değil, güzel olduğunu; ilgi alanlarının cinsiyetle sınırlı olmadığını anlatıyor. Futbol oynamayı seven, neşeli bir kız çocuğu olan Güneş ile doğayı, kitapları ve koleksiyon yapmayı seven sakin bir erkek çocuk olan Deniz'in arkadaşlığı üzerinden, toplumsal cinsiyet kalıplarının nasıl oluştuğunu ve nasıl kırılabileceğini yumuşak bir dille ele alıyor.

Çocuklar bu kitapta, "erkekler çiçek toplamaz" gibi önyargılarla tanışacak ama ardından bu düşüncelerin sorgulanabildiğini, empati ve arkadaşlıkla değişebileceğini görecekler. Hikâyede sadece çocuklar değil, onları destekleyen anlayışlı ebeveynler ve yol gösteren öğretmenler de yer alıyor. Böylece çocuk, sadece akranlarıyla değil yetişkinlerle kurduğu ilişkilerde de kapsayıcı bir dünya görüşüyle tanışıyor.

Bu kitabı çocuğunuza okurken onun yorumlarına, sorularına kulak verin. Bu hikâye, birlikte cinsiyet eşitliği üzerine konuşmak için harika bir başlangıç olabilir".

SONUÇ

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında çocuklara yönelik hazırlanan resimli kitaplarda grafik tasarımın rolü ve etkisi araştırılmış; tasarım süreci pedagojik, görsel ve anlatısal boyutlarıyla kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Kuramsal çerçevede elde edilen bilgiler doğrultusunda geliştirilen bu çalışma, özgün bir çocuk kitabı tasarımı aracılığıyla hem teorik hem de uygulamalı düzlemde alana katkı sunmayı hedeflemiştir.

Çalışmanın temel amacı, okul öncesi döneme yönelik resimli kitaplar aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıplaşmış yaklaşımları sorgulamak ve eşitlikçi bir anlatımla alternatif temsiller üretmektir. Bu doğrultuda tasarlanan *Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde* adlı kitapta; karakterler, renk kullanımı, anlatı yapısı ve görsel dil, 3-6 yaş grubunun gelişimsel özellikleri dikkate alınarak yapılandırılmıştır.

Tasarım sürecinde çocuklar yalnızca pasif okuyucular değil, aynı zamanda aktif özneler olarak ele alınmıştır. Kitap, çocukların farklılıkları tanımalarına ve toplumsal roller üzerine düşünmesine olanak sağlayacak şekilde kurgulanmıştır. Cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel kalıplardan uzak durularak; kapsayıcı, eşitlikçi ve dönüştürücü bir temsil anlayışı benimsenmiştir. Bu yapıyla eser, hem çocuklara hem de ebeveynler ve eğitimcilere toplumsal farkındalık kazandırmayı amaçlamaktadır.

Uygulama sürecinde elde edilen bulgular, görsel anlatımın çocuklarda toplumsal cinsiyet farkındalığı oluşturma sürecinde etkili bir araç olduğunu göstermiştir. Görsel temsiller, karakter ilişkileri ve sayfa düzeni gibi tasarım öğeleri, metin kadar öğrenme sürecinde önemli rol oynamaktadır. Tasarlanan kitap; farklılıkları anlama, önyargılardan uzak durma ve eşitlik ilkesini içselleştirme açısından işlevsel bir öğrenme materyali olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda hedeflenen amaçlar büyük ölçüde gerçekleştirilmiş; kuramsal ve uygulamalı boyutlarıyla bütünlüklü, duyarlılık temelli özgün bir çocuk kitabı ortaya konmuştur. Grafik tasarımın yalnızca estetik bir unsur olmadığı, aynı zamanda

toplumsal dönüşüm süreçlerine katkı sağlayan işlevsel bir araç olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Gelecekte benzer çalışmaları yürütecek tasarımcılara şu öneriler sunulabilir:

- Toplumsal duyarlılığı yüksek içerikler hazırlanırken, pedagojik ilkeler ve yaş grubu özellikleri mutlaka dikkate alınmalıdır.
- Disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenerek, hem akademik hem sanatsal açıdan güçlü ürünler geliştirilebilir.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği yalnızca kadın temsiline indirgenmemeli; erkek çocuklara da empati, şefkat ve kırılganlık gibi değerlerle özdeşleşme fırsatı sunulmalıdır.
- Tasarımlar mevcut normları yansıtmakla kalmayıp, bu normlara alternatif, dönüştürücü öneriler de içermelidir.

Cinsiyet eşitliğine dayalı bir toplumsal yapının temelleri ancak çocukluk döneminde verilen eşitlikçi eğitimle atılabilir. Bu süreçte çocuk kitapları, sadece eğlence veya öğretim amaçlı değil, aynı zamanda düşünsel dönüşümü destekleyen güçlü iletişim araçlarıdır.

Çalışma, bireysel bir tasarım uygulamasının ötesinde; çocuk edebiyatı, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve grafik tasarım disiplinleri arasında kurulan etkileşim açısından örnek teşkil etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmayı ve ilgili literatüre katkı sunmayı hedefleyen bu araştırma, benzer içerikteki akademik ve sanatsal üretilere ilham vermeyi amaçlamaktadır. Özellikle okul öncesi döneme yönelik eşitlikçi kitap tasarımlarının yaygınlaşmasına öncülük etmesi, çalışmanın önemli kazanımlarındandır.

Okul öncesi döneme yönelik çocuk kitaplarının içerik ve biçim açısından denetlenmesi; toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten standartların geliştirilmesi ve farkındalığın artırılması, grafik tasarım alanının etik ve toplumsal sorumluluklarını da genişletmektedir. Bu kapsamda kurulacak disiplinlerarası iş birlikleri, çocuklara yönelik içeriklerin kalitesini yükseltecek ve bu alandaki dönüşümü destekleyecektir. Bu nedenle grafik tasarımcılar, çocuk gelişimi uzmanları, eğitimciler, psikologlar ve

yazarlar arasındaki disiplinlerarası iş birlikleri, daha etkili ve sürdürülebilir sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Uzman görüşü kapsamında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü öğretim üyesi Dr. Yunus Emre Avcu ile yapılan değerlendirmede, kitabın hem içerik hem de görsel açıdan 3–6 yaş grubuna uygun; çağdaş değerleri yansıtan ve pedagojik açıdan değerli bir eser olduğu belirtilmiştir. Kitap, toplumsal cinsiyet eşitliği, farklılıklara saygı, empati ve arkadaşlık gibi temel değerleri estetik ve duygusal bir dille işlerken, görseller aracılığıyla anlatımını zenginleştirmektedir. Özellikle 72, 66, 70, 75 ve 80 numaralı görseller, eserin duygusal derinliğini ve karakter gelişimini destekleyen önemli örnekler olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca sade ve anlaşılır anlatımı, çocukların metni kolayca takip etmesini ve sosyal beceriler geliştirmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, “Farklı olduğunu düşündüğümüz biri bize farklı bir bakış açısı kazandırabilir” gibi bazı ifadelerin, hedef yaş grubunun gelişim düzeyine uygun olarak sadeleştirilmesi pedagojik etkiyi artırabilir. Genel olarak değerlendirildiğinde, kitabın kapsayıcı ve iş birliğine dayalı anlatı yapısı, eseri yalnızca bir okuma materyali olmaktan öteye taşıyarak, erken çocukluk döneminde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcılık gibi değerlerin kazandırılmasına yönelik etkili bir eğitim aracı olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırma grafik tasarımın toplumsal bir mesele olan cinsiyet eşitliği bağlamında nasıl işlevselleştirilebileceğini ortaya koymuş; kuramsal altyapı ile uygulama deneyimini birleştirerek literatüre özgün bir katkı sunmuştur. Tasarlanan çocuk kitabı, çocuk edebiyatı ve görsel iletişim tasarımı arasında kurduğu bağla dönüştürücü bir etki potansiyeli taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Acar Erdol, T. (2017). *Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Ankara.

Adichie, C. N. (2019). *Feminist manifesto: Kadınların özgürlüğü için 15 madde* (B. Kovulmaz, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.

AĞ-DA Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı. (n.d.). *Proje hakkında*. Erişim: 10.05.2023. <https://ag-da.org/proje-hakkinda-2/>

Aktaş, E. (2016). Okul öncesinde çocuk edebiyatı ve medya el kitabı. T. Şimşek (Ed.), *Çocuk edebiyatı ve medya el kitabı* (ss. 161–195). Ankara: Grafiker Yayınları.

Alıcı, A. (2012). *Yeni görgü kuralları*. İstanbul: Elma Yayınevi.

Altun, N. (2019). *Kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerine göre çocukluk çağı travmaları ile erken dönem uyumsuz şemaları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Anderson, N. (2006). *Elementary children's literature*. Boston: Pearson Education.

Arsan, E., Ünal, E., & Türkoğlu, S. (2009). Cinsiyetçilik ve medya: 'Güzin Abla' köşesinde yeniden üretilen ataerkil cins kimlikleri. *Cogito, Feminizm*, (58), 385–402.

Bahar, T. (2019). Güzel Sanatlar Eğitimi bölümlerinde uygulanan geleneksel yüksek baskı resim tekniklerine alternatif olabilecek teknik önerisi. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 5(1), 1–17. <https://doi.org/10.22252/ijca.562369>

Bakırcı, Ç. M. (2019). *Cinsel kimlik: Biyolojik cinsiyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet nedir?* Evrim Ağacı. Erişim: 10.05.2023. <https://evrimagaci.org/cinsel-kimlik-biyolojik-cinsiyet-cinsel-yonelim-ve-toplumsal-cinsiyet-nedir-1470>

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Baran, M. (2021). Gender roles in society: An overview. J. Das (Ed.), *Gender issues in society: Myths, reality and responsibility* (ss. 250–259). India: Krishna Publication House.

Barker, M. J. (2018). *Queer – Resimli bir tarih* (U. Özmakas, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.

Bassa, Z. (2013). Çocuk kitaplarında resimleme. M. Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* (ss. s.179-221). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Bayındır, Y. (2019). *Okulöncesi dönem çocuklarının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sosyal problem çözme becerileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, İzmir.

Beauvoir, S. (1993). *Kadın “İkinci Cins I” Genç Kızlık Çağı* (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.

Blackstone, A. M. (2003). *Gender roles and society*. Sociology School Faculty Scholarship, 335–338. Erişim: 12.05.2023. https://digitalcommons.library.umaine.edu/soc_facpub/1/

Brenna, B. (2008). Breaking stereotypes with children’s fiction: Seeking protagonists with special needs. *International Journal of Special Education*, 23(1), 100–102.

Budak, O. (2016). *4-5 yaş çocuklarının oyuncak tercihleri ile oyun becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Burcu, E. (1998). Evrimci teorinin sosyolojik düşünce üzerindeki etkileri ve sosyobioloji. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 175-186.

Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106(4), 676–713. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.106.4.676>

Calvert, S. L., & Wilson, B. J. (2008). *The handbook of children, media and development*. Wiley-Blackwell.

CEDAW (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women). (n.d.). *Birleşmiş Milletler kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi*. Erişim: 02.12.2022.

<http://www.turkkadinlarbirligi.org/tr/kurumsal/4/CEDAW>

CEİD (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği). (n.d.). *Projelerimiz*. Erişim: 23.11.2022.
<https://www.ceid.org.tr/sub?pagelid=ceidWeb1.2.1.1&menuId=ceidWeb1.2>

CEİD. (n.d.). *Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz III*. Erişim: 15.05.2023.
<https://ceidizler.ceid.org.tr/Proje-Hakkinda-i2>

Center for Reproductive Rights. (n.d.). *About us*. Erişim: 05.12.2022.
<https://reproductiverights.org/about-us/>

Ceylan, H., & Yalman, A. (2024). Konularına göre çocuk gelişimini destekleyici kitaplar. M. Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* (ss. 80-98). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Codur, M. B. (2010). *Tematik mekân düzenlemelerinde grafik tasarım uygulamaları* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Coleman, L. M. (1986). Stigma: An enigma demystified. In S. C. Ainlay, G. Becker, & L. M. Coleman (Eds.), *The dilemma of difference: A multidisciplinary view of stigma* (pp. 211–232). Plenum Press.
<https://archive.org/details/dilemmaofdiffere00edit>

Crethar, H. C., & Vargas, L. A. (2007). Multicultural intricacies in professional counselling. In J. Gregoire & C. Jungers (Eds.), *The counselor’s companion: What every beginning counsellor needs to know* (pp. 61–78). Lawrence Erlbaum.

Çakmak, H. (1994). *1973-1993 yılları arasında Türkçe basılmış olan resimli öykü kitaplarının resimlendirme ve fiziksel özellikler yönünden incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Çatal, D. (2008). Elektronik çocuk kitapları. *Grafik Tasarım Dergisi*, 18, 155–166.
- Çatalcalı Soyer, A. (2009). Okul öncesi dönem çocuk hikâye kitapları: Stereotipler ve kimlikler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 13–27.
- Çelebi Öncü, E., & Ünlüer, E. (2012). Preschoolers' views about gender-related games and toys. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 5924–5927.
- Çelik, M. (2013). Yaş gruplarına göre çocuk kitapları. <https://www.cocuklarakitap.com/yas-gruplarına-göre-cocuk-kitapları>
- Çer, E. (2016). *Çocuk edebiyatı: Çocuk gerçeği ve çocuğa görelik*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Dağışan, E. (2023). *Parents' roles in children's games and toys* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Darga, H. (2021). Anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların evde oynadıkları dijital oyunlar ve ebeveynlerin davranışlarının belirlenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 9(17), 447–479. <https://doi.org/10.18009/jcer.876987>
- Değirmenci, B. (2018). *Toplumsal cinsiyet algısının meslek seçimine etkisi üzerine bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Demiral, A. (2017). *Biyoiktidar bağlamında; toplumsal cinsiyet, queer teori ve sanata yansımaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Demircan, C. (2006). TÜBİTAK çocuk kitaplığı dizisindeki kitapların dış yapısal ve iç yapısal olarak incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 12–27.
- Derdiyok, R. (2019). *Çizgi romanlarda kadın karakterlerin nesneleştirilmesi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme ve bir çizgi roman uygulaması* (Yayımlanmamış Yüksek

Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Grafik Anasanat Dalı, Ankara.

Dere, T. (2018). *Çocuk dergilerinde grafik tasarım* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dilidüzgün, S. (2004). *Çağdaş çocuk yazını*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Doğanay, B. (2018). *Okul öncesi çocuklarına yönelik yayımlanan hikâye kitaplarının barış eğitiminin temel kavramları açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Kayseri.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dumanlı, E., & Esen, Y. (2022). Çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet bağlamı: Araştırma gündeminin değişkenleri. *Eğitim Bilim Toplum*, 20(79), 118–148.

Durodola, A. (2019). Gender stereotyping and empowerment in Nigeria society: Implication for women repositioning in curriculum delivery. *AFREVLALIGENS: An International Journal of Language, Literature and Gender Studies*, 1(1), 30–43.

Elçi, E. (2016). *Cinsiyet tanımlarında göstergelerin kullanımı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Emeksiz, B. M., & Bay, D. N. (2022). Okul öncesi dönem çocuklarının oyunlarında toplumsal cinsiyet algısının incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESTÜDAM) Eğitim Dergisi*, 7(2), 29–61.

Equality Now. (n.d.). *What we do*. Erişim: 07.02.2023. <https://equalitynow.org/what-we-do/>

Ergöl, A. (2008). *Anaokulu çocuk kitaplarında deneysel formlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Erol, F. Z., Balcı Elhakan, G., & Burulday, V. (2021). 3-6 yaş dönemindeki resimli çocuk kitaplarının iç ve dış yapı özelliklerinin incelenmesi. *Akademik MATBUAT*, 5(1), 115–130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/matbuat/issue/64295/942690>

Ersoy, Ö., & Bayraktar, V. (2017). Okul öncesi dönemde çocuk edebiyatı kavramı ve çocuk kitaplarının özellikleri. In Ö. Ersoy & V. Bayraktar (Eds.), *Okul öncesi dönemde çocuk edebiyatı* (ss. 10–40). Hedef CS.

Ertaş, Ö. N. (2023). Resimli hikâye kitaplarının fiziksel, içerik ve resimleme özelliklerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(240), 3009–3032. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.1164339>

Esen, Y. (2013). Eğitim süreçlerinde cinsiyet ayrımcılığı: Öğrencilik deneyimleri üzerinde yapılmış bir çözümleme. *International Online Journal of Educational Sciences*, 5(3), 757–782.

Eşit Adımlar. (n.d.). Hakkımızda. Erişim: 27.11.2022. <https://www.skdturkiye.org/esit-adimlar/hakkimizda>

Fettahoğlu, E. Ç. (2016). Cinsel kimlik, cinsel rol, cinsel yönelim farklılıkları. *Ruh Sağlık ve Hast. Uzm. 4. Ulusal Sosyal Pediatri Kongresi*, Antalya.

Foster, E. (2022). *Disability representation in children's books* (Honors College Thesis). Oakland University. Erişim: 04.12.2022. <http://hdl.handle.net/10323/12051>

Franzoi, S. (2006). *Social psychology*. Boston: McGraw-Hill.

Frye, D. (2022). *How gender stereotypes influence career interests*. Psychology Today. Erişim: 10.05.2023. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/sound-science-sound-policy/202210/how-gender-stereotypes-influence-career-interests>

GenderNet. (n.d.). *Cultural Gender Practices Network*. Erişim: 06.12.2022. <https://www.gendernet.info/en/home/>

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Godfrey, C. (2014). *Frozen shatters traditional princess stereotypes*. The Beachcomber. Erişim: 05.12.2022. <https://bcomber.org/arts-and-entertainment/2014/02/28/frozen-shatters-traditional-princess-stereotypes/>

Goodall, R. (2022). *Princess Peach isn't a damsel-in-distress in her solo game*. The Boar. Erişim: 28.11.2022. <https://theboar.org/2022/10/super-princess-peach/>

Gönen, M. (2017). *Çocuk edebiyatı yazarı ve çizeri olarak Feridun Oral'ın çocuk edebiyatımızdaki yeri ve eğitsel değerler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Gönen, M., Uygun, M., Erdoğan, Ö., & Katrancı, M. (2012). Resimli çocuk kitaplarının fiziksel, içerik ve resimleme özellikleri açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(196), 258–272.

Güleryüz, H. (2006). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Günay, G., & Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *DergiPark*, 3, 157–171.

Gürkan, S. (2017). The strategies for the representation of gender in Turkish children's magazines. *The Journal of Academic Social Science*, 5(44), 510–537.

Gürsözlü, S. (2012). Cinsiyet rolü ve örgütsel yansımaları üzerine bir araştırma. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan tanrılara sapiens: İnsan türünün kısa bir tarihi* (E. Genç, Çev., 7. baskı). İstanbul: Kolektif Kitap.

HeForShe. (n.d.). *HeForShe Alliance*. Erişim: 05.12.2022. <https://www.heforshe.org/en>

Hendrix, S. L. (2008). *Pop-up workshop: Computationally enhanced paper engineering for children* (Master's thesis). University of Colorado, Department of Computer Science.

Hooks, B. (2016). *Feminizm herkes içindir* (4. baskı). İstanbul: BGS Yayınları.

Horney, K. (1926). The flight from womanhood. *International Journal of Psychoanalysis*, 7, 324–329.

Ikegwu, S. (2017). *Gender roles and its effects on today's society*. Susty Vibes. Erişim: 06.12.2022. <https://sustyvibes.com/gender-roles-effect-todays-society/>

İpek Yükselen, A. (2013). Yaş gruplarına göre çocuk kitapları. M. Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* (ss. 57–72). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Jalongo, M. R. (2004). *Young children and picture books*. National Association for the Education of Young Children. https://archive.org/details/youngchildrenpic0000jalo_c2w4/page/n5/mode/2up

Kaos GL Derneği. (n.d.). *Biz kimiz?* Erişim: 28.11.2022. <https://kaosgldernegi.org/hakkimizda/biz-kimiz>

Kapkıner, E. (2019). *Sevim Ak'ın çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.

Karaçil, S. B. (2020). *Okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algılarının çeşitli faktörlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Karatay, H. (2011). Çocuk edebiyatında bulunması gereken özellikler. T. Şimşek (Ed.), *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı* (ss. 77–125). Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Kaschak, E. (1992). *Engendered lives: A new psychology of women's experience*. New York: Basic Books/Hachette Book Group.

Kashyap, N. (2023). *Mutism: Symptoms, causes, and treatment*. VeryWell Health. Erişim: 03.06.2023. <https://www.verywellhealth.com/mutism-6260925>

Kaymaz, Ç. (2017). *Özel gereksinimliliği içeren Türkçe ve çeviri resimli çocuk kitaplarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kelly, B. (2024). *The history of pop-up books and how they can encourage reluctant readers*. Love Paper. Erişim: 05.07.2024. <https://lovepaper.org/history-of-pop-up-books-and-how-they-can-encourage-reluctant-readers/>

Kıbrıs, İ. (2011). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Kırık, A. M., & Korkmaz, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde medyanın rolü. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 2–16.

Kiefer, B. Z., & Tyson, C. A. (2010). *Charlotte Huck's children's literature* (10th ed.). McGraw-Hill.

<https://archive.org/details/charlottehucksch0000kief/page/n5/mode/2up>

KİH Kadının İnsan Hakları Derneği. (n.d.). *İstanbul Sözleşmesi*. <https://istanbulsozlesmesi.org/> (Erişim tarihi: 28.11.2022)

Kimmel, M. S. (2000). *The gendered society*. New York: Oxford University Press.

Koç, Y. (2020). *Temizlik ürünleri reklamlarında toplumsal cinsiyet rollerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.

Kong, L., Wang, J., & Zhang, X. (2023). How gender stereotypes impact the career choice of high school students. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 12, 254–265. <https://doi.org/10.54097/ehss.v12i.7649>

Koyuncu, S. S., & Kaptan, A. Y. (2005). Çocuk kitaplarında görsel anlatım ve tasarım sorunları. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, 104–105, 256–262.

Krijnen, T. (2020). Gender and media. In K. Ross, I. Bachmann, V. Cardo, S. Moorti & M. Scarcelli (Eds.), *The International Encyclopedia of Gender, Media, and Communication*. <https://doi.org/10.1002/9781119429128.iegmc016>

Kurtuluş, E. (2019). *Kadın üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği ile toplumsal cinsiyet rolü stresi ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kuşçu, Ö. (2000). Çocuk edebiyatı türleri. Ş. Ceylan (Ed.), *Çocuk edebiyatı* (ss. 125–146). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Kuzgun, Y., & Sevim, S. (2004). Kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14–27.

Kuzu, E. (2023). Dijital yayın grafiği 'Yayın grafiği' (Ders kitabı bölümü). In A. Zor (Ed.), *İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi*.

Kwatra, T., & Gautam, S. K. (2024). The role of gender stereotypes in shaping career choices and job satisfaction. *International Journal of Indian Psychology*, 12(2), 272–279. <https://doi.org/10.25215/1202.435>

Lieberman, D. A., Fisk, M. C., & Biely, E. (2009). Digital games for young children ages three to six: From research to design. *Computers in the Schools*, 26(4), 299–313.

Lynch, T., Tompkins, J. E., van Driel, I. I., & Fritz, N. (2016). Sexy, strong and secondary: A content analysis of female characters in video games across 31 years. *Journal of Communication*, 66(4), 564–584.

Martin, C. L. (2000). Cognitive theories of gender development. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp. 91–96). Lawrence Erlbaum.

Matadeen, R. (2023). *The Super Mario Bros. movie does right by Princess Peach's video game glow up*. CBR. Erişim: 11.05.2023. <https://www.cbr.com/super-mario-bros-movie-princess-peach-badass-character/>

Mayer, S. (2006). *Shoujo-Manga für Einsteiger: Charaktere, Figuren, Details, mit Schritt-für-Schritt-Zeichnungen*. Knauer Ratgeber.

Mazlum, Ö. (2015). *Rengin kültürel çağrışımları*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Yayınları.

McDonald, M. (2023). *Journey down memory lane with Nintendo's most-popular Princess, Peach*. Medium. Erişim: 11.05.2023. <https://medium.com/@mjnickd/the-evolution-of-princess-peach-6ba1e5fc94c4>

McGuire, L., Mulvey, K. L., Goff, E., Irvin, M. J., Winterbottom, M., Fields, G. E., Hartstone-Rose, A., & Rutland, A. (2020). STEM gender stereotypes from early childhood through adolescence at informal science centers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 67, 101109. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2020.101109>

MEB. (1993). *Millî Eğitim Şurasında alınan kararlar: 14. Millî Eğitim Şurası*. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Menekşe, F. N. (2019). *3-6 yaş arası okul öncesi çocukların oyuncak tercihleri ve cinsiyet kalıp yargıları ile ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Menekşe, N. F., & Asan, A. (2019). 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların oyuncak tercihleri ve cinsiyet kalıp yargıları ile ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(35), 821–836.

MenEngage Alliance. (n.d.). *A handbook of what we see, what we believe, and our strategic approaches*. Erişim: 04.12.2022. <https://menengage.org/resources/a-handbook-of-what-we-see-what-we-believe-and-our-strategic-approaches/>

Mor Çatı. (2022). *Dayanışma merkezi*. Erişim: 28.11.2022. <https://morcati.org.tr/>

Mora, N. (2005). Kitle iletişim araçlarında yeniden üretilen cinsiyetçilik ve topluma yansması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(2), 1–7.

Muldoon, K. (n.d.). *A video game legend: The evolution of Mario*. Jotform Blog. Erişim: 11.05.2023. <https://www.jotform.com/blog/the-evolution-of-mario/>

Mulligan, C. A., & Shipon-Blum, E. (2015). Selective mutism: Identification of subtypes and implications for treatment. *Journal of Education and Human Development*, 4(1). <https://doi.org/10.15640/jehd.v4n1a9>

Napikoski, L. (2021). *What is sexism? Defining a key feminist term*. ThoughtCo. Erişim: 04.12.2022. <https://www.thoughtco.com/what-is-sexism-3529186>

Nash, J. (2016). *Gender roles in modern society*. One World Education. Erişim: 10.05.2023. <https://www.oneworldeducation.org/gender-roles-modern-society>

Neculaesei, A. N. (2015). Culture and gender role differences. *Cross-Cultural Management Journal*, 17(1), 31–35.

Office of Communications. (2017). *Children and parents: Media use and attitudes report*. https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0020/108182/children-parents-media-use-attitudes-2017.pdf

Oğuzkan, F. (2022). *Çocuk edebiyatı* (12. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Özkan, B. (2009). Okul öncesi dönem 5–6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özsoy, M., & Taşdelen, E. Ş. (2016). Pepee çizgi dizisinde toplumsal cinsiyet rollerinin üretimi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (42), 252–265.

Özsoy, T. (2015). *Reklamı okumak*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Pekmezci, S. C. (2004). *Resimli çocuk kitaplarında hayvan imgesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pektaş, H. (2022). *Ders notları: Temel tasarıma giriş*. <http://www.hasippektas.com/>

Pembe Hayat. (n.d.). *Haberler*. Erişim: 25.11.2022. <https://www.pembehayat.org/haberler>

Pira, E., & Elgün, A. (2004). *Toplumsal cinsiyeti inşa eden bir kurum olarak medya: Reklamlar aracılığıyla ataerkil ideolojinin yeniden üretilmesi*. Erişim: 10.05.2023. <http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2004/1130848482.pdf>

Planned Parenthood. (2016). *What are gender roles and stereotypes?* Erişim: 10.05.2023. <https://www.plannedparenthood.org/learn/sexual-orientation-gender/gender-gender-identity/what-are-gender-roles-and-stereotypes>

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2018). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması*. Erişim: 10.05.2023.

<https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf>

Rudman, M. K., & Pearce, A. M. (1988). *For the love of reading: A parent's guide to encouraging young readers from infancy through age 5*. Consumers Report.

Sabuncuoğlu, A. (2006). *Televizyon reklamlarında toplumsal cinsiyet* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Santonniccolo, F., Trombetta, T., Paradiso, M. N., & Rollè, L. (2023). Gender and media representations: A review of the literature on gender stereotypes, objectification, and sexualization. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(10), 5770. <https://doi.org/10.3390/ijerph20105770>

Sarıkavak, N. K. (2014). *Kaligrafik ve tipografik deneysel tasarımlar*. Grafik Tasarım Yayıncılık.

Sayın, Z. (2019). *Grafik tasarımda etki*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sever, S. (1995). Çocuk kitaplarında bulunması gereken yapısal ve eğitsel özellikler. *Abece*, (107), ss. 14–15.

Sever, S. (2006). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır? In 2. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* (04–06 Ekim, Ankara).

Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat* (7. baskı). İzmir: Tudem Eğitim Hizmetleri.

Sever, S., Dilidüzgün, S., Neydim, N., & Aslan, C. (2007). *İlköğretimde çocuk edebiyatı*. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 1764.

Shamim, M. (2024). Gender stereotypes in media: An analysis of contemporary television shows. *Journal of Foundational Research*.

Sidar, İ. (2011). *Kuir: Şemsiye mi, trend mi ya da ne?* KAOS GL. Erişim: 28.11.2022. <https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/kuir-semisiye-mi-trend-mi-ya-da-ne>

Steinem, G. (1993). *İçimizdeki devrim*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Şıvgın, N. (2015). *Cinsiyet rolleri eğitim etkinliklerinin anasınıfına devam eden 60–72 aylık çocukların toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Taburoğlu, Ö. (2013). Queer kuramı: Yapılaşmamış kimlikler, keyfi cinsiyetler. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 64.

Temple, C., Martinez, M., Naylor, A., & Junko, Y. (1998). *Children's books in children's hands*. Boston: Allyn & Bacon.

Tepetaş Cengiz, G. Ş. (2015). *Okul öncesi öğretmenlerinin resimli öykü kitabı okuma etkinlikleri ile çocukların dil gelişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, İlköğretim Anabilim Dalı (Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı), Ankara.

Topal, Ö. (2012). *Toplumsal cinsiyetin inşası: 7–12 yaş örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Turla, A. (2015). *Okul öncesi dönemde çocuk edebiyatı*. Ankara: Hedef Yayınları.

Türkkan, H. (2020). The significance of typography in data visualisation. *Global Journal of Design Art and Education*, 10(1), 75–84. <https://doi.org/10.18844/gjae.v10i1.4736>

Un Women. (n.d.). *About UN Women*. Erişim: 06.12.2022. <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

Uplifers. (2020). *Cinsel yönelim, romantik yönelim, cinsiyet kimliği, ilişki türleri ve ilişki davranışları*. Erişim: 10.05.2023. <https://www.uplifers.com/>

Ural, S. (2013). Okul öncesi çocuk kitaplarının tanımı. M. Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* (ss. 51–53). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Ursell, M. (2019). *Illustrating children's books*. The Crowood Press.

Ünelöz, G. (2017). *Ödüllü çocuk romanlarının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Wienclaw, R. A. (2011). Gender roles. In The Editors of Salem Press (Eds.), *Sociology reference guide: Gender roles & equality* (pp. 33–41). Salem Press.

Yalçın, A., & Aytaş, G. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yılar, Ö., & Turan, L. (2007). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Yıldız, C., Yazıcı, D., & Durmuşoğlu, M. (2016). 2010-2015 yılları arasında yayımlanmış resimli çocuk kitaplarının resimleme özelliklerinin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 43–55. <http://ijeces.hku.edu.tr/tr/pub/issue/22947/175321>

Yolcu, E. (2021). *Toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının geliştirilmesi: İlkokul dördüncü sınıflarla yapılan bir eylem araştırması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yolcu, E. (2023). Çocuk edebiyatı yayınlarında bulunması gereken özellikler. E. Dağışan (Ed.), *Çocuk edebiyatı* (ss. 59–67). Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

Young, I. M. (2009). Yaşanan bedene karşı toplumsal cinsiyet: Toplumsal yapı ve öznellik üzerine düşünceler. *Cogito*, (58), 39–57.

RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KONUSU ÜZERİNE BİR İNCELEME*

A REVIEW ON GENDER EQUALITY IN CHILDREN'S PICTURE BOOKS

Rukiye Derdiyok**

Öz

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeklerin eşit sorumluluk, hak ve fırsatlara sahip olmalarını ifade etmektedir. Bu makalenin amacı cinsiyet eşitliği konusunun resimli çocuk kitaplarında nasıl ele alındığını incelemektir. Kategori olarak okul öncesi resimli çocuk kitapları seçilmiştir. Bunun sebebi 3-6 yaş aralığındaki çocukların kendilerini ve sosyal çevrelerini tanıyabilmeleri ve davranış kalıplarının oluşmaya başlamasıdır. Yapılan literatür taraması sonucunda konu ile bağlantılı 10 adet kitap incelenmiştir. Kitaplar tasarım ilkeler, iç yapı ve dış yapı özellikleri açısından irdelenmiştir. Kitapların stereotip düşünce içermeyen ve toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen kitaplar olmasına özen gösterilmiştir. İnceleme sonucunda örnek kitapların teknik özelliklerinin çoğunlukla uygun olduğu gözlenmiştir. Kitaplara içerik açısından bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemsendiği, kız ile erkek çocuklar için eşitlikçi yaklaşımların olduğu gözlenmiştir. İnceleme sonucunda yerli yapımların azlığı dikkat çekmiştir. Yerli yayınlar artırılabilir ve tasarım açısından daha nitelikli ve özgün örnekler oluşturulabilir. Bu bağlamda uzmanların işbirliği büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Eşitliği, Okul Öncesi Resimli Kitaplar, Grafik Tasarım, İllüstrasyon.

Abstract

Gender equality denotes the equal distribution of responsibilities, rights, and opportunities between women and men. The article aims to examine how gender equality is addressed in illustrated children's books, specifically targeting preschool-aged readers due to their developmental stage for self-awareness and social recognition. Through a literature review, ten relevant books were analyzed for their design principles, internal and external structural features. Emphasis was placed on selecting books devoid of stereotypical thinking and supportive of gender equality. The analysis revealed that the technical specifications of the sample books were generally appropriate, with evident egalitarian approaches for both girls and boys. The scarcity of domestic productions was notable in the review. Indigenous publications could be increased, and more qualitatively and uniquely designed examples could be generated in terms of design. In this context, collaborative efforts among experts hold significant importance.

Keywords: Gender Equality, Preschool Picture Books, Graphic Design, Illustration.

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 01.04.2024 - Kabul tarihi: 05.06.2024

* Bu makale çalışılmakta olan "Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Ele Alınmasına Yönelik Bir Çocuk Kitabı Tasarımı" başlıklı sanatta yeterlik tezinden hareketle yazılmıştır.

** Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü,
<https://orcid.org/0000-0003-3600-7071>, Balıkesir/Türkiye.

“Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde” Adlı Çocuk Kitabına Ait Detaylı Değerlendirme Raporu

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre AVCU

Necatibey Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü (Özel Yeteneklilerin Eğitimi Doktora, Eğitim Programları ve Öğretim Doktora, e-mail: yunusemre.avcu@balikesir.edu.tr)

Deniz ile Güneş Dört Yapraklı Yonca Peşinde adlı çocuk kitabı, hem görsel hem içerik açısından 3-6 yaş grubu çocuklara uygun olarak tasarlanmış, çağdaş değerleri ve eğitsel duyarlılığı yüksek bir eserdir. Kitap; toplumsal cinsiyet eşitliği, farklılıklara saygı, empati ve arkadaşlık gibi önemli temaları doğal, duygusal ve estetik bir biçimde işlerken; görselleriyle anlatımı derinleştirmekte ve çocukların ilgisini canlı tutmaktadır. Görsel 72'nin yanı sıra 66, 70, 75 ve 80 numaralı görsellerdeki sahneler; kitabın farklı duygusal tonlarını, karakter gelişimlerini ve değer aktarımını destekleyen güçlü örneklerdir. Bu yönüyle kitap, okul öncesi dönemde kapsayıcı eğitim anlayışını destekleyen nitelikli bir öğrenme materyalidir.

Sunulan eser, okul öncesi dönemdeki çocuklar için pedagojik açıdan çok katmanlı ve değerli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Yapılan incelemeler, kitabın 3-6 yaş grubunun bilişsel, dilsel ve sosyal-duygusal gelişim düzeylerine uygunluğunu teyit etmektedir. Anlatıda kullanılan sade ve anlaşılır dil, çocukların metni kolayca takip etmesini sağlarken, empati, arkadaşlık ve farklılıklara saygı gibi temel sosyal becerilerin gelişimini etkin bir şekilde desteklemektedir. Bununla birlikte, "Farklı olduğunu düşündüğümüz biri bize farklı bir bakış açısı kazandırabilir" gibi bazı ifadelerin, hedeflenen yaş grubunun tam anlayabilmesi için daha da basitleştirilmesi, metnin pedagojik etkinliğini artırabilir.

Eserin en güçlü yönü, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına ve yerleşik stereotiplere karşı bilinçli ve tutarlı bir duruş sergileyen karakter tasarımlarında yatmaktadır. Futbol oynamayı seven Güneş ve onun doktor annesi ile ev işlerinde aktif rol alan mimar babası; naif bir yapıya sahip, bitki bilimci olmak isteyen Deniz ve onun geleneksel rollerin dışında konumlandırılmış ebeveynleri gibi karakterler, çocuklara cinsiyetten bağımsız, özgür kimlik temsilleri sunmaktadır. Görsel tasarım, bu mesajı estetik ve dikkat çekici bir dille desteklerken, karakterlerin ve mekânların hikâyeyle bütünlüğü, "farklılıklar zenginliktir" ana temasının çocuk tarafından içselleştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Kapsayıcı ve iş birliğine dayalı anlatı yapısı, bu eseri yalnızca bir okuma materyali olmaktan çıkarıp, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcılık değerlerini erken yaşta benimseten güçlü bir eğitim aracına dönüştürmektedir.

Deniz ve Gönen'in (2020) geliştirdiği resimli öykü kitaplarını değerlendirme ölçeğine göre değerlendirme ise şu şekildedir (Deniz, A., & Gönen, M. S. (2020). Resimli öykü kitaplarını değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 88-116.):

1. Görsel Unsurların Değerlendirmesi

a. Kitap sayfalarının yarısından fazlası resimlerden oluşmaktadır.

Kitap boyunca her karşılıklı sayfada geniş ölçekli, detaylı illüstrasyonlara yer verilmiştir. Örneğin, Görsel 66'da Güneş'in odasının tasarımı, tek başına bir karakter tanıtımı niteliğinde olup çocukların ilgisini çekecek zenginliktedir. Resimler sadece dekoratif değil, anlatımın asli birer parçası olarak işlev görmektedir.

b.Aynı sayfadaki metinler ve resimler birbiriyle uyumludur.

Metinlerin aktardığı duygu, durum ve olaylar resimlerle bütünlük içindedir. Görsel 74'te Güneş'in ağacın altında Deniz'e doğru seslendiği sahnede, resim Güneş'in girişkenliğini, Deniz'in şaşkınlığını mimikler ve beden diliyle başarıyla yansıtarak metnin anlamını güçlendirmektedir.

c.Resimler estetik değer taşımaktadır.

Kitapta kullanılan çizimler estetik açıdan dikkat çekicidir. Görsel 68'de Deniz'in odasının düzeni, bitkiler, kitaplar, kedisi ve renk geçişleri; hem görsel kompozisyon açısından zengin hem de karaktere ilişkin ipuçları açısından anlamlıdır. Figürler, mekânlar ve renk katmanları sanatsal bir bütünlük sergilemektedir.

d.Resimler çocuğun gelişim düzeyine uygundur.

Çizimler okul öncesi dönemdeki çocukların dikkat düzeyine hitap edecek şekilde sade ve anlaşılırdır. Görsel 70'te yer alan bahçe sahnesinde, karakterler arası uzaklık, renk ayrımları ve açık kompozisyon çocukların sahneyi kolayca takip etmesini sağlamaktadır.

e.Karakterlerin özellikleri ve hareketleri resimlere doğru yansıtılmıştır.

Karakterlerin iç dünyaları, davranışları ve duygusal durumları görsellere güçlü biçimde yansıtılmıştır. Görsel 75'te Güneş ve Deniz'in samimi diyalogları, gülümsemeleri ve rahat beden duruşları; onların artık yakın arkadaş olduklarını görsel yolla etkili biçimde anlatmaktadır.

f.Resimlemede kullanılan renkler canlı ve dikkat çekicidir.

Pastel tonlar hâkim olmakla birlikte sahneye göre renk paletleri çeşitlenmektedir. Görsel 80'deki sınıf içi sahnede sıcak ve neşeli tonlar kullanılarak kitabın pozitif sonu renklerle de desteklenmiştir. Farklı karakterlerin kıyafetleri, objeler ve doğa unsurları da renk çeşitliliği açısından dikkat çekicidir.

2. İçerik ve Anlatı Yapısının Değerlendirmesi

a. Öykünün konusu çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine uygundur.

Hikâye, okul öncesi çocukların sosyal dünyasında karşılaştıkları durumları işler: dışlanma, önyargı, arkadaş edinme ve kendini ifade etme. Görsel 70'te çocukların Deniz hakkında önyargılı konuştukları sahne bu durumun güçlü bir temsilidir ve çocuklara kendi yaşantılarından benzer durumları hatırlatabilir.

b. Öykünün konusu çocuklar açısından ilgi çekicidir.

Yonca aramak gibi doğa temelli, oyunlaştırılmış bir kurgu; hikâyeye hareket, merak ve eğlence katmaktadır. Görsel 77'de çocukların farklı kıyafetlerle dış ortamda oynarken çizilmesi, bu etkinliğin birkaç güne yayıldığını ve çocukların ilgisini sürdürdüğünü göstermektedir.

c. Öykü çocukların ruhsal ihtiyaçlarını giderecek niteliktedir.

Görsel 76'da Güneş'in bulduğu yoncayı ailesiyle paylaşması ve her iki ebeveynin ona neşeyle sarılması, çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılandığı bir aile ortamının sıcaklığını yansıtmaktadır. Bu sahne, sevgi görme ve duygusal güvenlik ihtiyacını karşılayan olumlu bir model sunmaktadır.

d. Öykü çocuğun yaratıcı hayal gücünü beslemektedir.

Görsel 66 ve 67'de karakterlerin hayal dünyasını yansıtan detaylar; Güneş'in pelerini, Deniz'in koleksiyon kutuları, doğadaki detaylar; çocuklara farklı ilgi alanlarını keşfetme konusunda ilham vermektedir.

e. Öyküde kullanılan dil açık, anlaşılır ve dil bilgisi açısından doğrudur.

Kitapta kullanılan dil kısa, sade ve yaşa uygun cümlelerden oluşmaktadır. "Farklı olmak güzeldir" gibi ifadeler net ve doğrudan anlam taşıyacak biçimde seçilmiştir. Her bir sahne, kelime dağarcığını zorlamadan çocukların anlayacağı düzeyde metinle desteklenmiştir.

f. Dil ve üslup çocukların yaşına ve gelişim düzeyine uygundur.

Diyaloglar doğal, akıcı ve çocukların gündelik diline benzer biçimdedir. Güneş'in "Hey!" diye seslenerek arkadaşlık başlatması ya da Deniz'in heyecanla "Dört yapraklı yonca buldum!" demesi, çocuklar için tanıdık ifadelerdir.

g. Üslup öğüt verici ve öğretici değildir.

Mesajlar doğrudan değil, karakterlerin yaşantıları üzerinden verilmektedir. Örneğin, hiçbir karakter diğerine ne yapması gerektiğini söylemez; Güneş'in kendi gözlemi ve babasının yargılamadan destekleyici konuşmasıyla çocuk mesajı kendisi çıkarır.

h.Sözcük dağarcığını geliştirecek niteliktedir.

Koleksiyon, empati, farklılık gibi sözcükler ve doğayla ilişkili kavramlar (yonca, çimenlik, araştırmak) hikâyede doğal bağlamlar içinde kullanılmıştır. Özellikle Deniz'in ilgileri bu sözcüklerin doğal kullanımını sağlamaktadır.

3. Tematik ve Değerler Yönünden Değerlendirme

a.Ana fikir açık, net ve anlaşılırdır.

Kitabın sonunda öğretmenin tahtaya yazdığı cümle , “Her yonca biricik ve özeldir, her insan da öyle.”, farklılıkların kabulüne dair mesajı sade ve etkileyici biçimde aktarmaktadır. Bu ifade, kitabın tüm olay örgüsünü özetleyen güçlü bir tematik vurgudur.

b.Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri vardır.

Görsel 65-66'da karakterlerin tanıtılmasıyla başlayan süreç, Görsel 70-74 arasında yaşanan önyargı ve çatışma sahneleriyle gelişmekte, 79 ve 80'deki mutlu son ile çözülmektedir. Bu yapı, çocukların anlatı bütünlüğünü kavrayabilmesi için önemlidir.

c.Karakterler özdeşim kurmaya ve model almaya uygundur.

Güneş, empatik, meraklı ve cesur bir karakter olarak kız çocukları için güçlü bir model sunarken; Deniz, doğaya meraklı, sakin ve duyarlı haliyle farklı mizaçtaki çocukların kendini tanımasını sağlar. Ayrıca Görsel 73 ve 75'te bu karakterlerin iletişim hâlinde olması özdeşim kurmayı kolaylaştırmaktadır.

d.Etik ve evrensel değerlere önem verilmiştir.

Hikâyede iş birliği, arkadaşlık, empati ve önyargısız yaklaşım gibi evrensel değerler tüm karakter ilişkilerine yansıtılmıştır. Görsel 78'de tüm çocukların cinsiyet ve kişilik fark etmeksizin birlikte oynaması bu mesajın güçlü bir görsel temsildir.

e. Kalıp yargılar oluşturmamaktadır.

Güneş'in futbol sevmesi, Deniz'in çiçek koleksiyonu yapması, annelerin doktor ve yönetici, babaların mimar ve öğretmen olarak çizilmesi gibi örneklerle toplumsal cinsiyet rollerine meydan okunmaktadır. Bu tür temsiller çocuklara alternatif bakış açıları kazandırır.

f.Çocuğa çözebileceği problemler sunmaktadır.

Hikâyede yer alan sosyal problemler – dışlanma, farklı olana ön yargı – çocukların gerçek yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlar olup; Güneş'in bunlarla baş etme süreci (Görsel 72 ve 74) çocuğun empatik düşünme ve problem çözme becerisini geliştirmeye yöneliktir.

YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporunun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

28/07/2025

Rukiye DERDİYOK

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYANI

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez Çalışması Raporunda,

- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

28/07/2025

Rukiye Derdiyok

**YÜKSEK LİSANS/SANATTA YETERLİK/DOKTORA TEZİ/SANAT ÇALIŞMASI
RAPORU ORJİNALLİK RAPORU**

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Ele Alınmasına Yönelik Bir Çocuk Kitabı Tasarımı

Yukarıda başlığı verilen Tez/Sanat Çalışması Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
27/07/2025	145	265156	08/07/2025	%20	2721110967

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (28/07/2025)

Rukiye Derdiyok

(İmza)

Öğrenci No.: N18255099

Anasanat/Anabilim Dalı: Grafik

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
	x		

DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR.

Doç. Müge Burcu CODUR

PROFICIENCY IN ART / MASTER'S THESIS /ART WORK REPORT ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Designing A Children's Book On Addressing Gender Roles

The whole art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
27/07/2025	145	265156	08/07/2025	%20	2721110967

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (28/07/2025)

Rukiye Derdiyok
Signature

Student No.: N18255099
Department: Graphic
Program/Degree:

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
	x		

SUPERVISOR APPROVAL
APPROVED

Doç. Müge Burcu CODUR

